

DEĞİŞMEYEN GÜNDEM
ÜNİVERSİTELER

Kemal Kahraman:
Üniversite, Quo Vadis?

Durmuş Günay:
Üniversitenin Unutulan Misyonu

Nihat Erdoğan:
Üniversiteler ve Acil Değişim İhtiyacı

Mehmet Erdoğan ile
Sezai Karakoç Üzerine:

**"SEZAI KARAKOÇ'UN MİRASI,
ŞAHSİYETİ VE DAVASIDIR"**

Kur'an İklîminde Müzakereler *Devam Ediyor!*

Veli Karataş
Dr. Şerafeddin Kalay
Prof. Dr. Mustafa Özel
Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara
ile

**HER PAZAR
08:00'de**

**PROGRAM YÜZ YÜZE
YAPILACAKTIR**

 İnsan ve Medeniyet Hareketi YouTube
Kanalından Canlı Olarak Yayınlanacaktır.

İMH Genel Merkezi Bahariye Mevlevihanesi
Merkez Mah. Silahtarğa Cad. No:12 Eyüpsultan/İstanbul

İMTİYAZ SAHİBİ:

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet Bulayır

EDİTÖR

Şehnaz Fındık

SON OKUMA

Betül Yavuz

KAPAK TASARIM

Şifa Yaratılmış

YAYIN KURULU

Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM

Ahmet Furkan Onat
ahmetfurkanonat@gmail.com

YAYIN TÜRÜ

Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli
Yayın. Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik
sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net
adresinden erişebilirsiniz.

Alîm olanın adıyla.

Eğitim-öğretim, insanın kendisi kadar kadim bir meseledir. İnancımıza göre bilginin kaynağı, vahydir. İlk öğretmen de, ilk peygamberdir. İlk bilgi materyali de, ilâhî kitaptır. Eğitim-öğretim işi, temelde dinî bir olgudur. Son bir iki yüzyıldır ilim, bilim din dışı bir nitelik kazanmış gibi gözükse de bu, arızî bir durumdur; aslî hüviyetine, temel ve genetik özelliklerine bir gün mutlaka dönecektir.

Modern hayat, büyük ve güçlü kurumların egemen olduğu bir hayattır. Bu kurumların başında da üniversiteler gelmektedir. Devlet mekanizmasını ayakta tutan bütün kurumlar ve bu kurumlarda çalışanlar, üniversitele- rin tezgâhından geçerek vücut bulmaktadır. Üniversiteler, modern birçok kurum gibi fetiş haline gelmiştir: onlar sorgulanamazlar, eleştirilemezler, dokunulamazlar. Üniversiteler, bugün bir mabede dönüşmüş vaziyettedir. Buralar, modern bilimin tapınaklarıdır.

Eğitim, bütün tür ve müesseseleriyle, bu topraklarda her zaman gündemin ilk sıralarında yer alan bir konudur. 6 Kasım 1981 tarihinde kurulan ve yüksek eğitimin ana omurgasını oluşturan YÖK (Yükseköğretim Kurumu), kurulduğu günden beri, tartışmaların merkezindedir. Kasım sayımızın dosya konusunu, *Üniversiteler* olarak belirledik. 41 yıl öncesinin şartlarında kurulan YÖK, bugün bu devasa yapıyı yönetememektedir. Konuya vâkıf olan, meseleyi bilenlerin katkılarıyla mevzuyu irdelemeye çalıştık. Bu konuda ne söylene, azdır.

Geçen yıl 16 Kasım'da ahirete irtihal eden büyük dava adamı Sezai Karakoç'u da andık. Kendisine bir kez daha Allah'tan rahmet niyaz ediyoruz.

Her sayımızda olduğu gibi değişik alanlardaki yazılarımız da sizleri beklemektedir.

Türkiye ilahiyat akademisinin kurucu ve öncü isimlerinden tefsir hocamız Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, geçtiğimiz ayın 25'inde, 93 yaşında vefat etti. Yıllarca Kur'an-ı Kerim'i ders vererek, konuşarak, yazarak anlatan merhum hocamıza Rabbimizden gani gani rahmet eylemesini diliyoruz.

Aralık sayımızda buluşmak üzere *Alîm* olanın emanetinde kalınız.

Mustafa ÖZEL

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05	<i>She Has No Equal In Turkey / Yoktur Gölgesi Türkiye'de</i>
Sezai Karakoç	58	<i>Sezai Karakoç'ta Şiir Sanatı'ndan Fikirler Meydanına Atılım Evresi Üzerine</i>
Kâmil Eşfak Berki
06	<i>Mutfağın Sesi, Sözün Büyüsü</i>
Öznur Görür Kısar	62	<i>Mehmet Erdoğan: "Sezai Karakoç'un Mirası, Şahsiyeti ve Davasıdır"</i>
Söyleşi: Mustafa Özel
08	<i>Birkaç El Arabası Kömür</i>
Cemal Balıbey	68	<i>Türkiye'de Araştırılması Gereken Başını Açmak mıdır Yoksa Örtmek mi?</i>
Vejdi Bilgin
12	<i>Yeryüzünde Harama Batmamış Bir Belde Var mı?</i>
Derviş Çelebi	72	<i>Tam ya da Tamam'ın İmkânı</i>
Mustafa Eser
14	<i>İnci Mercan Gerdanlığı -19- Cabir ibn Abdullah (R.A.)</i>
Ahmet Poçanoğlu	74	<i>Kiralık İdeolojik Silahlar</i>
Şehnaz Fındık
18	<i>Kırk Kandil -19- Abdurrahman b. Avf (R.A.)</i>
Rıza Savaş	78	<i>Ebü'l-Müfessirîn: Müfessirlerin Babası İsmail Cerrahoğlu</i>
Mustafa Özel
20	<i>Üniversite, QUO Vadis?</i>
Kemal Kahraman	82	<i>Roma'da Yaz Okulu ve Mevlid</i>
Mülayim Sadık Kul
24	<i>Üniversitenin Unutulan Misyonu</i>
Durmuş Günay	86	<i>Yeni Bir Ebeveyn Güncellenmeniz Var!</i>
Ahmet Furkan Onat
30	<i>Üniversiteler ve Acil Değişim İhtiyacı</i>
Nihat Erdoğan	88	<i>Sinema Felsefesi: Sinema ve Fenomenoloji</i>
Aşkın Yıldız
34	<i>Üniversitede Kalite Sorunu: Sorunlar ve Öneriler</i>
Mehmet Ali Yurdusev	92	<i>Bregenz'de Cami Merkezli Faaliyetler</i>
Zübeyir Şekerci
38	<i>Türkiye'de Yükseköğretim ve Uluslararası Öğrenciler</i>
Mehmet Çevik	94	<i>Söz İle Yolculuğumuz</i>
Betül Zeyrek
42	<i>"Felsefesiz İlâhiyat" Mümkün müdür?</i>
Hüseyin Aydoğdu	96	<i>Çizgi: Hasan Aycın</i>
52	<i>Üniversitenin Yeri</i>
Ensar Gül		
54	<i>Kurumsallaşma İlme Sınırlar Çizdi</i>
Mucahid Yıldız		
56	<i>Sezai Karakoç</i>
Osman Arı		
-

She Has No Equal In Turkey

Sezai Karakoç

Çev. Aişe Aslı Sancar

Yusuf Yazar

She awakes before the sunrise
Her tongue swells, her heart bleeds
She Works from dawn 'till dusk, becoming enlightened
How fortunate if you can understand her grief
She pities the poor working women
Her knees tremble at the thought of harming someone's heart

She is fragile, from crystal, she has no equal in Turkey
An unknown Mariam, not form marble, but sacred
If you look into her eyes you will melt like snow
If you wave your hand she will shake from the draft
She appears like a deer seeking sadly for you
She sleeps as if awake, she is silent as if speaking, she laughs as
If she were crying.

(İlim ve Sanat Dergisi Sayı:13, Mayıs-Haziran 1987, s. 27)

Yoktur Gölgesi Türkiye'de

Sezai Karakoç

Sabahları gün doğmadan uyanır
Dilini yutacak olur içi kanlanır
Gün boyu çalışır aydınlanır
Kederini anlarsanız size ne mutlu
Acır fakir çalışan kadınlara
Titrer bir gönül kıracak diye hanım dizi

İncedir billurdandır yoktur gölgesi Türkiye'de
Bir meçhul Meryem mermerden değil ama kutlu
Gözlerine baksanız erirsiniz kar gibi
Elinizi sallarsanız rüzgarından sallanır
Bir geyik olur sizi arar melûl ve bakir
Görür gibi uyur konuşur gibi susar güler ağlar gibi
(Sezai Karakoç, Gün Doğmadan, Diriliş Yayınları, 11. bas., s. 83)

Mutfanın Sesi, Sözün Büyüsü

Öznur GÖRÜR KISAR

Eğitimci

‘Muhabbet ömrü aşan bir duygu’ dedi, yorgun fakat huzur veren sesi ile söyleşide bulunan bir gönül insanı. Bir telefon uygulamasından geliyordu bu ses. Ölüm ile ayrılık duygusunun bizde bıraktığı tesir, hemencecik unutulup nihayete eriverecek, bitiverecek bir şey değil elbette diye düşündü. Öyle olsaydı eğer gidenlerin bizde bıraktığı duygular, anılar eski bir bohçaya sarılıp bir rafa, bir sandığa kaldırılı verilirdi, değil mi? Belki de birileri öyle başa çıkabiliyordur; bilinmez. Sahi belki de böylesi daha mümkün kılar nefes alabilmeyi, yaşamayı. ‘Aman yok, öyle oluverecekse insan hiç yaşamasın bari’ dedi iç sesi.

Mutfaktaki işlerini yaparken adet edindiği üzere mutlaka bir söyleşi, bir biyografi, bir sesli kitap dinlemeye çalışırdı. Çalışır, çünkü mutfaktaki sesler ile dinlemeyi sürdürebilmek her zaman mümkün olmaz, sağlıklı bir akış gerçekleşemezdi. Kaçırmak istemediği dakikalarda uygulamayı durdurup geri alır, yeniden sil baştan dinlerdi. Bazı zamanlar ekran ıslanır, parmak izi devreden çıkar, tüm bu süreç sinir bozucu bir döngüye dönüşür, yine de çarçabuk pes etmezdi. Söyleşi sona erene dek bir şekilde dinler, seriyi tamamlardı. Bazan işler biter, seri devam eder, o zaman da mutfakta yeni işler icat edilir; bir tepsi kurabiye yapılır, bir kek çırpılı verir, bir yemek ocağa konuvermiş olurdu.

Muhabbet kavramı ile birlikte anıları düşündü. Anılar, zihninde yeni, yepyeni kapılar açtı. Düşündü, sevindi, hüznünlendi, mutfaktaki işlerini nihayete erdirip, kendine bir kahve yapıp yavaş yavaş yudumladı.

Muhabbet diyorduk ya hani, işte bu kavram ister istemez insanı anılar sokağına alır götürür. Götürür de bir daha dönülemez öyle kolay kolay. Dönmek de istemez insan. Orada kaybolmak ister gönül. Dünya zindanında nefesini tamamlamış, sırlanmış sevdikleri ile ancak bu yollarda rastlaşır insan. Bir daha ulaşılması zor anlarda kalakalmak, böylelikle mümkün olabilir. Sesini, sözünü, latifelerini, gülüşünü, kaş çatışını unutmaktan ölesiye korktuğumuz yitiklerimizle anılar koridorunda rastlaşmak, orada oyalan-

mak, öylece işsiz güçsüz, başıboş halimizle ancak anılar sayesinde gerçekleşebilir. Hani evden ekmek almaya çıkmış da eve çarçabuk dönmek istemeyen, tali yollardan dönüp dolaşıp, vakit öldüren, bir çocuk kayıtsızlığı ile kalakalmak isteriz oralarda. O anları düşünürken insan muhatabının özlediği gözlerine bakıp, özleminden titreyen elleri ile onun ellerini bir çocuk sever gibi adeta avuçlarının içine alıp sevmeye arzusunun karşı koyamaz. Söylenmemiş sözleri söylemeyebilmenin yakıcı arzusuyla bir lahza anılar dönme dolabına yeniden binebilmek, o ana uçurmak ister.

Rüyalara belki de bu yüzden paha biçilemez; cennet bahçelerinde buluşur, eğleşir gönlümüz bir parça. Kendi çocukluğumuzun sırtını sıvazlayıp, şefkatle başını okşayabildiğimiz çocukluğun harika bahçelerinde salınırız.

Ve uyku ne muhteşem ne mucizevi bir sığınak. Kaçıp kaçıp bağrında soluklanabileceğimiz ne müşfik bir kucak. Ölümüne inanmadığımız sevdiklerimizin olmayışının canımızı yaktığı hadiselerde, işte o anlarda, uykunun şefkatli kollarında teselli buluruz. Zihninin tüm yorucu

faaliyetlerini, düşünme melekesini, adeta bir sigorta gibi kapatan, durduran, kalbin acılarını harikulade bir ağrı kesici gibi bir anda dindiren bir emr-i ilahi. Uyuyup uyanıverildiğinde ne yorgun bir zihin ne de ilk tazeliği ile acıyan bir kalbin olmadığına şahitlik ederiz. Bizi en iyi şekilde koruyup kollayan rahmet-i rahman, kuşatıcı elleri ile yaralarımızı sarıp sarmalamış, uyku merhemi ile şifayı vesile kılmıştır. Ne uyku öncesi insan, aynı insandır. Ne uyku sonrası ilk anın acısı ile acıyan o kalp, aynı kalptir. Her gün ve her uyku sonrası yavaş yavaş o ateş, o yakıcı hali ile yakmaz benliğimizi. Elbette sönmeyecek, fakat ilk yakıcılığı ile var olmayacaktır. Küle dönüşmesi uzun zaman olsa da hatırlandığında ilk anın can yakıcı hali söz konusu olmayacaktır.

Muhabbet ve anılar kavramının onda uyandırdığı düşünceler kahvesini yudumlarken birer resmi geçit gibi geçip gitti zihninden adeta. Ve en merhametli olanın yine sonsuz ikramı ile ölümün ve ayrılığın sarstığı kalbi, çıkmaz bahçelerden, zorlu yokuşlardan bir şekilde çıkarıp selamete erıştirdiği duygusunu düşünüp gönlü rahatladı.

***Muhabbet diyorduk
ya hani, işte bu
kavram ister
istememez insanı anılar
sokağına alır götürür.
Götürür de bir daha
dönülemez öyle kolay
kolay.***

Birkaç El Arabası Kömür

Cemal BALIBEY

Üniversiteyi kazanan öğrencilerin kayıt günleriydi. Bahçeköy'de kayıt işlemleri esnasında yeni öğrencilere yardımcı olurken aynı zamanda bu durumu, onlarla tanışmak için fırsat biliyordum. Tanışırken bazı ipuçlarına dikkat ederek aklen ve kalben yakınlık hissettiğim öğrencilerle ilk teması kurmuş oluyordum. Çoğunluğu Anadolu'dan gelen bu öğrenciler için kalacak yer bulmak en müşkül işlerden biriydi. Kayıttan sonra onları Sarıyer'deki öğrenci evinde bir iki akşam misafir eder, daha yakından tanımaya çalışırdım. Onlara, yurt çıkana ya da yerleşecek bir ev bulana kadar misafirliklerinin devam edeceği güvencesini verirdim. Bu kadarcık bir sözün bile bu yeni öğrencilerde etkisi çok büyük olurdu. Gözleri bir anda ışık saçar, kendilerine dünyalar bağışlanmış gibi olurlardı adeta.

Sarıyer'de ilk tuttuğumuz evde dokuz kişi kalıyorduk. Fakültenin açılma tarihi yaklaştıkça bizde ev arama telâşı had safhaya çıkmıştı. Bir yıldır ikamet ettiğimiz Sarıyer ve çevresinde bir hayli tanıştığımız insan olmuştu. Tanıdığımız herkese öğrenciler için ev aradığımızı haber vermiştik, ama nafile... Ev bulmak, hele de öğrenciye ev kiralamak deveye hendek atlatmak gibiydi. İmdadımıza o zamanlar Fatih İmam Hatip'te okuyan Salih ve amcaoğlu Ahmet yetiştirdi. Almanya'da yaşayan eniştelерinin Çayırbaşı'ndaki evlerini bize kiralamak için ailelerini ikna etmişlerdi. Üç katlı olan evin iki katının kapıları eşyaların üzerine kilitlenmiş, en üst katının ise henüz duvar sıvaları bile yapılmamış, kapıları da takılmamıştı. Öğrenciler olarak bir an önce taşınmamız için iki amcazade bir olup tadilat işine soyunmuş, duvarların sıvasını, boyasını dahi bizzat kendileri yapmışlardı. Evin üçüncü katına yerleştik, altımızdaki iki katta da kimse olmadığı için bina sanki tamamen bize ait gibiydi. Böylece 1982 yılında Çayırbaşı'nda ikinci öğrenci evimizi açmış olduk.

Sonradan bir kat daha çıkarız düşüncesiyle evin çatısı çatılmamış, kolon yerlerinden uzayan demir filizler öylece bırakılmıştı. Suyu da henüz bağlanmamıştı, Allah'tan elektriği vardı. Kullanma suyunu evin hemen önündeki kuyudan sağlıyorduk. Her yağmurda bulanıklaşan suyu, durulsun diye kovalarda saatlerce bekleterek dinlendirirdik. Kuyu suyunu temizlik, banyo ve bulaşık için kullanıyorduk. Sanırsınız Afrika'da bir sahrada yaşıyoruz. İçme suyunu ise biraz mesafe olsa da camiden bidonlarla taşıyorduk. Anlayacağınız, taşıma suyla değirmen döndürüyorduk.

Her yerinden mahrumiyet akan bu evimiz, sadece evde kalan bizlerin değil, yurtlarda kalıp ev özlemi çeken arkadaşlarımız için de bir sığınak olmuştu. Öyle ki bu sığınak, samimiyetin, sıcaklığın hissedildiği ve her ders bitiminde koşu koşu gittiğimiz, içeri girdiğimizde ise derin bir oh çekip huzur bulduğumuz yerdi hepimiz için.

Yazın kavurucu sıcaklığı geçmiş, sonbaharı anlamadan kışın dondurucu soğukları başlamıştı. Geceleleri kat kat battaniye altına girsek de bir türlü ısınamıyorduk. Yağan yağmur ya da ara ara çatıda biriken kar, ranzalarda yatan bizlerin üzerine şıp şıp diye damlardı. Sabahları ezan sesi yerine buz gibi damlaların aniden yüzümüze düşmesiyle

irkilerek uyandığımız anlar da çok olurdu. Çatısı olmayan evimizin üstü, kar yağdığında kartopu oynadığımız bir oyun alanına dönmüşürdü. Rüzgâr evin dört bir tarafını vınlıyarak âdeta tavaf eder dururdu. Soğuktan kurtulmanın çaresini, rüzgâr alan kuzey cephedeki pencereleri içten, kalın şeffaf naylon ile kaplayıp raptiyelemekte bulmuştuk. Evin içindeki keskin soğuğu bir nebze azaltsak da tir tir titremekten yine de kurtulamamıştık. Odalar daha da loş hale gelmiş, üstelik naylonun çıkardığı şakırtılı sestən rüzgârın şiddetini tahmin etme konusunda meteoroloji uzmanı kesilmişti. Soba vardı ama odun, kömür Hak getire... Isınmak için hâlâ bir çare bulamamıştık. Çatısız evin güneşi ılık ılık okşamaz insanın tenini, sadece yakar. Yağmuru çivi gibi kemiklerini deler geçer, soğuğu ise keskin bir bıçak gibidir. Bizse bu çile ve sıkıntılara karşı oldukça kalın bir zırh kuşanmıştık. Tevekkülümüz tam, Allah kerimdi. Bütün bu zorlukları yaşarken fedakârlık, dostluk, diğerkâmlık ne demek, bu şartlarda öğrendik. Çok şükür, mutluyduk.

Eve yerleşip bir düzen kurduktan sonra arkadaşlarımızla karar aldık; vakit namazlarımızı camide cemaatle kılacaktık. Özellikle yatsı ve sabah namazlarını mahalle camiinde kılmaya başladık. Her vakit cami cemaatinden birileriyle tanışmaya gayret ediyorduk. Bu tanışmalardan duydukları memnuniyet her hallerinden belliydi. Cemaatle kısa zamanda kaynaşmıştık. Bazen yatsı namazını biraz uzak da olsa dağ evlerindeki camide kılıyorduk. Oradaki cemaatle de samimiyeti ilerletmiş, gönül köprüsü kurmuştuk. O çevrede Orman Fakülteli gençler olarak nam salmaya başladık.

Soğuk bir kış akşamı evimizin zili çaldı. Kapıyı açtığımızda karşımızda cami cemaatinden Samsunlu Hamit Abi vardı. El arabasıyla getirdiği kö-

Soğuk bir kış akşamı evimizin zili çaldı. Kapıyı açtığımızda karşımızda cami cemaatinden Samsunlu Hamit Abi vardı. El arabasıyla getirdiği kömürleri evin önüne boşaltmıştı. Bu bir başlangıçmış.

Geçmişte hayatımıza dokunan Hamit Abi dün ziyarete geldi. Otuz sekiz yıl önce öğrenci evimize birkaç el arabası kömür taşıyan Hamit Abi ile yıllar sonra buluşmuş olduk. Getirdiği kömür sadece öğrenci evimizi ısıtmamış, kalplerimizi de ısıtmıştı aynı zamanda.

mürleri evin önüne boşaltmıştı. Bu bir başlangıçmış. Sonraki akşamlar da evimizin önüne birer birer el arabaları işlemeye devam etti. Meğer cami cemaatinden biri, nasıl olduy-sa yakacağımızın olmadığını öğrenmiş ve bazı komşulardan birer el arabası kömür sözü almış. Onlar da söz verdikleri gibi her akşam kömürleri getirdiler. Bu insanların hiç-biri de zengin değildi. Aksine hemen hepsi gecekonduya yaşayan dar gelirli kimselerdi. O zaman daha iyi anladım ki, bu güzel insanlar namaz kılan, camiye gelen üniversite gençliğine hasretmiş.

Birkaç el arabası da olsa kömürümüzmüş olmuştur ama onu tutuşturacak odunumuz yoktu. Bunu da onlardan bekleyemezdik ya. O kadarını da "Ormanda okuyan" öğrenciler olarak kendimiz halledebilirdik.

Ev arkadaşım Eşref ile birlikte bir balta tedarik ettik ve düştük odun peşine. Çayırbaşı'ndan fakülteye giden yolun sağında ve solunda derinlemesine uzanan ormana daldık, kuru dal parçaları arıyoruz. Fakat ne gezer, koca ormanda kuru bir dal bulamadan "Ormancılar"a yakalanmayalım mı? Manzara dehşetli; ellerinde suç aleti balta ile ormanda dolaşan iki delikanlı. Her şey ayan beyan ortada. Bu durumdan kolayca sıyrılırız ümidiyle "Biz Orman Fakültesi öğrencileriyiz!" cümlesiyle başlayan karşı ataklı bir savunmaya başladık. Ama bu hiç fayda vermedi tabi, dahası aleyhimize oldu. Muhafaza memurlarından biri, "Siz de bunu yaparsanız başkası ne yapmaz ki!" deyince bizdeki mahcubiyeti varın siz düşünün artık. Yaramazlık yaparken annesine suçüstü yakalanan çocukların durumuna düşmüştük. Üstelik kuru bir dal bile bulamamıştık daha...

O telaşla ufak ufak topukladık, gerisin geri hızla evin yolunu tuttuk. Askerlik yapmamıştık ama Eşref elindeki baltayı askerin tüfeği taşıdığı gibi omzuna yaslamış, o vazi-

yette gidiyordu. Olay mahallinden uzaklaşınca bir de baktık ki baltanın keskin ucu Eşref'in boynuna ufak bir çizik atmış. Eve elimiz boş da olsa bambaşka bir tecrübeyle dönmüştük: "Ormancı olduğunu her yerde söyleme, taşırken ve kaçarken baltanın keskin ucunu dikkatle kolla ki kendi kendine zarar vermesin!"

Yıllar sonra, fakültede okurken birçok konuda bizlere yardımları dokunmuş Sarıyer semtindeki esnaf abilerimizle iftar vesilesiyle bir araya gelmiştik. O buluşma için herkese ulaşmama rağmen Hamit Abiye bir türlü ulaşamamıştım. Meğer yıllar önce yaşadığı semitten ayrıldığından çevresiyle irtibatı kesilmiş.

Bu yılın Ocak ayında, çok yardımlarını gördüğümüz Bahçeköy Müezzini Hüseyin Abi vefat etmişti ve ben de cenazesine katılmıştım. Cenazede Hüseyin Abi'nin kardeşinden Hamit Abi'nin telefonunu aldım. Öğrenci evimize kömür getiren kişiye ulaşacaktım nihayet. Birkaç defa aramama rağmen irtibat kuramamıştım. Nihayet odamızın genel kurulundan arkadaşlarla İstanbul'a dönerken ilk telefonlaşmamızı yaptık. Kendimi tanıttım ve yıllar önceki kömür mevzusunu hatırlattım. Beni mutlaka ziyaret edeceğini ifade etti.

Geçmişte hayatımıza dokunan Hamit Abi dün ziyarete geldi. Otuz sekiz yıl önce öğrenci evimize birkaç el arabası kömür taşıyan Hamit Abi ile yıllar sonra buluşmuş olduk. Getirdiği kömür sadece öğrenci evimizi ısıtmamış, kalplerimizi de ısıtmıştı aynı zamanda. Geçen yıl yayınevine gelen Ayakkabıcı Hüseyin Abi gibi onun da bastonu elindeydi. Ondan ziyade olarak üzerinde sarık ve cübbesi vardı. Oturduk, uzun uzun konuştuk; İsmailağa'da oturuyormuş. Altısı evli yedi kızı varmış. Kibrit fabrikasında birlikte çalıştıkları Muhlis Güzel'in hasta

yattığını söyledim. O da Çayırbaşı'ndaki bir fabrikada gece bekçisi olarak çalışan Kani Abi'nin iki yıl önce kanserden vefat ettiğini söyledi. Onun fabrikada nöbetçi olduğu gecelerde çayını içer, sohbet ederdik. Kani Abi'ye de Allah'tan rahmet diledik. Uzun yıllar öncesinin hatıralarını yâd ederek tatlı bir sohbete daldık. Anlattıklarımız daha dün yaşanmış gibiydi. Ardımızda bıraktığımız o güzelim günler film şeridi gibi bir bir gözlerimin önünde canlandı:

Yağmurlu bir gece Sarıyer'den Çayırbaşı'ndaki eve ranzalar taşımamız; hem de ne taşımak! Konvoy halinde ve ranzalar üzerinde sünger yataklar bulunduğu halde... Ev sahibimiz Mustafa Abi ve kardeşi Muhlis Abi'nin evimizi ziyaret etmeleri ve yıllarca unutamayacağımız "odun!" muhabbeti; çatıya koyduğumuz leğende yağmur suyu biriktirmemiz; iki kardeşimizin, hep birlikte sofrada yemek yerken balkonda soğuktan donmuş buzlu suyu içme yarışması; semte cumartesi günleri kurulan pazardan tahta limon kasaları toplamamız ve kömürü onunla güç bela tutuşturmamız; hemen ilerimizdeki çayırılık alanda fakülteden arkadaşlarımızla yaptığımız maçlar... Aradan geçen onca yıldan sonra bunları hatırlamak ruhumda ne tatlı rüzgârlar estirmişti. Sanki bir feyz ırmağına dalmıştım.

Hamit Abi ile buluşmamız Ayasofya'nın tarihî açılışından üç gün önceye rastlamıştı. Seksen altı yıl boyunca alnında kara bir leke gibi duran müzelik damgası kaldırılacak ve Ayasofya, asli unvanına kavuşacaktı. Müslüman gençliğin "Ağlama Ayasofya yeter Allah aşkına!" nidaları artık son bulacaktı. Ve yeniden içinde Allah'ın adının yüceltileceği ve tesbih edileceği bir Cami-i Kebir olacaktı. Bir zamanlar, "Zincirler kırılсын, Ayasofya açılсын!" sloganıyla yumruklarını sıkın gençler arasında ben de vardım. O zamanlardan beri kalbimizde Ayasofya aşkı hiç

eksilmedi. Yıllardır hüznle seyrettiğimiz, özlemle, umutla ve dua ile beklediğimiz Ayasofya'nın açılış sevincini hep birlikte yaşayacaktık, inanmış yüreklerle. Tarihler 24 Temmuz 2020'yi gösterdiğinde Türkiye'nin, hatta dünyanın gündemi bu muhteşem dönüş kilitlenecek ve o gün, günlerden Ayasofya olacaktı.

Sultanahmet'te yükselen ezan sesine Ayasofya minarelerinden mukabelede bulunulacaktı. O ezanların yankısı dünyanın dört bir yanından ve özellikle Avrupa'dan, Amerika'dan, Rusya'dan duyulacaktı. O gün mahzun ve mü'minlerin temiz, mübarek alınlarına hasret kalmış mabet, yeniden eski ihtişamlı günlerine kavuşacaktı.

Ayasofya bilinci Hamit Abi'de hâlâ eski günlerdeki gibi dipdiri idi. Tarihi güne şahitlik etmek için Temmuz'un 24'ünde Ayasofya'da ilk cuma namazını kılmak için sözleştik. Fakat asıl zorlu eylem ondan sonra başlayacaktı. Sıra yüreklerdeki pash zincirleri kırmaya gelecekti.

Ne tevafuk ki eski bir dostun bir el arabası kömürle fethettiği yüreklerimiz, yıllar sonra Ayasofya Camii'nin açılışında aynı sevdıyla atacaktı. Bir kahvenin bile hatırı, hem de kırk yıl unutulmazken zor zamanlarda bize yardım elini uzatan kıymetli insanların hatırını unutmak; olsa olsa iyileri ve iyilikleri unutmaktır.

İyilikleri unutmak da kendimizi unutmaktır!

Sultanahmet'te yükselen ezan sesine Ayasofya minarelerinden mukabelede bulunulacaktı. O ezanların yankısı dünyanın dört bir yanından ve özellikle Avrupa'dan, Amerika'dan, Rusya'dan duyulacaktı. O gün mahzun ve mü'minlerin temiz, mübarek alınlarına hasret kalmış mabet, yeniden eski ihtişamlı günlerine kavuşacaktı.

Yeryüzünde Harama Batmamış Bir Belde Var mı?

Derviş ÇELEBİ

Üstad Mustafa Kutlu'nun *Yoksulluk İçimizde* isimli hikâyesinin kadın kahramanı Süheyla, yaşadığı bir dizi sorgulamadan sonra bir başka dünyanın, bir başka Süheyla ile mümkün olduğu gerçeğine teslim olur ve çalıştığı işten ayrılarak hayatında yanlış olan ne varsa onları değiştirmek için kendisi ve çevresiyle zorlu bir mücadeleye başlar. Bu süreçte onu en fazla zorlayan ise başta nefsi olmak üzere kendisine yakınlık duyduğu erkek arkadaşı Engin'dir. Engin, Süheyla'nın tam tersi bir yolda ilerlemektedir. Aralarındaki ilişki bir yol ayrımına gelmiştir; Süheyla, Engin'in birlikte olalım teklifine hayır demiştir. Onca varlık ve zenginliği, Engin'le birlikte kirlendiği gerekçesiyle elinin tersiyle reddetmiştir. Kendisinden vazgeçmek istemeyen Engin'e kendisiyle birlikte bir gelecek hayal ediyorsa eğer harama batmamış bir beldeye hicret etmeye davet eder. Engin ise bu teklife itiraz ederek öyle bir belde olmadığını öne sürer. Süheyla kendi yoluna gider, Engin kendi yoluna. Peki, sonrasında Süheyla harama batmamış bir belde bulabilmiş midir? Yazar, bu soruya bir cevap vermez ama biz biliriz ki Süheyla doğru yoldadır. Hikâyenin devamında ise Engin'in kaybettiklerinin arayışına tanık oluruz ve hikâye bu arayışın devam ettiği izlenimi ile son bulur.

Aslında masa başına oturduğumda amacım bir kitap tanıtım yazısı yazmak değildi. Süheyla'nın Engin'i davet ettiği "harama batmamış beldeye gidelim", çağrısına Engin'in verdiği "böyle bir belde yok" cevabını tartışmaktı niyetim. Ancak kalemi elime aldığımda meselenin bu kadar kolay olmadığını ve bu soruya verilecek bir cevabın hatta birkaç cümleyle geçirilecek bir cevabımın olmadığını fark ettim. Sonra, "acaba bizim yaşadığımız belde böyle bir belde mi" sorusu zihnime hücum etti. Kâğıdı kalemi bırakıp, kitabı tekrar baştan sona bir daha okudum. Kendimdeki Engin'i fark ettim. Ya sen sevgili okuyucu, sen yolculuğunu tamamlamış bir Engin misin? Ya da (hâlâ) enginlere sırtını dönmüş aynı Süheyla mısın?

Tekrar yazımıza başlık ettiğimiz sorumuza dönecek olursak eğer etrafımızda harama batmamış belde var mı? Doğrusu bundan ben de emin değilim. Peki, harama batmamış bir belde inşa etmek mümkün mü? Bu sorunun

cevabı Mustafa Kutlu'nun kurdu-
ğu, "Bir başka Süheyla, bir başka
dünyadır" cümlesinde saklı bence.
Tıpkı kitabın başlığı gibi. Bence
harama batmamış bir belde inşası
mümkün, peki ama nasıl?

Kutlu'nun tezine katılarak
harama batmaya yol açan kapının
"yoksulluk" kapısı olduğunu düşü-
nüyorum. Misal kendinizi bir yokla-
yın, yoksulluk denince her birinizin
aklına ne geliyor? Eminim maddi
ihtiyaçlardan kaynaklanan sahip
olamadığınız şeyler, eksiklikler, be-
liriyor hayalinizde. Başta karnınızı
doymak telaşı olmak üzere eksik
mutfak gereçleriniz, almayı hayal
ettiğiniz cep telefonu markası, uzun
zamandır almak istediğiniz markalı
bir takım elbise, bir mont, bir ayak-
kabi, belki kiradan yorulmuş başı-
nızı sokacak iki odalı bir ev, ayağı-
nızı yerden kesecek dört tekerlekli
bir otomobil... Sürekli dijital mec-
ralarda gözünüze sokulup durmu-
yor mu bunlar? Her gelir durumu-
nuz arttığında aldıklarınız kadar
hatta ondan daha fazla yeni alama-
dıklarınızın listesi belirmiyor mu
önünüzde? Bu alınması gerekenle-
rin markaları, konumları, modelleri
değişecektir elbette ama almak
istedikleriniz asla bitmeyecektir.
Biteceğini sanırsınız ama bitmez.
Geliriniz artar ama "yoksulluğu-
nuzun" bitmediğini fark edersiniz.
Dinmeyen yoksulluk duygusu; var-
lıkla birlikte derinleşir, kronikleşir.

Ayrıca almak istedikleriniz, seçti-
ğiniz markalar, kendi özgür tercihi-
niz sanırsınız ama değildir. Sürekli
manipülasyonlar zinciri ile tüket-
me iştahınız kabartılır, elde etme
şehvetiniz tahrik edilir. Geliriniz
arttıkça talepleriniz de buna bağlı
olarak aritmetik olarak artar. Ate-
şinize sürekli odun taşınır ve ateş
yükseldikçe daha fazla odun gere-
kir. İşte yoksulluğun yoksunluğa
(bağımlılığa) dönüştüğü yer, kırıl-
ma noktası, burasıdır. Bu noktada

siz eşyaya değil, eşya size hâkim
olmaya başlamış demektir. Bu aş-
madan sonra kendinize hak say-
dığınız, istediğinize ulaşmak için
her yolun mübah olduğu tehlikeli
sular başlar. Yoksul olmanız zen-
ginlerin suçudur, sizden çalıp ken-
dileri zengin olmuşlardır, o halde
sizden çalınanı, esirgeneni almak
için kullanacağınız her türlü yol
haktır, helal haram kavramları es-
kilerin masalıdır, başarı ve güç her
türlü ayıbın üzerini örter, insanlar
nezdinde meşrudur... Etrafinıza bir
bakın bunlardan yüzlercesini göre-
ceksiniz. İşte harama batmış bel-
denin fotoğrafı budur. Önce insan
insanlığını kaybeder, helali reddet-
tikçe harama batır sonra belde ha-
ramın kendisi olur.

Bu ateş çemberinin kapısı teslim
olduğumuz yoksulluk duygusu
olsa gerektir. Kurtulmanın yolu ise
tahmin edebileceğiniz gibi yoksul-
luk tanımında gizli. Yoksulluğu dı-
şınızda aradığınız sürece bu cevaba
ulaşmanız asla mümkün olmaya-
caktır. Çünkü samanlıkta kaybo-
lan iğneyi dışarda bulamazsınız.
Yoksulluk, içinizdedir, içimizdedir.
Kanaat duygusunu kaybettiğinizde
bulacağınız şey, dinmeyen bir yok-
sunluk duygusu olacaktır. Aslında
cevap daha önce duyduğunuz ama
işitmediğiniz bir çağrıda gizlidir.

İçinizdeki yoksulluğu zenginliğe
dönüştürecek olan yol, Süheyla'nın
yoludur. Bu yol, "Hayyealelfelâh"
çağrısına kulak vermektir.

**Geliriniz arttıkça
talepleriniz de buna
bağlı olarak aritmetik
olarak artar. Ateşinize
sürekli odun taşınır ve
ateş yükseldikçe daha
fazla odun gerekir.
İşte yoksulluğun
yoksunluğa
(bağımlılığa)
dönüştüğü yer,
kırılma noktası,
burasıdır. Bu noktada
siz eşyaya değil, eşya
size hâkim olmaya
başlamış demektir.**

İnci Mercan Gerdanlığı -19-

Cabir İbn Abdullah (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

19. HADİS

Hadith Jaber bin Abd Allah bin عمرو بن حرام بن ثعلبة بن حرام بن كعب بن غنم بن كعب بن سلمة .
- الإمام الكبير ، المجتهد الحافظ - ، أبو عبد الله ، وأبو عبد الرحمن ، الأنصاري الخزرجي رضي الله
عنهما: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: نَصَرْتُ بِالرُّغْبِ مَسِيرَةَ
شَهْرٍ، وَجَعَلْتُ لِي الْأَرْضَ مَسْجِدًا وَطُهْرًا، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَذْرَكْتُهُ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّ، وَأَجَلْتُ لِي
الْمَغَانِمَ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ
عَامَّةً

**Câbir İbn-i Abdullah İbn-i Amr İbn-i Haram İbn-i Sa'lebe İbn-i Haram
İbn-i Ka'b İbn-i Ğanem İbn-i Ka'b İbn-i Selime- İmam-ı Kebir, Müctehid, Hafız-, Ebu Abdillâh, Ebu Abdirrahman, El Ensari, El Hazreci (r.
anhüma) Hadisi:**

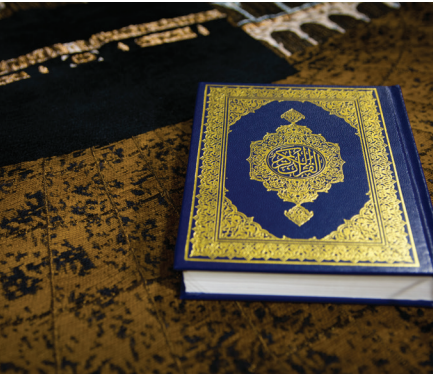
Rasulullah'ın (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle dediği nakledilmiştir:

“Benden önceki (nebilere) hiç birisine verilmeyen beş şey bana verildi: Bir aylık yol kadar yerden (düşmanımın kalbine) korku salmak ile yardım olundum. Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Dolayısıyla her kime namaz vakti gelirse bulunduğu yerde namazını kılsın. Bana ganimetler helal kılındı. Halbuki benden önce hiçbir (peygambere) helal kılınmamıştı. Bana şefa'at etme yetkisi verildi. Daha önce her nebi özellikle kendi kavmine gönderiliyordu. Ben ise bütün insanlara gönderildim.”

(Buhari:438, Müslim:521)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Dünyanın kendisinden önce ve sonra bir benzerini görmediği Rasulullah Efendimizin (s.a.v) kendisine has meziyetleri ve üstün özellikleri vardır. Şüphesiz ki bu yüce görevi yerine getirebilmek için Rasulullah (s.a.v) üstün ahlâk ve faziletlerle donatılmıştır. Sadece Peygamberimize has olan hususlar, hadis, siyer ve şemail ile ilgili kaynaklarda “Hasâisu'n-Nebi”, “Delâilü'n-Nü-

büvve" veya "Hasâisu'r-Resul" başlıklarıyla yer almıştır.

Alemlere rahmet olarak gönderilen Rasulullah Efendimize öncelikle verilen daima yaşayan ve yaşayacak olan mucizelerin en büyüğü, Kur'ân-ı Kerîm'dir.

O'nun eşleri müminlerin anneleridir. Rasulullah (s.a.v) Efendimize vefatına kadar gece namazı farz kılınmıştır. Yalnız Hz. Peygamber'e has kılınan farzlar şunlardır: Kuşluk, vitir ve teheccüd namazlarını kılmak, kurban kesmek, misvak kullanmak, hilim sahibi insanlarla istişare etmek, sayıca çok olsa bile düşmana karşı koymak, borçlu olarak vefat eden Müslümanların borçlarını ödemek, başladığı bir nafil ibadeti yarım bırakmamak, kötülüğü en uygun şekilde bertaraf etmek. Bunlar Müslümanlara da tavsiye edilmekle beraber Resûl-i Ekrem'e farz kılınmıştır.

Hz. Peygamber'e haram kılınan hususlar şöylece özetlenebilir: Zekât almak, gerektiği halde savaşa girmekten çekinmek, dünya malına göz dikmek, sanığın suçluluğunu ispat ve ilân etmeden gizlice cezalandırılmasını emretmek, yaptığı iyiliği çok görerek başa kakmak, Hz. Peygamber (s.a.v) için haram derecesinde yasaklanmıştır.

Muhammed ümmeti, Nebi'nin (s.a.v) bereketiyle bazı faziletlere nail olmuştur. Bu hadiste sabit olan beş özellik bu kapsamdadır.

Birincisi, Allah'ın (cc) O'na yardım etmesi ve bir aylık mesafeden düş-

manlarının kalbine korku salarak düşmanlarına karşı onu desteklemesidir. Böylece Allah, onları zayıf düşürüp saflarını ayırdı. Nebi (s.a.v) onlara bir ayda ulaşacak mesafede olmasına rağmen Allah'ın yardım ve desteği ile dinine düşman olanları bu korku ile hezimete uğrattı. Bir aylık mesafeye korku salmanın ümmeti için geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Böyle bir özellik O'nun ümmeti için de ihtimal dahilindedir.

Allah (cc), Rasulüne sıkıntılı anlarında daima yardım etmiştir; hicret esnasında Rasulullah'a görünmeyen askerlerle yardım etmiş, Hendek Savaşı'nda düşmana karşı rüzgâr ve görünmez ordular göndermiş ve kalplerine korku düşürmüştü, Bedir'de beş bin melek müminleri desteklemişti ve O'na, İsrâ ve Miraç gecesinde Rabbinin ayetlerinden en büyüğü gösterilmişti.

İkincisi, Allah'ın (cc) onun ümmetine yeryüzünü geniş bir mescit (namazgâh) kılmasıdır. Kime namaz vakti nerede gelirse, bulunduğu yerde namazını kılar. Belirli bir mekânda namaz kılmakla bağlı kılınmamışlardır. Onlardan önceki topluluklar ibadetlerini ancak kilise ya da sinagoglarda yapıyorlardı. Allah Teâlâ, sıkıntı ve meşakkati, fazlî, ihsanî, keremî ile bu ümmetten gidermiştir.

Yine geçmiş ümmetler ancak su ile temizleniyorlardı. Ama İslam, ümmetten su bulamayanlar ve su kullanması kendisine zarar veren acizler için toprağı da (abdest ve gusül ve taharet için) temizleyici kıldı. Ayrıca bu hadis, yeryüzünün bütün kısımlarıyla teyemmüm yapılabileceğine dair delil olarak kullanılmıştır. Bu ahir zaman ümmeti için bir kolaylık olarak lütfedilmiştir.

Üçüncüsü, kendileriyle savaşılan kafirlerden alınan ganimetlerin Nebi'ye (s.a.v) ve ümmetine helal kılmasıdır. Onlar, ganimeti Allah'ın

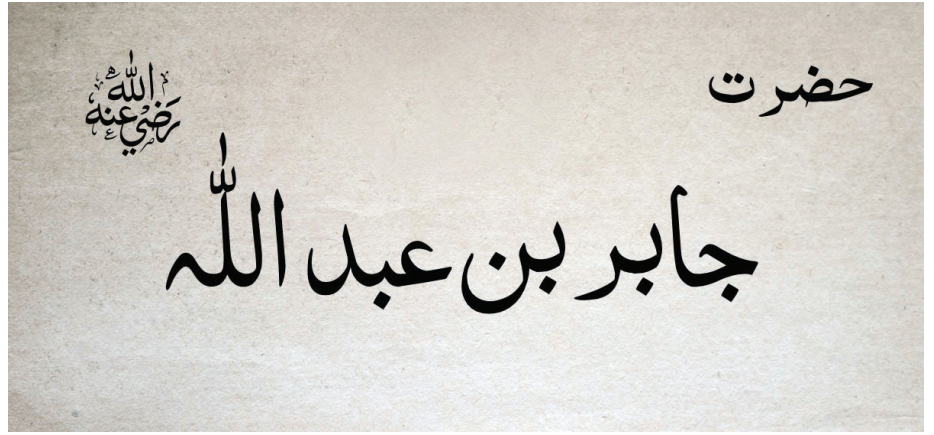
emrettiği gibi taksim ederler. Ancak geçmiş peygamberler ve ümmetlerine haram kılınmıştı. Zira onlar ganimeti toplar, şayet Allah amelini kabul ederse gökten ateş iner ve o ganimet mallarını yakarak yok ederdi.

Dördüncüsü, Allah (cc), mahşer meydanında, ulu'l azm (azim sahibi) Resullerin geri durduğu zamanda hem küçük hem büyük günah işleyenlere şefaathçi olmayı O'na has kılmasıdır. Nebi (s.a.v), ben hak sahibiyim der ve arşın altında secdeye kapanır. Allah'ı, hak ettiği şeyler ile tazim eder. O'na, "Ya Muhammed başını kaldır. Söyle, sözün dinlenir; iste, sana verilir; şefaath et, şefaatin kabul edilir. Başını kaldır, iste, istediğin verilsin" denir. O, uzunca beklemiş oldukları mahşer alanından ayrılmalrı için mahlûkat adına Allah'tan şefaathçi olma talebinde bulunur. İşte öncekilerin ve sonrakilerin gıpta ettiği Makam-ı Mahmud budur. Makâm-ı mahmûd şefaathle tefsir edilmiştir.

Beşincisi, geçmiş bütün peygamberlerin daveti kavimleriyle sınırlıyken Allah (cc), her zaman ve mekâna uygun olan, ebedi ve devamlı olan kâmil İslam dini ile gönderdiği Rasulünü, Ümm'ül kurâ (Mekke) merkez olmak üzere, bütün alemini kapsayan, genişleyen dairelerle insanlığı uyarmak için göndermiştir. Sadece O'na has olan özellikle evrensel (cihan şümül) bir peygamber olarak göndermesidir. Alemlere rahmet olarak ve insanları ve cinleri müjdelemek ve uyarmak üzere gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v), peygamberlerin son halkasını teşkil etmektedir. Allah Rasulü (s.a.v), kendi konumunu temsili olarak şu şekilde izah etmiştir:

"Benim ve benden önceki peygamberlerin durumu, bir ev inşa eden kimseye benzer. O kimse evi güzelce yapıp mükemmel hale getirmiş fakat bir köşede sadece bir

**Yine geçmiş
ümme'tler ancak su
ile temizleniyorlardı.
Ama İslam,
ümme'tten su
bulamayanlar ve su
kullanması kendisine
zarar veren acizler
için toprağı da
(abdest ve gusül
ve taharet için)
temizleyici kıldı.**

tuğla yeri boş kalmıştır. İnsanlar bu evi dolaşırlar, ona hayran olurlar ve şöyle derler: ‘Keşke şu tuğla da yerine konulmuş olsaydı.’

Rasulullah sözlerine şöyle devam etmiştir: “İşte ben o tuğlayım. Ben peygamberlerin sonuncusuyum.”

Konuşmasıyla da kimseye yük olmayan Rasulullah (s.a.v), Cevâmiu’l-kelimdir (veciz konuşan) ve dünyanın hazineleri kendisine verilen bir peygamberdir. **“Yeryüzü hazinelerinin anahtarları bana verildi.”** buyurmakla; ileride Kisraların, Kayserlerin ve diğer krallıkların hazinelerinin Müslümanların ellerine geçeceğini müjdelemiştir. Ümmeti bütün yeryüzüne İslam’ın nurunu yaymış, yaymaya da devam edecektir.

CÂBİR İBN-İ ABDİLLAH (R. Anhüma)

Hicretten on altı yıl önce (m. 607’de) Medine’de doğdu. Babası Uhud Savaşı’nda ilk şehit düşen sahabe Abdullah b. Amr b. Harâm (r.a) annesi Rasulullah’a biat eden kadın sahabilerden Enîse (Üneyse) bint Aneme’dir (r.anha). Ebu Abdil-lâh, Ebu Abdirrahman ve Ebu Muhammed olmak üzere üç künyesi kaynaklarımızda zikredilmiştir.

İkinci Akabe Biatı’na katılan 73 erkek sahabenin en küçüğü olan Câbir İbn-i Abdillâh (r.a), Medine’li ilk Müslümanlardandır. “Câbir, babası Abdullah b. Amr ve iki dayısı el-Berâ b. Ma’rûr ve kardeşi ile Akabe Biatı’nda bulunmuştur. O,

“Biz Akabe gecesi Rasulullah (s.a.v) ile beraberdik. Dayım beni (Medine’den) götürdüğünde taş atabilecek yaşta dahi değildim. Rasulullah (s.a.v), Abbas’la beraber yanıma geldi.” demektedir. Kabilesinin lideri konumunda olduğu anlaşılan Cabir’in babası Abdullah İbn-i Amr, Akabe’de 12 naipten (temsilciden) biri olma şerefini kazanmıştır. Hz. Câbir’in babası, son olarak Uhud Savaşı’na katılmış ve savaşta şehit düşmüştür. Savaş başlamadan önce oğlu Câbir’i yanına çağırarak ve bu savaşın ilk şehitlerinden biri olacağını ümit ettiğini söyleyerek geride bırakacağı kızlarına bakmasını ve borçlarını ödemesini vasiyet etmiştir. Mekkeli kafirler onu şehit ettikten sonra burnunu, kulaklarını ve diğer uzuvlarını keserek müsle yapmışlardı. Abdullah’ın kız kardeşi (Hz. Câbir’in halası) Hind, Abdullah’la birlikte eşi Amr b. Cemûh ile oğlu Hallâd b. Amr’ı da Uhud’da kaybetmişti. Hind, şehitlerini Medine’ye taşımakla uğraşırken onu gören Hz. Aişe, “Başka ne haberler var?” diye sorunca, “Rasulullah sağ ve selamette, onun dışındaki musibetler önemli değil” demiştir. Yeteri kadar kabir ve kefen bulunamadığı için Rasulullah (s.a.v) Uhud şehitlerinin birden çok cenazesini aynı kabre defnediyordu. Babasıyla beraber başka birinin aynı kabirde olmasına gönlü razı olmayan Hz. Câbir, kabirlerini altı ay sonra birbirinden ayırmak için açığında baba-

sının yere bitişik kulak memesi ve sakalının birkaç teli dışında vücudunun bozulmadığını görmüştü.

Hız. Peygamber, onun ve diğer bazı şehitlerin kabrini her sene ziyaret eder, yüksek sesle, سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ, (Sabrettiğiniz için size selam olsun. Ahiret yurdu ne güzeldir!) (R'ad Suresi: 24) diyerek onları selamlardı. Daha sonra Hız. Ebu Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman da bu uygulamaya devam etmişlerdir. Birçok sahabe ve tabiinin de bu sünneti düzenli bir şekilde devam ettirmişlerdi.

O, Bedir Savaşı'nda bulunmamıştır. Çünkü kız kardeşlerine bakacak kendisinden başka kimseleri bulunmadığı için savaşlarda babası onu kardeşlerini kollamakla görevlendirmiş, Uhud Savaşı'nda babası şehit düşünceye kadar hiçbir gazveye katılmamıştı. Bundan sonra hiçbir gazveyi kaçırmayan Câbir, Resûl-i Ekrem'le birlikte on dokuz gazveye katılmıştır. Hudeybiye'de, Bey'atürrıdvân'da bulunmuş ve Hız. Peygamber'in orada bulunan 1400 kişiye hitaben, "Bugün sizler yer yüzünün en hayırlı insanlarıdır." dediğini rivayet etmiştir. Hayatının son yıllarında bu olaydan söz ederken, eğer gözlerini kaybetmemiş olsaydı altında biat ettikleri ağacı gösterebileceğini söylemiştir.

Câbir b. Abdullah, Resûl-i Ekrem'in özel iltifat ve ilgisine mazhar olan sahabelerden biridir. Hız. Peygamber bir defasında onu devesinin arkasına bindirmiş, hastalandığı zaman ziyaretine gitmiş, babasının şehadeti dolayısıyla üzüldüğünü görünce, onun Allah Teâlâ'nın iltifatına nail olduğunu haber vererek kendisini teselli etmiştir. Câbir (r.a) babasının vefatı dolayısıyla sadece yetim kardeşlerine bakmaya değil aynı zamanda babasından kalan borçları da ödemeye mecbur olduğu için maddi bakımdan çok zor durumda kaldı. Çoğu Yahudi olan alacaklılar hurmaların toplanma zamanı gelin-

ce Câbir'den alacaklarını istediler. O da hurma bahçesinden başka gelirleri olmadığını ve o yılki mahsulün borcunu karşılamaya yetmeyeceğini Hız. Peygamber'e arz etti. Resûl-i Ekrem, toplanan hurmaları birkaç öbek halinde yığdırdı. Sonra da bunlardan en büyük öbeğin yanına oturarak ölçeği eline aldı ve herkese alacağı nispetinde hurma vermeye başladı. Hız. Peygamber'in bir mucizesi olarak Câbir'in bütün borçları ödendikten sonra da hurmaların eksilmediği görüldü.

Rasulullah'ın vefatından sonra Yemâme Savaşı, Şam Kuşatması, Kadisiye, Sıffin ve Rum Seferi gibi önemli savaşlara iştirak eden Hız. Câbir, gittiği yeni yerlerde sünnetin/hadislerin seferler yoluyla yayılmasına büyük katkı sağlamıştır. Mesela, Abdullah b. Üneys'in Hız. Peygamber'den duyduğu, üzerinde mazlum hakkı bulunan kimse'nin cennete giremeyeceğine dair bir hadisi bizzat onun ağzından öğrenmek maksadıyla deve sırtında Şam'a kadar bir ay süren uzun bir yolculuk yapmıştır.

Hız. Osman'ın şehit edilmesiyle fitnelerin baş gösterdiğini görünce kendisini hadis rivayetine vermiş, Mescid-i Nebvî'de bir ilim meclisi oluşturmuştur. İkamet ettiği Medine başta olmak üzere, Mekke, Mısır ve Şam'dan birçok hadis talebesi yetiştirmiştir.

Doksan dört yıl yaşayan, muammerinde olan Câbir (r.a), h.78 (697) yılında Medine'de vefat etmiş, cenaze namazını Haccâc'ın kıldır-mamasını vasiyet etmiş, namazını Hız. Osman'ın Medine Valisi olan oğlu Ebân b. Osman'ın kıldır-mıştır.

Binden fazla hadis nakleden muk-sirun bir sahabe olarak 1540 hadis rivayet etmiş; 26 hadis Buhârî'nin, 126 hadis Müslim'in sahihlerinde münferiden yer almış, 58 hadiste ise Buhari ve Müslim ittifak etmişlerdir.

Allah O'ndan Razi Olsun.

**İkinci Akabe
Biatı'na katılan 73
erkek sahabenin
en güçlü olan
Câbir İbn-i Abdullah
(r.a), Medineli ilk
Müslümanlardandır.
"Câbir, babası
Abdullah b. Amr ve
iki dayısı el-Berâ b.
Ma'rûr ve kardeşi
ile Akabe Biatı'nda
bulunmuştur.**

KIRK KANDİL

19

Abdurrahman b. Avf (R.A.)

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni.
İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Kureyş kabilesinin Zühre oğullarından olan Abdurrahman b. Avf b. Abd b. el-Harîs b. Zühre b. Kilâb, Cahiliye döneminde "Abdü'l-Amr" veya "Abdü'l-Kâbe" ismini taşıyordu. İslam'a girdikten sonra Hz. Peygamber tarafından "Abdurrahman" olarak değiştirildi.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber'in annesi ile aynı kabileden yani Zühre Oğulları kabilesindendir.

Abdurrahman b. Avf fil olayından on sene sonra, Mekke'de doğdu. Hz. Peygamber'in Darü'l-Erkam'a girmesinden önce Müslüman olmuş ve ilk Müslümanlar arasına katılmıştır.¹

Abdurrahman b. Avf otuzlu yaşlarda Müslüman olduktan sonra diğer ilk Müslümanlar gibi o da Allah yolunda çeşitli sıkıntılarla karşılaşmış ancak her zaman sabretmiş, Habeşistan'a ve Medine'ye yapılan her iki hicrete de katılarak muhacirlerin öncülerinden olmuştu.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra Abdurrahman b. Avf ile Ensar'dan Sa'd b. Rebi'yi kardeş ilan etmiştir.

Abdurrahman b. Avf, tecrübeli bir tacir olduğu için Medine'de yaptığı alışverişler sonrası çok kâr elde etmiş, kısa bir zaman sonra zengin olmuştur.

Bir hanımla evlenen Abdurrahman b. Avf'a Hz. Peygamber, "Mehir olarak ne verdin?" diye sorunca Abdurrahman b. Avf da "Bir hurma çekirdeği kadar altın" cevabını verdi. Hz. Peygamber "Bir koyun keserek de olsa düğün yemeği ver"² diye buyurur. Cömertliği herkes tarafından bilinen Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber'in emrini severek yerine getirir.

Abdurrahman b. Avf, Bedir savaşına katılmış ve çok sayıda müşrik öldürmüştür. O, Bedir günü başından geçen bir olayı şöyle anlatır: "Bedir günü safta dururken sağıma ve soluma baktım. Ensar'dan yaşları küçük iki genç gördüm. 'Keşke bunlardan daha kuvvetli olanların arasında olsaydım' diye aklımdan geçti. Onlardan biri bana, 'Ey Amca! Ebu Cehil'i tanıyor musun?' diye sordu. Ben de: 'Evet, ama onunla ne işin var, ey kardeşimin oğlu?' dedim."

"O da, O'nun Rasulullah'a sövdüğünü duydum, canımı elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, eğer onu görürsem, ikimizden eceli gelen ölmedikçe, ben onun peşini bırakmayacağım" dedi. Diğer genç de aynı şeyleri söyledi. Çok geçmeden Ebu Cehil'i insanlar arasında gördüm ve ikisine: "Görüyor musunuz? İşte sorduğunuz adamınız" dedim. Hemen koşarak onun karşısına çıktılar ve öldürünceye kadar kılıçlarıyla ona vurdular. Sonra da Rasulullah'a giderek olanları kendisine haber verdiler. Rasulullah:

-Onu hanginiz öldürdü, diye sordu. Her ikisi de:

-Ben öldürdüm, cevabını verdi. Rasulullah:

-Kılıçlarınızı sildiniz mi? diye sordu. Onlar da:

-Hayır, dediler. Bunun üzerine Rasulullah iki kılıca da bakarak:

-Onu ikiniz de öldürmüşsünüz, bu yurdu ve Ebu Cehil'in eşyasını Muaz b. Amr b el-Cemuh'un almasına hükmetti. O iki genç; Muaz b. Amr bin el-Cemuh ve Muaz b. Afrâ idi.³

Bir gün Rasulullah: "Bir seriyye hazırlayıp göndermek istiyorum. Bunun için yardımda bulunun" deyince, Abdurrahman b. Avf hemen evine gidip gelerek, "Ya Rasulullah benim dört bin dirhemim var. Bunun iki binini Rabbime borç verdim. İki binini de aileme bıraktım." dedi. Onun bu cömert davranışı karşısında Hz. Peygamber onun malının bereketlenmesi için dua etti.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber ile birlikte bütün savaşlara katılmış ve Uhud savaşında çok fazla yara almıştır.

Abdurrahman b. Avf, iki yüz ukiyye altın tasadduk ederek Tebuk Seferi'nde de İslam Ordusuna önemli bir katkıda bulunmuştu.

Enes'in rivayetine göre, bir gün Medine'de birtakım sesler duyuldu. Hz. Âişe: "Nedir bu?" diye sordu. "Abdurrahman bin Avf'ın kervanıdır." diye cevap verdiler.

Peygamberimizin "Abdurrahman b. Avf yeryüzünde ve gökyüzünde emindir." şeklindeki iltifatına da mazhar olmuş bir sahabidir.

Bir gün sofrada şöyle demekten kendisini alamamıştı:

"Benden daha hayırlı olan Mus'ab bin Umeyr şehit olduğunda kefen olarak bir hırkaya sarıldı. Baş örtülünce ayakları, ayakları örtülünce başı açıkta kalıyordu! Benden hayırlı olan Hamza da şehit olduğunda böyle olmuştu. Daha sonra servetimiz alabildiğine çoğaldı. İyiliklerimizin karşılığını bu dünyada almaktan ve ahirete bir şey kalmamasından korkarım!"

Hz. Abdurrahman bu sözlerinden sonra, ağlamaktan dolayı yemek yiyemedi.

Hicret'in 6. senesinde Hz. Peygamber, Abdurrahman b. Avf'ı Dume-

tü'l-Cendel'de bulunan Kelb kabilesine İslam'ı tebliğ etmek için yedi yüz kişilik bir birlik ile gönderdi. Yola çıkmadan önce Hz. Peygamber kendi elleriyle Abdurrahman'ın sarığını sarıp sancağını eline teslim ettikten sonra şöyle buyurdu: "Allah'ın ismiyle Allah yolunda git. Allah'ın emrine uygun hareket et. Kelb kabilesini İslam'a davet et, kabul ederlerse reislerinin kızıyla evlen."

Abdurrahman bin Avf orada bulunduğu müddetçe İslam'ı öylesine güzel bir şekilde tebliğ etti ki, Hristiyan olan kabilenin büyük ekseriyeti Müslüman oldu. Kelp kabile reislerinden Esbağ b. Amr da Müslüman olmuştu. Durumu Hz. Peygamber'e bildiren Abdurrahman b. Avf'a bir mektupla neler yapması gerektiğini ilettiler. Hz. Peygamber gönderdiği bu mektupta, Esbağ b. Amr kızı Tumarid ile evlenmesini de yazmıştı. Abdurrahman bu emri yerine getirdi. Böylece İslam devleti Kelb kabilesi ile iyi ilişkiler başlattı, bu durum sonraki yıllarda da İslam devlet siyasetini etkiledi. Müslüman olmayan ve Hristiyan olarak kalanlar da İslam hakimiyetini kabul edip cizye vermeye razı oldular.⁴

Tebuk Seferi esnasında Peygamberimiz bir ara kafilenden ayrılmıştı. Sabah namazının vakti geçmek üzereydi. Sahabiler, Hz. Abdurrahman'ı imamlığa geçirdiler ve arkasında namaza başladılar. Birinci rekât için rükuya gidildiğinde Hz. Peygamber geldi. Cemaate katıldı. İkinci rekâtı Hz. Abdurrahman'ın imamlığında kıldı. Cemaat selam verdikten sonra kalktı, namazı tamamladı. Namazını bitirince, "Güzel kıldırınız, iyi yaptınız" buyurarak iltifatta bulundu.

Abdurrahman, "Malın çokluğu helake sebep olur. Bundan endişe ediyorum!" deyince, Ümmü Seleme, "Fakat Allah yolunda sarf edilen mal böyle değildir." deyince rahatladı. Çünkü kendisi zaten malını Allah yolunda sarf ediyordu.

Abdurrahman, evine her girişinde Âyete'l-Kürsî'yi okur, sık sık da "Allah'ım, beni nefsimin tamahkârlığından koru!" diye dua ederdi.

Abdurrahman, gerek Hz. Ebû Bekir'in gerekse Hz. Ömer'in en büyük yardımcılarındandır. Her iki halife de onun fikirlerine değer verir ve önemli konularda onunla istişare ederdi.

Hz. Ömer'in suikasttan aldığı yaradan kurtulma ihtimali kalmayınca, sahabenin ileri gelenleri halife olarak yerine birisini tercih etmesini teklif ettiler. Hz. Ömer de "Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Talha, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Zübeyr ve Abdurrahman b. Avf" gibi zatlardan birisi üzerinde karar verilmesi düşüncesinde olduğunu bildirdi.

Hz. Ömer'in vefatından sonra toplanan ilk şûrada, iki aday öne çıkınca Abdurrahman b. Avf, "İçinizden birini seçmeyi bana bırakır mısınız? Ben sizin efdal olanınızı araştırır, bu işi ona bırakırım." dedi. Hz. Ali de Hz. Osman da bunu kabul ettiler.⁵

Abdurrahman bin Avf üç gün üç gece sahabelerle istişare ettikten sonra Hz. Osman'a biat edilmesi gerektiğine kanaat getirdi ve halkı toparlayıp kanaatini bildirdi. İlk olarak da kendisi gelip Hz. Osman'a biat etti. Onun üzerine herkes Hz. Osman'a biat ederek tabi oldu.

Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber'i en iyi anlayan sahabilerden biri idi.

Abdurrahman bin Avf'ın vefatından önce, servetinden Bedir şehitlerinin yakınlarına 400'er dinar verilmesini vasiyet etti.

Abdurrahman b. Avf, Hicret'in 21. senesinde 72 yaşında vefat etti. Cenaze namazını bir rivayete göre Hz. Osman, diğer bir rivayete göre ise Zübeyr b. Avvâm kıldırdı.⁶

Allah rahmet eylesin!

¹ Muhammed b. Sa'd, et-Tabak, III, 124.

² Muhammed b. Sa'd, et-Tabak, III, 126; el-Buhârî, Câmi'us-Sahih, "Menakıp", 3, 3781.

³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 207, (1673.).

⁴ Muhammed b. Sa'd, et-Tabak, III, 129.

⁵ Muhammed b. Sa'd, et-Tabak, III, 134.

⁶ Muhammed b. Sa'd, et-Tabak, III, 124- 137; Daha geniş açıklamalar için bakınız: Murat Yücel, Abdurrahman b. Avf'ın Hayatı ve Rivayetleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2019.

Üniversite, QUO Vadis?

Kemal KAHRAMAN

Dr., Tarihçi

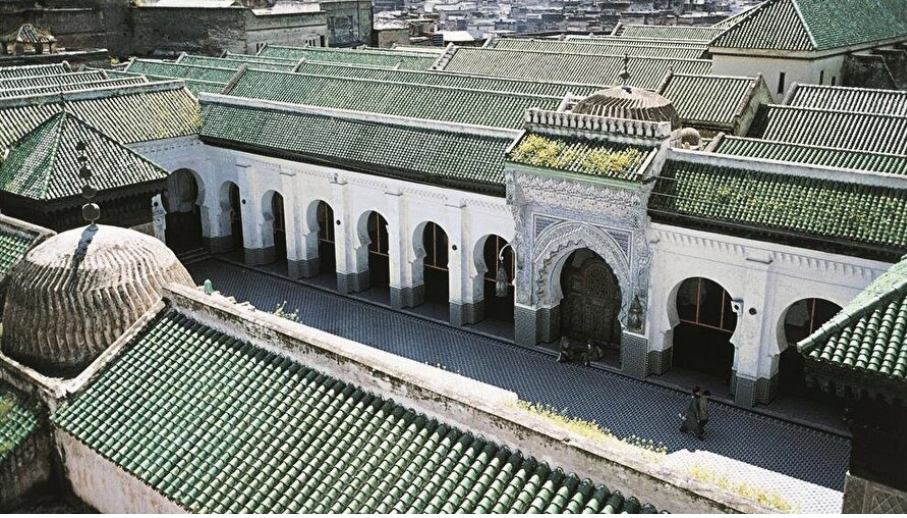
Başlığın izaha muhtaç olduğunun farkındayım. Üniversite de işte böyle bir şeydir. Uzmanları açıklamadıkça kolay kolay anlaşılmaz. Esasen herkesin aynı şeyleri anlamadığı bir kurumdan söz ediyoruz. Akademisyenleri bir araya toplasanız bir tarif üzerinde uzlaşabileceklerini pek sanmıyorum. Ama bu durum kelime ve kurum üzerinde düşünmemizi engellemiyor, aksine kolaylaştırıyor.

Kelime olarak Latince “universitas”a dayandığı, “öğrenciler ve öğretmenler topluluğu” anlamına geldiği söyleniyor. Bir meslek kuruluşuna indirgenen bu tanımın yeterince kapsayıcı olmadığı açıktır. Bizim Türkçeleştirme çalışmaları döneminde “evren” ve “kent” sözcüklerine bakarak “evrenkent” veya “bilimler yurdu” üzerinde duruldu ama pek tutmuşa benzemiyor. Osmanlı irfanı “darülfünun” adını vermeyi tercih etti ki doğa bilimleri ağırlıklı da olsa anlama oldukça yakın görünüyor.

İşin ilginç yanı bizdeki “medrese” kelimesinin her iki anlama yakın durmasıdır. Ders görülen yer anlamındaki medrese, tam anlamıyla bir hocalar ve öğrenciler topluluğudur. İstilah olarak düşünürsek medrese özünde bir bilimler yurdudur. Bu kurumda dini dünyevi ayrımı yapmadan insan hayatını ilgilendiren her konuda bir ders, bir hoca, bir eser vardır.

Üniversite veya medrese, adı ne olursa olsun biz burada yüksek eğitim kurumlarının sosyal hayattaki yerlerine, rollerine bakmak istiyoruz. Bunu anlamak için tarihi bir perspektife her zaman ihtiyaç vardır. Çünkü bu kurum, bakıyoruz, yüzyıllar içinde belli fonksiyonlar üstleniyor, zamanla zayıflıyor veya etkisini kaybediyor. Bu özellikleriyle çeşitli coğrafyalarda geziniyor. Hangi dönemden ve bölgeden başlatacağınız artık size kalmış bir şeydir. Bir yaklaşım meselesidir.

Evrensel bir bakış için (Univers), Hint, Çin veya Mısır taraflarını, hatta Güney Amerika uygarlıklarını görüntüye almak gerekiyor. Ama bilim tarihi genellikle günümüz dünyasından bakarak Batı âlemini esas almayı tercih

ediyor. Buna göre “akademi” kelimesi ilk defa Milattan önce tahminen 387’de Platon’un kurduğu bir topluluğa verilen isim olarak biliniyor. Burada felsefe, bilim tarihi gibi konular işleniyor fakat fonksiyonel bir yönü var; günün sorunları tartışılarak çözüm yolları aranıyor.

Aristo bu okuldan yetişiyor. Günün sorunlarına çözüm önerirken devrin hükümdarları tarafından ölüm cezasına çarptırılıyor. Tarihte çok rastlanan bir durum. Baldıran zehrini kendisi içiyor. Bu topluluk yeterince kapsamlı olmadığından bir “ekol” de olsa üniversitenin başlangıcı olarak kabul ediliyor. Eski Yunan ve Roma’da yükseköğretim kurumları olsa da bugünkü anlamda üniversite ile akraba sayılmıyorlar.

Genel kabule göre bildiğimiz anlamda ilk üniversiteler İslam medeniyetinin altın çağlarında ortaya çıkıyor. Kaynaklar 859’da kurulan Karaviyyîn (Fas) medresesini en eski üniversite olarak kabul ediyor. 970’de Kahire’de kurulan Ezher, diploma veya icazet, adı ne olursa olsun yeterlik belgesi veren ilk üniversite sayılıyor. Kurtuba ve Bağdat Nizamiye Medreseleri, İslam âleminin iki ucunda parlayan ışıklardır. George Makdisi gibi konunun uzmanları, Avrupa’daki ilk Ortaçağ üniversitelerinin, Haçlı seferleri, Endülüs, Sicilya Emirliği ve Ortado-

ğu medreselerinden etkilendiğini söylüyor.

Sicilya Emirliği de nereden çıktı demeyin, 965-1072 arasında Sicilya’ya hâkim olan Müslümanlar, İtalya çizmesinin ucundan Avrupa’ya sokularak kültürel bir geçiş sağlamıştır. Toledo’nun düşmesi (1085) üzerine burada bulunan kütüphanedeki binlerce eser Kral Alfonso tarafından Latinceye ve Batı dillerine tercüme ettiriliyor. Zamanla ünlü Toledo Koleksiyonu (Corpus Toletanum) oluşuyor. Gerek güneyden, gerek Endülüs’ten sağlanan temalar sonucunda ilk üniversitenin Bologna’da kurulması bir rastlantı değildir (1088).

Ortaçağ Avrupa’sında üniversitelerde büyük İslam filozofları ve bilim adamlarının düşünceleri birer akım halinde okunuyor, izleniyor, tartışılıyor. “Skolastik” adı verilen bu dönemde İslam düşünürlerinin eserlerini tercüme ederken, isimlerini biraz değiştirerek yerleştirmeye çalışıyorlar. Alchindus adını verdikleri, ilk İslam filozofu olarak tanınan Irak – Kufe’li El Kindi (öl.873), Aristo mantığı, tıp, farmakoloji, matematik, fizik, kimya, astronominin yanında müzikte de önemli bir isimdir.

Alpharabius adını verdikleri Türkistanlı Farabi (öl.950), Aristo felsefesi, matematik, fizik gibi ilimlerin yanında müzik üstadıdır. Medine-i

Genel kabule göre bildiğimiz anlamda ilk üniversiteler İslam medeniyetinin altın çağlarında ortaya çıkıyor. Kaynaklar 859’da kurulan Karaviyyîn (Fas) medresesini en eski üniversite olarak kabul ediyor. 970’de Kahire’de kurulan Ezher, diploma veya icazet, adı ne olursa olsun yeterlik belgesi veren ilk üniversite sayılıyor.

Fazıla adını verdiği ideal erdemli devlet modeli, asırlarca siyasile-re ilham vermiştir. Yine Avicenna adını verdikleri Buharalı İbni Sina (öl.1037) tıbbın babası olmasının yanında büyük bir filozoftur. Over-roes dedikleri Kurtubalı İbni Rüşd (öl.1126) ile beraber Ortaçağ Avrupa'sında düşünce akımları oluş-turacak kadar etkili ve öncü duru-mundadır.

Bütün bu etkileşimler sonucunda önce Bologna'da, arkasından Paris (1150) ve Oxford'da (1167) üni-versitelerin açıldığı biliniyor. Fas, Kurtuba ve Gırnata medreseleri, Ortaçağ Avrupa'sındaki yükseköğ-retim kurumlarına felsefenin, doğa bilimlerinin girmesini sağlıyor. O zamana kadar okullar piskoposla-rın hâkimiyetindedir ve sadece dini konularla hukuk okunmaktadır. Av-rupa'daki asilzadeler, devlet adam-ları, hasta olduklarında tedavi için Kurtuba Medresesi tıp bölümüne gelmektedir.

Yalnız tıp alanı değil tabii, mate-matik, astronomi, kimya, fizik, coğ-rafiya, aklınıza hangi bilim gelse kaynağı İslam âlemiydi. Avrupa mimarisi, İslam etkisi altındaydı. Venedikliler matematiği İslam dünyasından öğrenerek ticarete başlamışlardır. Bu doğaldır çünkü kullanılan bilginin üretildiği mer-kezler olan medreseler İslam âle-mindedir.

Burada bilim tarihiyle ilgili bili-nen bazı şeyleri tekrarlamak yerine dönemsel sürece dikkat çekmek istiyorum. Öyle görünüyor ki Ortaçağ Avrupa'sında "üniversite" adı veri-len kurum, bugün "medrese" dedi-ğimizde anladığımız kuruma olduk-ça benziyor. Bugünden bakınca, ilk üniversiteler, teoloji ve hukuk öğ-retilen medreselerdi. Bunu küçüm-semek için değil, fonksiyonlarını anlamaya yardımcı olmak için söy-lüyorum. Avrupa'da din ve hukuk kurumu Roma teolojisi ve hukuku

üzerine inşa edilmiştir desek pek de yanlışmış olmayız. Esasen bu özelliği günümüze kadar geçerliğini korumuştur.

Ortaçağ'da Avrupa, bilimde öncü değildi. Bunu söylerken yalnız ma-tematik, astronomi, fizik, kimya, tıp gibi alanları kastetmiyorum. Fel-sefe, kelam, psikoloji, dilbilim, dini ilimler, aklınıza hangi alan geliyorsa tümünü kastediyorum. Özgün, öncü, geçerli, uygulanabilir bilgi alanlarını işaret ediyorum. Endülüs Sultanının 600.000 kitaplık kütüp-hanesi varken Avrupa merkezle-rinde kitap sayısı üç beşi geçmiyordu. Avrupa, kâğıdı Haçlı Seferleri ve Endülüs'te tanıdı. Kâğıt ihtiyacını uzun yıllar İslam dünyasından kar-şılardı. Avrupa'da ilk kâğıt üretim tesisi XII. yüzyılda Endülüs'te Xati-va'da (Valencia) açıldığında İslam dünyasının birçok merkezinde kali-teli kâğıt üreten atölyeler uzun sü-redir faaliyetliydi.

Avrupa'da siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın bütün alanları kilise kurumunun kontrolü altındaydı. Onun da dayanağı, Aristo ve Augus-tinus'a dayanan skolastik felsefe idi. İslam dünyasında yüzyıllarca hâkim olan düşünce özgürlüğü ve bilim-sel gelişmeler bu bölgeye uğraya-mıyordu. Batı irfanı ancak kilise ile çatışarak "ışığa" ulaşabiliyordu. Bir ölçüde adım atabilen öncü düşünce ve bilim adamları ölüm cezası veya işkence ile karşılaşılıyordu.

1600 yılında Kopernikçi gökbilimci Bruno'nun "evren sonsuzdur ve başka gezegenler vardır" dediği için Roma'da bir meydanda Engizis-yon tarafından diri diri yakıldığını düşünün. Teslise karşı çıkması gibi yönleri de vardır. Bütün suçu, İslam âleminde yüzlerce yıldır söylenen, yazılan bazı şeyleri Avrupa'da söy-leyip yazmasıydı. Ondan çok önce, 1474'te vefat eden Türk gökbilimci Ali Kuşçu, gezegenler arası uzaklık-ları hesaplayıp Ay yüzeyinin harita-sını çıkarmış durumdaydı. O zaman

Avrupa'da 1300'ler, 1100'ler nasıldır? Endülüs'ü işgal eden Engizis-yon orada neler yapmıştır? Tahmin edebiliriz.

Yazımızın başlığına bir açıklık ge-tirmek için burası uygun olabilir. Hristiyan teolojisindeki bir rivaye-te göre Aziz Petrus, Roma dışında yürürken, mucize olarak dirilmiş olan Hz. İsa ile karşılaşılıyor ve ona Latince soruyor: "Quo Vadis?" Yani "nereye gidiyorsun?" Hz. İsa cevap veriyor: "Roma'da yeniden çarmı-ha gerilmeye gidiyorum." Hz. İsa çarmıha gerilmemiştir, üstelik Ro-ma'ya hiç uğramamıştır ama bunla-rı bir kenara bırakalım. Ortaçağ'da Roma, insanların düşünce ve inanç-larından dolayı sürekli çarmıha ge-rildikleri bir yer olmuştur.

Bu yazımızda, kurumların yüz-yıllar içinde nasıl fonksiyon de-ğiştirdiğine dikkat çekmeye çalışıyoruz. İslam medeniyeti çağla-rındaki medreselerin bugünkü an-lamda "üniversite" oldukları anlaşı-lıyor. Oralarda, kendi dönemlerinin en üst düzeydeki bilgisi üretiliyor ve mümkün olduğunca uygulanıyordu. İslam dünyası kendi dışındaki kül-türlerden, ülkelerden, çevrelerden olabildiğince faydalanıyordu. Öncü bir medeniyet olarak gittiği yerler-de bulunduğu birikime, bilgi ve hik-mete açıktı. İşin dikkat edilmesi ge-reken yönü, bugün Batı dünyasının çokça sahiplendiği Antik Yunan fel-sefesinin o dönemde İslam dünya-sında serbestçe okunması, tercüme edilmesi ve tartışılmasıdır.

Batı irfanı, o zaman dünya kültür-lerine olduğu kadar Antik Yunan ve Roma düşüncesine de kapalıydı. Daha doğrusu Skolastik çerçevede teolojinin hizmetinde olarak kul-lanmaya çalışılıyordu. Bunun dışına çıkanları sapkınlar olarak görüyordu. İslam düşünürleri, İskenderi-ye ve Ortadoğu kütüphanelerinde buldukları Grekçe Felsefe kitapla-rını Arapçaya aktarmıştır. Batı'da aydınlanma çağının kaynakları ara-

sında gösterilen Grek filozoflarının birçok kitabına ancak Arapça üzerinden ulaşılabiliştir.

Tamam da o zaman bizim medreselerimize ne olmuştur? Şöyle sormak yerinde olacak gibi görünüyor; medreselerimiz, “üniversite” olmaktan nasıl çıkmıştır? Burada hayati soruya gelmiş oluyoruz. Anahtar sözcüğün “fonksiyon” olduğunu düşünüyorum. Medreseler içeriden ve/veya dışarıdan etkilerle işlevlerini kaybetmiş veya kaybettirilmiştir. Burada kurumsal isim üzerinde durmak yerine günümüz dünyasındaki rollerine odaklanmakta fayda görüyoruz. Adı ne olursa olsun önemli olan topluma ve bilime yaptıkları katkılardır.

Bugün kuşkusuz Batı dünyasında gerçek üniversiteler vardır. Onlar bilimsel araştırmalar, ortaya konan teori ve pratikler bakımından, ülke kültürüne katkıları bakımından öncüdürler. Sanayi ve üretimle iç içe-dirler. Ne var ki modern çağın öncüleri olsalar da yüzyıllara uzanan bir geleneği sürdürmekle övünürler. Güvenilir kurumsal kimliklerini, bu geleneğin üzerine inşa ederler. Ortaçağ’daki “medrese” özelliklerini günümüze taşımak onları rahatsız etmez.

Bir de ikinci, üçüncü derece yükseköğretim kurumları vardır. Onlar esasen mevcut sistemin yürümesi için ara eleman ihtiyacını karşılamaktadır. Bu da doğal görülebilir. Ülke nüfuslarının önemli bir kısmını oluşturan akademik camiadan her gün keşifler ve icatlar beklemek yanlış olur. Bunları bütün bir dünya için söylememiz mümkündür.

Dünyamızın bütün köşelerinde “üniversite” adı altında faaliyet gösteren yükseköğretim kurumlarının belki en önemli fonksiyonu toplumların, en azından okumuş kesimin bilim ve kültür olarak dünyaya entegrasyonunu sağlamalarıdır. Batı’daki üniversitelerde üretilen düşünce, proje ve uygulamaların

bölgesel anlamda anlaşılmasına, hazmedilmesine ve mümkün mer-tebe kullanılmasına aracılık ederler. İçlerinden temayüz eden bir kesim, ülkelerindeki maddi ve manevi kalkınmaya öncülük edebilir. Buna imkân bulamazlarsa Batı dünyasındaki bilim veya teknoloji merkezlerine transfer olurlar ki buna beyin göçü diyoruz.

Öte yandan üniversiteler içinde bulunduğu ülkeye yabancı bir toplum mühendisliği kurumuna da dönebiliyor. Yerli kültür ve inançları baskılamayı kendilerine görev bilebiliyor. Roma hukuku derslerinde İslam hukukunu günü geçmiş olarak tanımlayabiliyor. Bilim adı altında birtakım modern dogmaların empoze edildiği pozitivizm inancının “medreseleri” haline gelebiliyor. Batıdaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin büyüğü, onlardaki özgüveni ortadan kaldırabiliyor. Adeta bilgiye yaklaştıkça uygulamadan uzaklaşıyorlar. Ülkelerinde bir şeyler yapılabileceğine olan inançları zayıflıyor. Artık kendi toplumlarına yukarıdan bakan “müstağriplere” dönüyorlar. Tam da ara elemanlardan beklendiği gibi.

Bunun temel nedeni büyük kopuklukların yaşandığı, tecrübe-lerin unutulduğu veya göz ardı edildiği sağlıksız süreçlerdir. Dışarıdan suni ilaçlara başvurmadan önce vücudun kendi savunma sistemlerini sağlamlaştırmak gerekiyor. Vücut dışarıdan eklemlenen organları kabul etmeyebilir. Kabul etmeye zorlamak için alınacak uyuşturucu ilaçlar vücuda zarar verebilir. Esas olan bedenın doğal yollarla kendini tamir ederek sağlığa kavuşması, güçlenmesidir. Toplumları evrensel kültür ve gelişmelerle buluşturan üniversitelerin yapıcı ve yükseltici olabilmeleri için önce kendi toplumlarının birikimine yaslanması gerekiyor.

Avrupa’da siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın bütün alanları kilise kurumunun kontrolü altındaydı. Onun da dayanağı, Aristo ve Augustinus’a dayanan skolastik felsefe idi. İslam dünyasında yüzyıllarca hâkim olan düşünce özgürlüğü ve bilimsel gelişmeler bu bölgeye uğrayamıyordu. Batı irfanı ancak kilise ile çatışarak “ışığa” ulaşabiliyordu.

Üniversitenin Unutulan Misyonu

Durmuş GÜNAY

Prof. Dr., Maltepe Üni.
Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

Üniversitenin unutulmuş misyonu, “kültür”dür. Bu argüman, üniversite tarihimizde iki olay ile açıklanmaya çalışılacaktır. Birincisi, üniversitenin misyonları sayılırken kültür misyonunun bulunmamasıdır. İkincisi ise “33-Üniversite Reformu”dur.

Burada, bakışımızı yükseköğretim alanı ile sınırlayacağız. Günümüzde, üniversitenin üç misyonu olduğu dile getirilmektedir; araştırma, eğitim-öğretim, topluma katkı misyonu. Aşağı yukarı çeyrek yüzyıl önce, “topluma katkı” yerine “kamu hizmeti” misyonu deniliyordu. Günümüzden yarım yüzyıl kadar önce ise “kamu hizmeti” yerine “topluma danışmanlık” misyonu denilmekteydi. Eğitim-öğretim misyonu ile araştırma misyonu aynı kalmakla birlikte üçüncü misyon yukarıda ifade edildiği gibi değişmektedir. Üniversitenin misyonu, Batı’daki değişimine paralel olarak Türkiye’de de değişmektedir. Çünkü, üniversitenin misyonu ülkemizde, “acaba”sız olarak Batı’dan olduğu gibi nakledilmektedir. Esasında üniversite Batı’da ne ise bizde de öyle olması en önemli idealimizdir, “Amerika’yı yeniden keşfetmeye gerek yoktur” anlayışı hakimdir.

Eğitimde modernleşme dönemi olarak bilinen 1773’ten beri, özellikle Tanzimat’tan ve 1933 reformundan beri Türkiye’nin bir üniversite sorunu vardır. Bu sorun kronik (müzmin) hale gelmiştir. Üniversite tarihimizden biliyoruz ki ortaya konulan “çözümler”den bir süre sonra vazgeçilerek yeni bir düzenleme yapılagelmiştir. Her düzenleme sonrakinin yanlışı olmaktadır.

II. SORUN NEDİR?

Sorun nedir? Birincisi, üniversite denilen varolanın Batı’da dile getirilen misyonu Batı için dahi doğru mudur? İkincisi, üniversitenin tamamen veya kısmen başka bir ülkeye aynen nakledilmesi mümkün müdür ve doğru mudur? Kurumlar, içinde bulunduğu ülkenin tarihi ve toplumsal şartları-

na, kültürüne dayanır. O toplumun bir parçasıdır. Her ülkenin kendine özgü kültürü ve o kültürün gerçekleştirdiği medeniyeti vardır.

Ne yazık ki bizim üniversitemizin misyonu içinde “kültür” yoktur. Çünkü; Batı üniversitesi kültür misyonunu unutmuştur (Gasset,1997). Türk üniversite anlayışı “33-Üniversite Reformu”ndan beri Batı’dan sorgulan-maksızın transfer edilmekte olduğu için bizim üniversitemiz de kültür misyonunu unutmuştur. Oysa, “her memleketin birinci kültür müessesesi üniversitedir” (Karakoç, 2017). Kültürün anlamını ve önemini burada vurgulamak gerekmektedir.

III. KÜLTÜR NEDİR?

Kültür, insanın içinde bulunduğu çevrede karşılaştığı verileri ve bilgileri anlamak ve yorumlamak için kullandığı, hafızada saklı ve zihinde gömülü bulunan kalıcı temel bilgilerdir. Açık bilgi (expilicite knowledge), örtük bilgi (tacit knowledge), gelenekler, görenekler ve değerlerin tümü kültürü oluşturur. Heidegger, “Yürürlükte olan bir görüşe uygun olarak, insanın tinsel ve yaratıcı etkinliğinin gerçekleştirildiği alanı “kültür” adıyla adlandıralım. Kültürleşmesi (cultivation) ve örgütlenmesi ile birlikte, bilimi kültürün bir parçası sayarız” der (Heidegger, 1998a). Kültür, insanın yargılarına, yargılar da eylemleri-

ne kılavuzluk eder. Kültür, bilgi alanındadır. Bilgi, “dilde varolan” alanına aittir. O halde, kültür de dilde varolan alanındadır. Kültür, insanın hayatı boyunca çevresinden öğrendikleri arasından saklanmaya değer bulduğu, “düşünülmüş ve söylenmiş en iyi bilgilerdir” (Tate, 2018). Bunlar, edinilen bilgiler arasından seçilerek kalıcı olmak üzere kaydedilen ve hafızada depo edilen kılavuz bilgilerdir. Bildiklerimizi unuttuktan sonra zihinde kalan bilgilerdir.

Hayat, kültürün tanımladığı yolda yürümektir.

Hayat bir yolculuktur. Kültür, yolun haritasıdır. Hayat, kültürün tanımladığı yolda yürümektir. İnsanın eyleminin kılavuzu yargılarıdır, sürekli karar vermek zorundadır. İnsan, bilim olmaksızın yaşayabilir fakat kültürsüz yaşayamaz. Kararlarını kültür ile verir insan. Bir binanın mimari projesi kültür ise binanın kendisi hayattır. Projesiz bir bina inşa edilemez. Kültürsüz bir hayattan da söz edilemez. Mimari estetik, bir yapı için ne ise kültürün düzeyi de hayat için odur. “Düşük kültür” ve “yüksek kültür” ifadeleri buna işaret eder.

Modern dünyada tek bir konuda eğitilmiş, ancak kültürsüz kimse- nin durumuyla ilgili olarak Gasset şöyle söyler: “Medeniyet, sadece bir konuda bilgilenip de başka her şeyden esas itibariyle habersiz kim- senin hayret verici kaba, aptalca ve saldırgan manzarasını görebilmek için 20. yüzyılın başlangıcını beklemek zorunda kaldı” (Gasset,1997).

Gasset belli bir meslek için eğitilmiş fakat kültürsüz insan için şu örneği verir: “Mühendis, mühendisliğe vakıftır; fakat bu, bütünün sadece bir parçasıdır, Avrupalının bir boyutu; bütün insan "mühendis" denen bu parçada bulunamaz” (Gasset,1997).

Avrupa üniversitesi ve anlayış olarak onun yankısı olan Türk üni-

Avrupa üniversitesi ve anlayış olarak onun yankısı olan Türk üniversiteleri, kültürü göz ardı etmiştir.

**Türk Üniversitesi,
“1933 Reformu”yla
bütün terminolojisi
ve yapısı ile birlikte
olduğu gibi Batı’dan
transfer edilmiştir.
1933’te “İstanbul
Darülfünunu” ilga
edildi, İstanbul
Üniversitesi kuruldu.**

versiteleri, kültürü göz ardı etmiştir. Yalnız bir meslek alanında bilgili başka bütün alanlarda bilgisiz olan bir insan, nasıl bir hayat yaşayacaktır? Hayat, sadece bir meslekten ibaret değildir. İnsan, toplumsal ve kültürel bir varlıktır. İnsanın kaçınılmaz olarak yöneticilik, insan ilişkileri, aile hayatı vb. ilişkileri söz konusudur. Hayatın estetik ve etik yönleri vardır. İnsan bir meslekten ibaret değildir.

Tabiat (nature), doğal varlık dünyası; kültür (culture), insan elinden çıkma yapay varlık dünyasıdır. Tabiat, imkân alanıdır. İnsana hiçbir şey hazır verilmemiştir. Kültür, imkânı mümkün yapan bilgidir. Kültür, Latince “cultura” sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük yeni Türkçede “ekin” sözcüğü ile karşılanmıştır. Eski Türkçede kültür kelimesinin karşılığı “hars”tır. Ziya Gökalp da kültür için “hars” sözcüğünü kullanır. Hars sözcüğü, ekin yetiştirilen tarla anlamındadır, ekin değil. Yukarıdaki açıklamadan da görüldüğü üzere kültür, kendisinden bilgi üretilen bilgidir. Dolayısıyla kültür karşılığı olarak “hars” terimi daha isabetli görünmektedir. “Ekin” terimi yerine hars terimi kullanılmalıdır yaklaşımı da bugünkü dil karmaşası içinde makul görünmemektedir. Çünkü, “kültür” terimi Türkçeye yerleşmiş bulunmaktadır.

IV. ÜNİVERSİTENİN MİSYONU

Üniversitenin Misyonu şöyle sıralanabilir:

1. Kültür kazandırmak: Bilgiyi besleyen bilgi kazandırmak ve toplumun doğruluk, iyilik ve güzellik idealarını nesillerin ruhunda kökleştirmek.

2. Araştırma yapmak: Bilim, sanat, teknoloji ve felsefe alanlarında araştırmalar yapmak

3. Eğitim-öğretim yapmak: Toplumun ihtiyaç duyduğu üst düzey insan yetiştirmek. Bu, profesyonel meslek eğitimi anlamına gelir: Doktor, avukat, mühendis gibi.

4. Bilim adamı yetiştirmek: Araştırmacılar ve eğitim veren bilim adamları yetiştirmek. Bu, lisansüstü (master ve doktora) ve doktora-sonrası öğretim anlamına gelir. Üniversite, toplumun ihtiyacı olan üst düzey insan gücünü yetiştirmenin yanı sıra kendi ihtiyacı olan araştırma ve öğretim kadrosunu da kendisi yetiştiren yegâne kurumdur.

Sayılan bu misyonların hepsi doğrudan veya dolaylı olarak topluma katkıdır. Dolayısıyla, ayrıca toplumsal katkı şeklinde bir misyon daha saymak gerekli görünmemektedir. Üniversitenin en önemli misyonu, mensuplarına çağın hayati fikirleri olan kültürü kazandırmaktır.

Türk üniversitesi, “1933 Reformu”yla bütün terminolojisi ve yapısı ile birlikte olduğu gibi Batı’dan transfer edilmiştir. 1933’te “İstanbul Darülfünunu” ilga edildi, İstanbul Üniversitesi kuruldu. Hirsch anılarında şöyle yazar: “Günün Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, kamuoyuna yaptığı resmî açıklamada, yeni kurulan üniversitenin lağvedilen Darülfünun ile hiçbir ilişkisi olmadığını, kendi geleneğini kendisi ile başlatan tamamıyla yeni bir kurum olduğunu vurguladı” (Hirsch, Anılarım, 2017, ss. 210).

Kısaca “33-Üniversite Reformu” olarak anılan dönüşümden sonraki kurumun, Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip tarafından ifade edildiği üzere, “lağvedilen Darülfünun ile hiçbir ilişkisi yoktur”, “kendi geleneğini kendisi ile başlatan tamamıyla yeni bir kurum” dur. Üniversite, yapısı ile birlikte, fakülte, rektör, dekan vb. terimler de Batı’dan olduğu gibi aktarılmıştır.

Medrese, fonksiyonunu yitirmişti. Bir sistem çöküşe doğru yönelmiş ve bu yönelişini kendisi isabetli görüyorsa, o sistem, kendini toparlamak adına çöküşünü hızlandıran negatif tercihler yapmaya

başlıyor. Bu, çöküşün kaderi olmalı. O yüzden, olağanüstü bir güçle toparlanış ve diriliş çapında bir çaba ile varoluşa yönelmek gerekirdi. Bu yapı(a)madı. Çünkü amaç, Batı(lı) olmaktı.

Tanzimat döneminde, medresenin yanı sıra kurulan Darülfünun, Batı'ya öykünmenin sonucuydu. "Fenler Evi" anlamındaki "Darülfünun" adı da bu öykünmeye işaret eder. Batı, Sanayi Devrimi (1765) sonrasında, yani 18.yüzyılın ikinci yarısında ve 19. yüzyılın ilk yarısında teknolojiye (fende) önemli sıçramalar yapmıştı. Batı'daki bu gelişmeler, Osmanlı aydınlarını ve devlet ricalini derinden etkilemiş, bunalıma yol açmıştı. Tanzimat döneminde kurulan Darülfünun anlamıyla; Cumhuriyet döneminde kurulan üniversite, anlamıyla, söylemiyle, eylemiyle ve terminolojisiyle Batılı idi. 1863'ten 1933'e kadar, 70 yıl içinde beş defa Darülfünun açılmış ve kapanmıştır. 1933'ten 1980'e kadar 47 yıl içinde üniversitede beş defa düzenleme yapılmıştır. Toplum ve kurumlar, yaşayan canlı varlık gibidir. Belki medrese içinden canlı bir filiz büyütülerek geliştirilebilirdi. Bu yapılamadı. Bir toplumun kurumları, fiziksel bir nesne (yapı) gibi yık-yap şeklinde inşa edilemez. İnşa, cansız nesnelere özgüdür. Çınar ağacı inşa edilemez, yetiştirilir.

Bu ifadelere, üniversite özerkliği, akademik özgürlük söylemlerine rağmen kimilerinin itiraz edeceğini hatta tepki göstereceğini tahmin etmek elbette zor değil. Onlara göre bin yıldır bu topraklarda, İslam Medeniyeti diye bir şey yoktur, dolaşısıyla bir İslam kültürü de yoktur, olsa bile çok ilkel, burası boş bir coğrafyadan ibaretti sanki. Böyle şartlandırıldık ne yazık ki.

"33-Üniversite Reformu"nun üzerinden yaklaşık doksan yıl geçti. Dünya çapında orijinal bilimsel

eserler ortaya konulabildi mi? Dünyaca tanınan bilime esaslı katkı yapan bilginler yetiştirilebildi mi? İnsanlığın önüne büyük eserler, yeni teknolojiler, sanat eserleri, filozoflar, bilim adamları konulabildi mi? Bir ekol kurulabildi mi? Köklü bir üniversite geleneği kurulabildi mi? Türk üniversitesinin üzerine oturduğu felsefi bir zemin var mı? Üniversitenin bir bilgi ve bilim felsefesi var mı? Bu konularda kaygı taşıyan bilim adamları, düşünürler, filozoflar nerededirler? Neden daha çok sorunlar konuşulur, çözümler üzerinde kafa yorulmaz?

Bir üniversite kültürü var mı? 33-Üniversite Reformu başarılı idiye, daha sonra 1946, 1960, 1973 ve 1980 düzenlemelerine neden ihtiyaç duyuldu?

Halen iflah olmaz bir yükseköğretim sorunumuz yok mu? Sürekli yükseköğretim tartışılmaktadır. Köklü çözümler geliştirilemedi. Üniversite, toplumun yaşadığı büyük "sorun"un içinde daha çetin bir sorun. Bunların konuşabileceği, özgür ve verimli bir entelektüel ortam oluşamadı. Sorunun çözümü içeride değil dışarıda arandı. Bakış açısına göre farklı terimlerle, Batı'nın üniversiteleri nakledildi, transfer edildi veya taklit edildi denilebilir.

Kurumlar neden nakledilemez? Bir varolanın varoluşunu borçlu olduğu, Aristoteles'e göre, dört neden vardır. Formal neden (causa formalis), fail neden (causa efficiens), maddi neden (causa materialis) ve amaç nedeni (causa finalis).

Üniversite de bir varolandır. Üniversitenin formal nedeni kültürüdür. Üniversitesinin yapısı, öğretim kadrosunun kültürü, müfredat ve üniversitedeki yaşanan ilişkiler, değerler, örtük ve açık bilgi üniversite kültürüne aittir. Fail neden, öğretim kadrosudur. Amaç, toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirmek, bilim ve teknoloji üretmek-

Medrese, fonksiyonunu yitirmişti. Bir sistem çöküşe doğru yönelmiş ve bu yönelişini kendisi isabetli görüyorsa, o sistem, kendini toparlamak adına çöküşünü hızlandıran negatif tercihler yapmaya başlıyor.

**Halen iflah olmaz
bir yükseköğretim
sorunumuz yok mu?
Sürekli yükseköğretim
tartışılmaktadır.
Köklü çözümler
geliştirilemedi.
Üniversite, toplumun
yaşadığı büyük
“sorun”un içinde
daha çetin bir sorun.**

tir. Maddi neden, yetiştirilen insan gücünün unsurları (öğrenciler) ve üretilen bilim ve teknolojinin malzemeleridir.

Şimdi “33-Üniversite Reformu”nu göz önüne alalım. Üniversite Batı’dan alındığına göre, formunun (kültürünün) önemli bir kısmı, Türk öğretim kadrosunun yani fail nedenin yabancı olduğu bir kültür. Almanya’dan getirilen öğretim üyeleri ise, öğrencinin ve toplumun kültürüne yabancı. Fail, form ve madde (yani öğrenci) birbirine yabancı. Birbirine yabancı nedenler nasıl bir araya gelip bir varolan ortaya çıkabilir?

Şöyle bir varsayım ile konuya biraz daha açıklık getirebiliriz. Varsayalım ki, ABD’de başarılı olan bir üniversitenin benzeri Türkiye’de kurulsun. Kurulan üniversite, öğretim kadrosu, öğrencileri, kütüphanesi, fiziki alt yapısı (binaları ve kampüsü) ile örnek alınan üniversitenin ikizi bir üniversite olsun. Acaba aynı sonuç alınabilir mi? Bize göre, aynı sonucun alınması mümkün değildir. Burada görünmeyen bir örtük bilgi vardır. Örtük bilgi transfer edilemez. Çünkü içinde bulunduğu kültüre aittir.

Üniversitelerimiz diyapazon gibi Batı üniversiteleri ile rezonansa geliyor. Orada bir titreşim olursa burada da çınlama sesi geliyor. Ne zaman kendi tefekkürümüzden fışkıran bir yükseköğretim sistemi kurabileceğiz?

Gerçek bir üniversite, saksıdaki çiçek gibi değil, ulu bir çınar gibi kökünü ülkesinin kültür toprağının derinliklerine salan ve oradan beslenen bir kurumdur. Toplum üniversiteden ve üniversite toplumdan beslenir. Üniversitede üretilen bilgi toplumda kültüre dönüşür. Ülkenin fikir hayatını üniversite besler (Karakoç, 2017).

Tefekkür, fikir, düşünür sözcükleri ve filozofumuz sözcüğü ne kadar kullanılıyor dilimizde? Kendi yan-

lışlarımız, başkasından transfer ettiğimiz doğru bildiklerimizden sonuçta bizi daha iyi bir yere götürecektir. Neden götürecektir? Çünkü yaptığımız hatayı fark edince düzeltme imkânı vardır. Taklit, bir önyargıdır. Önyargı rasyonel alanının dışında olduğundan düzeltilmesi zordur. İdeolojik bağnazlıkla, önyargılarla yaptığımız hatalar ile bir yere varılamadığı ortada. Hakikat kendisine yapılan yanlış affetmez, bir gün öcünü alır. Tarih affetmez, zaman affetmez, kültür affetmez.

Modern olanın en temel karakteristiği “yaratıcılık”tır. “Yaratıcılık”, yoktan var etme anlamında değil, vardan var etme anlamındadır. Eski Türkçe’de “ibda” denilen olay. Bu modernizmin olumlu bir yanıdır.

Modernizmin olumsuz yanı; geçmişe negatif, geleceğe pozitif bakan bir ön yargı taşıması ve geçmişteki özgün fikirleri kendine mâl etme küstahlığıdır.

Başka bir kültürün üniversitesini transfer etmek, modernin karakteristiği olan yaratıcılık niteliğini daha baştan berhava (yok) eder. Çünkü taklitte, alınan mahiyetine nüfuz etmek için gereken zihinsel çabayı göstermekten kaçınma vardır. Zaten bundan dolayı taklittir. Kurumlar içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır. O toplumun kültürünün ürünüdür. Kültür, açık ve örtük bilgi olarak, değerler olarak toplumun kolektif zihninde, bireyin zihninde gömülüdür. Nakledelemeyiz. Örneğin örtük bilgi (tacit knowledge) doğası gereği nakledelemeyen bilgidir. O yüzden bütün düşünürlerin üzerinde ittifak ettikleri anlayış, her toplumun kültürünün kendine özgü olduğudur.

Modernleşme döneminden ve daha çok Tanzimat’tan beri eğitim tarihi sürecinde, yükseköğretimde yaşanan başarısızlıklardan, her seferinde, daha fazla Batılılaşmak gerektiği sonucuna varılmıştır. Kül-

türün ve toplumun kendi içinde bir özerkliği olduğu, kendi doğasıyla barışık olmayan bir form verilemeyeceği görülememiştir. 19.yüzyıldan 20.yüzyılın ortalarına kadar, yani Osmanlı'nın son yüzyılı ile Cumhuriyet'in ilk 50 yılında Fransız tipi pozitivizmin devletin felsefesi haline gelmiş olması, insan, toplum, tarih kavrayışını sığlaştırmıştır (Özlem, 2013). Bu sığlaşma, devlette ve aydınlar arasında zihinsel körlüğe yol açmış olmalıdır. Doğa bilimlerine önem ve öncelik veren, değerleri görmezden gelen, kültür bilimlerine önem vermeyen pozitivist devlet adamları ve kimi aydınlar, kültürün ve kurumların başka bir kültürden nakledilemeyeceği gerçeğini gör(e) memişlerdir ve böylece başarısızlıklar devam etmiştir.

V. "KÜLTÜR FAKÜLTESİ"

Edgar Morin, "insan hem fiziksel, hem biyolojik hem psişik, hem kültürel, hem toplumsal, hem de tarihsel bir varlıktır" der (Morin, 2013). İnsanın sayılan bu özelliklerine dair bilgi kültürdür. Bütün bilgi alanı dilde varolan alanıdır. Kültür, dilde varolan alanının içinde yer alan, kendisinden başka bilgilerin üretildiği veya türetildiği bilgidir. Kültür, bilimde, çok sayıda tekil olayın açıklanmasını sağlayan yasaların formülleri gibidir. Bu formüller de kültürdür. Kültür, insanın hayatının yollarını gösteren bilgilerin zemini, bir nevi hayatın haritasıdır.

Üniversite yukarıda insanı tanımlayan özelliklere karşı gelen

bilgileri veren müfredata sahip bir "Kültür Fakültesi" (veya Felsefe Fakültesi) olmalıdır (Gasset, 1997). Bu fakültenin müfredatında şu dersler olmalıdır: Fizik, biyoloji, tarih, sosyoloji, felsefe, teoloji ve dil. Dil, modern dilleri ve arkaik dilleri kapsar. Bütün programların öğrencileri, bu fakültenin derslerini zorunlu olarak alacaklardır. Öğrenci, bulunduğu bölüme göre bir yabancı ve bir arkaik dil öğrenmelidir. Bu fakültede verilecek dersler, örneğin fizik ve biyoloji bölümlerindeki fizik ve biyoloji dersleri gibi değildir. Fiziğin ve biyolojinin yorumunu, felsefesini içeren dersler olmalıdır. Kültür fakültesinin derslerini alan öğrenci, fizik evrenin ve canlı evrenin, tarih, toplum ve evrenin genel yorumu hakkında çağının hayati fikirlerine sahip olacaktır.

VI. SONUÇ

Kültürsüz bir üniversite mezunu, topluma yabancıdır. Kültür zafiyeti, kişinin mesleğini dahi tam olarak başarmasını engeller. Sadece bir meslekte bilgili, sayısız alanda bilgisiz insanın zihin dünyası ve ufku daralabilir, yücelik duygusu, sanat ve estetik inceliği kaybolabilir. Duygu dünyasındaki heyecan, düşünmeyi kışkırtır. Üniversite, öğrencilerine insanı tanımlayan nitelikleri de kazandıran bir kültür vermelidir.

Üniversite, bir kültürde ne kadar başarılı olursa olsun, başka bir kültüre transfer edilemez. Öğrenci hoca arasında, usta çırak arasındaki örtük bilgi, kurumları yaşatan geleneklerin örtük bilgisi ve değerler nakledilemez. Bir kültürde/toplumda başarılı olan bir üniversitenin başka bir kültüre nakledilmesi halinde başarılı olması beklenebilir. Üniversite, içinde bulunduğu kültürün, düşünürlerinin, filozoflarının, bilim ve sanat adamlarının kılavuzluğunda ve ancak bilge yöneticilerin elinde başarılı olabilir.

KAYNAKLAR

- Çotuksöken, B. (2003). Felsefi Söylem Nedir?. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gasset, O.y.(1997). Üniversitenin Misyonu (B. Üçpınar, Çev.). İstanbul: Birleşik Yayıncılık
- Günay, D. (2019a). Üniversite Felsefesi, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Günay, D. (2019b). Türkiye'nin Üniversite Sorunu, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- Heidegger, M. (1998a) Bilim Üzerine İki Ders, (H. Hünler, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, M. (1998b) Tekniğe İlişkin Soruşturma (D. Özlem, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Hirsch, Ernst E. (2017). Anılarım (F.Suphi, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Jasper, K. (1959). Idea of University, USA: The Beacon Press.
- Koyre, A. (2004). Bilim Tarihi Yazıları (K. Dinçer, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Morin, E. (2013). Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi. (H.Dilli, Çev.). 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Karakoç, S. (2019). Düşünceler I Kavramlar, 8. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S. (2004). Düşünceler II Kurumlar, 2.Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, S.(2017). Sütun, Günlük Yazılar II, 9. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Özlem, D. (2013). Söyleşiler, Yaşamı ve Felsefeyi Anlama Serüveni, İstanbul: Notus Kitap.
- Tate, N. (2018). Ne İçin Eğitim (M. Erkan, Çev.). Konya: Çizgi Kitabevi.

Üniversiteler ve Acil Değişim İhtiyacı

Nihat ERDOĞMUŞ

Prof. Dr., Yıldız Teknik Üni. İİBF, İşletme Bölümü

Üniversiteler eğitim, araştırma ve topluma katkı işlevlerini yerine getiren kurumlardır. Üniversiteler eğitim yoluyla mesleki, entelektüel ve sosyal bilgi ve beceri kazandırmakta, araştırma yoluyla bilgi üretmekte, ürettikleri bilgi ve yetiştirdikleri insan kaynağı ile ekonomik ve toplumsal fayda ortaya koymaktadır. Üniversitelerin misyonuna göre bu işlevler ve ağırlıklar farklılaşabilmektedir. Evrensel nitelikleri, sahip oldukları beşerî sermaye ve bilgi üretme kapasiteleri ile üniversiteler yüksek bir nitelik ve kapasiteye sahiptir. Bilimsel yaklaşımları ve uzun vadeli bakışları ile üniversiteler sorunların belirlenmesi, çözümleri ve geleceğin dünyasının şekillenmesine katkı sağlayabilme potansiyelleri ve sorumluluğu ile öne çıkan kurumlardır.

Üniversite anlayışı bir dizi ekonomik, sosyal, siyasi ve dini mücadele ve etkinin sonucunda şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Bu süreçte üniversitenin geçirdiği temel evreler yaygın biçimde Orta Çağ Üniversitesi, Humboldt Modeli ve Üçüncü Nesil Üniversite olarak tanımlanmaktadır. 11. yüzyılda ilk örnekleri ortaya çıkan Orta Çağ Üniversiteleri eğitim ve öğretime odaklanmıştı. 19. yüzyıla geldiğimizde Humboldt Modeli ile üniversitenin araştırma işlevi önem kazanmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru ise bilgi toplumu üniversiteleri ortaya çıkmıştır. Birinci ve ikinci nesil üniversiteler Avrupa'da ortaya çıkarken, üçüncü nesil üniversiteler Amerika'da gelişmiştir. Yeni nesil üniversite anlayışıyla üniversitenin eğitim ve araştırma yanında bilimsel üretimin ticarileşmesi ve ekonomik fayda üretmesi beklentisi artmıştır.

Son yıllarda dünyada da ülkemizde de üniversitenin ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Yaşanan değişim ve gelişmeler ciddi bir yenilenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Üniversite diplomasının geçerliliği başta olmak üzere zaman zaman üniversitenin meşruiyetine kadar uzanan tartışmalar, değişim ihtiyacının önemini ve aciliyetini göstermektedir. Üniversitelerimizin bu değişim ve yükseköğretimin ülkemize

özgü meselelerine cevap verebilecek çözümleri üretmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada üniversitelerin değişim ihtiyacına odaklanılmaktadır. *Geleceğin Türkiye'sinde Yükseköğretim* raporunda (https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/gelecegin_turkiyesi_yuksekogretim_rapor.pdf) detaylı olarak incelenen yükseköğretimde değişim ihtiyacı ve geleceğe hazırlık konusu, bu yazıda genel hatlarıyla ortaya konulmaktadır.

Yükseköğretime Dair Temel Düzenlemeler

Yükseköğretim sistemimiz son bir asırda büyük ölçüde ülkemizin siyasi atmosferine bağlı önemli reform ve düzenlemelere konu olmuştur. Darülfunun'un kurulması, 1933 reformu, 1946 yılındaki 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu, 27 Ekim 1960 tarihli ve 115 sayılı kanun ile 4936 sayılı Üniversiteler Kanununda yapılan değişiklikler, 1961 Anayasasında yükseköğretim alanının anayasal bir düzenleme konusu haline gelmesi, 1973 yılında 1750 sayılı kanunda ilk defa "Yüksek Öğretim Kurulu" kurulmasını içeren yeni bir sistem öngörülmesi ve hayata geçmemesi ve 1980 askeri darbesi sonrası yükseköğretim sisteminde en kapsamlı ve en tartışmalı değişim olan 2547 sayılı yasa ve Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) kurulması dikkat çeken düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerin olağan koşullarda yükseköğretim

alanının kendi koşulları içerisinde gerçekleşmediği görülmektedir.

Mevcut yükseköğretim sisteminin temel yapısı, 1982 Anayasası'nın 130 ve 131. maddeleri ile 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile oluşturulmuştur. Anayasa'nın 130. maddesine göre üniversiteler devlet tarafından kanunla kurulmaktadır. Anayasa'nın 131. maddesi ile yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek ve denetlemek amacıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuştur. Bu yıllarda YÖK Başkanı İhsan Doğramacı'nın sistemin düzenlenmesi ve yürütülmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. 1982 yılında YÖK'ün kurulması ile birlikte yükseköğretim tartışmalarının merkezinde YÖK, üniversite özerkliği ve YÖK'ün vesayetçi tavrı yer almıştır.

Yükseköğretim Sisteminin Değişimine Yönelik Çalışmalar

2547 sayılı kanunla oluşan yasal çerçeve ve uygulamalar sonraki yıllarda da tartışma konusu olmaya devam etmiştir. YÖK sistemini değiştirmek amacıyla 1990'ların ortalarından itibaren, çok sayıda yasa taslağı, çalışma ve rapor hazırlanmıştır. 1990 sonrası tüm kalkınma planları ve neredeyse bütün hükümet programlarında YÖK'ün yapısının değişeceği ifade edilmesine rağmen, bu süre zarfında YÖK'ün yapısını değiştiren kapsamlı bir yükseköğretim reformu gerçekleşmemiştir. Türkiye'de yükseköğretimin yeniden yapılanmasına yönelik bu çalışmaların kısmi etkisi olmuş ve genellikle öneri düzeyinde kalmıştır. YÖK'e ilişkin tartışmalar, öneriler ve yasa taslaklarında YÖK'ün üye kompozisyonunun nasıl olması gerektiğine dair konular daha fazla gündeme gelmiştir. Rektörlük seçimi, üniversitelerin finansmanı, mali özerklik, idari özerklik, üniversitelerin toplum ile ilişkileri, üniversitelerin devlet ve hükümet ile ilişkilerinin nasıl ola-

Son yıllarda dünyada da ülkemizde de üniversitenin ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Yaşanan değişim ve gelişmeler ciddi bir yenilenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Gösterge	2022
Yükseköğretim Kurumu Sayısı	208
Toplam Öğrenci Sayısı	8.296.959
Yüz Yüze Eğitim Öğrenci Sayısı	3.842.831
Açık Öğretim Öğrenci Sayısı	4.454.128
Öğretim Elemanı Sayısı	184.702
Öğretim Üyesi Sayısı	94.831
Öğretim Elemanı Başına Öğrenci Sayısı (Açık öğretim hariç)	20,80
Öğretim Üyesi Başına Öğrenci Sayısı (Açık öğretim hariç)	40,52
Üniversite Sınavına Başvuru Sayısı	3.243.425
Yerleşen Sayısı	815.375
Mezun Sayısı	1.031.490
Yükseköğretime Ayrılan Bütçe	57.730.609.000 TL.
Uluslararası öğrenci sayısı	223.952

İstatistikler Yükseköğretim Bilgi Yönetimi Sisteminden yararlanılarak hazırlanmıştır.

cağına ilişkin tartışmalar, daha geri planda kalmıştır.

2547 sayılı yasada zaman içinde değişiklikler olsa da bütüncül ve sistematik değişikliğe uğramadan hala büyük ölçüde varlığını sürdürmektedir. Yükseköğretim sistemi ve üniversitelerin değişmesi gerektiği uzun zamandır dile getirilmesine rağmen, bu konuda yeterli düzeyde adım atıl(a)madığı görülmektedir. Bu bağlamda niteliksel ve kapsamlı değişim yerine yükseköğretim alanında yapılanlar reaktif, parçalı ve küçük iyileştirme ve revizyonlar şeklindedir.

Yükseköğretim ve üniversitelere dair hazırlanan taslak, rapor ve önerilerde YÖK'ün yetkilerinin azaltılması, eşgüdüm ve planlamadan sorumlu bir üst kurula dönüştürülmesi, üniversitelerin idari ve mali özerkliklerinin artırılması, yükseköğretimde hesap verebilirliğin geliştirilmesi gibi hususlar dile getirilmiştir. Üniversitelerin daha az merkezîyetçi bir biçimde yapılması ve her bir üniversitenin kendi misyonu çerçevesinde farklılaşmasının önemi vurgulanmıştır. En son Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve

Öğretim Politikaları Kurulunca hazırlanan "Yükseköğretim Reformu Cumhurbaşkanlığı Politika Belgesi Taslağı" 18 Haziran 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a sunulmuştur.

Yükseköğretimde Genişleme

Türk yükseköğretim sistemi 1992 ve 2006 yıllarında iki büyük genişleme dönemi yaşamıştır. 2022 yılı itibarıyla yükseköğretim kurumu sayısı 208, öğrenci sayısı 8.296.959 olmuştur. Yükseköğretimde net okullaşma oranı %44'ler düzeyine, brüt okullaşma oranı 112,78'ye ulaşmıştır. 2022 yılı itibarıyla bazı göstergelere göre yükseköğretimin ulaştığı düzey aşağıda Tablo 1'de verilmektedir.

2006 yılından itibaren yeni üniversitelerin açılmasıyla birlikte yükseköğretimde genişleme hızla artmaya başlamıştır. Bu artış yükseköğretimde brüt ve net okullaşma oranları ile yükseköğretimdeki öğrenci sayısında ciddi ölçüde yansımıştır. Aynı şekilde genişleme ile öğretim elemanı sayısı ve yükseköğretime ayrılan kamu kaynaklarında da artış olmuştur. 2018 yılından itibaren brüt okullaşma

oranında artış devam ederken net okullaşma oranındaki artış durmuş ve durağan bir seyir izlemeye başlamıştır. Bu durum, yükseköğretim çağındaki gençlerin üniversiteye talebinin artışının durduğu, ileri yaşlardaki kişilerin ise üniversiteye talebinin devam ettiğini göstermektedir. Açık öğretimdeki artış oranı örgün eğitime göre daha fazladır. Açık öğretimdeki öğrenci oranı 2022'de % 55'e yükselmiştir. Üniversitede ikinci bölüm okuyan öğrenci sayısındaki artış ve açık öğretimdeki artış brüt okullaşma oranındaki artışın sebebi olarak değerlendirilebilir. Öğretim elemanı sayıları 2022 yılında 184.702'ye ulaşmıştır. Yükseköğretime ayrılan bütçe 2022 yılında 57.730.609.000 TL'ye yükselmiştir. Yükseköğretime ayrılan bütçe önemli ölçüde artmakla birlikte büyüme dolayısıyla GSYH içinde yükseköğretimin payı ve öğrenci başına harcama gibi kalemlerde artış düşük kalmıştır.

Yükseköğretimde Değişim İhtiyacı

Günümüzde üniversiteler, yeni soru, sorun, ikilem ve meydan okumalarla karşı karşıyadır. Yükseköğretimin genişlediği, kitleselleştiği ve uluslararasılaşmanın arttığı bir dönem söz konusudur. Yükseköğretimden beklentilerin çeşitlendiği, kalite ve akreditasyon süreçlerinin önem kazandığı, teknolojik ve dijital araçların araştırma ve eğitimi derinden etkilediği bir dönem yaşanmaktadır. Bu gelişmeler, dünyada olduğu gibi ülkemizde de yükseköğretim alanı ve üniversiteleri derinden etkilemektedir. Mevcut yükseköğretim sistemimizin ve üniversitelerimizin bu talep, ihtiyaç ve beklentileri yeteri kadar karşılayamadığı ve değişimlere hızlı cevap veremediği açıktır. Yükseköğretim sistemi ve üniversitelerimizin stratejik bir yaklaşımla yapısal ve yönetsel değişim ihtiyacı içindedir. Bu değişimin mitler, hamaset, sloganik yaklaşımlar ve ideolojik kutuplaşmaların ötesinde, üniversitenin ni-

teliğine uygun, dünya ve Türkiye gerçekleri ışığında yapılması gerekmektedir.

Yükseköğretim sistemi yanında üniversitelerin mevcut yapılanması, yönetsel kısıtlar yanında güncel araştırma ve eğitim yaklaşımları için de engel oluşturmaktadır. Hâlihazırda mevcut fakülte, bölüm, enstitü ve araştırma merkezi yapıları, disiplinlerarası alanlarda öğretim ve araştırma yapmayı engellemektedir. Mevcut çalışma anlayışı da bu birimler arası etkileşim ve ortak programlar yapılması konusunda teşvik edici değildir. Üniversitelerde insan kaynakları, öğrenci işleri, araştırma, lisans ve lisansüstü konularında mevcut bilgi yönetim süreçlerinin birbiri ile konuşmayan ve birbirinden bağımsız sistemler olarak kurgulanmıştır.

Yükseköğretim alanında öğrenci ve öğretim üyesi sayısı bakımından önemli bir büyüme sağlanmıştır. Yükseköğretim sistemi nicel büyüme sağlamakla birlikte alt eğitim alanları bakımından oldukça farklı sorunlar ve öncelikler bulunmaktadır. Benzer şekilde üniversite, fakülte, bölüm ve program bazında ortak sorunlar kadar, bu birimlere göre sorunlar ve ihtiyaçlar farklılaşmaktadır. Bilimsel üretkenliğin artırılması için öğretim üyesi üretkenliği yanında doktora mezun sayısının da hızlı artırılması gerekmektedir. Türkiye yükseköğretim sisteminde bir yandan akademik özgürlük alanını genişletirken, bir yandan da ideolojik kalıplara teslim olmamış, bağımsız düşünen ve akademik özgürlüğün sorumluluğunu üstlenmiş bilim insanlarının yetişmesi sağlanmalıdır.

Sonuç Yerine

Üniversite olgusu ele alınırken, üst düzeyde araştırma, bilgi üretme ve eğitim verme sorumluluğu ve niteliği ile paydaşların somut beklenti ve taleplerini karşılama, bir gerilim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikkat çeken bir husus üniversite kurumundan bazı beklentilerin de

gerçekçi olmadığı ve bu beklentilerin üniversitenin işlevi ve niteliği hakkında eksik bir kavrayıştan kaynaklandığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda akademik hassasiyetler ve nitelikler ile sanayinin beklentileri arasındaki gerilimin yönetilebilmesi, yükseköğretimin önündeki en temel meselelerden birisidir. Bu süreci yönetmenin yolu, yükseköğretimde tek tip yapılanma yerine çeşitliliği artırarak farklı talepleri karşılayabilecek kurumların oluşturulmasından geçmektedir.

Yükseköğretim sisteminde öncelikle üniversiteleri çeşitlilik temelinde (araştırma, klasik, bölgesel, uygulama vb.) yeniden yapılanmak gerekmektedir. Çeşitlilik bağlamında, kuruluş ve işleyiş koşulları iyi düzenlenmek koşuluyla devlet ve vakıf üniversiteleri yanında özel üniversitelerin kurulması düşünülebilir. Bu yapılanma; araştırma ve bilgi üretimi ile mesleki beceri kazandırma taleplerini karşılayabilecek bir çeşitlilik içermelidir. Yükseköğretim kurumlarının yapılanmasında, geniş bir kurumsal özerklik verilmeli ve kurumlar kendi önceliklerini tespit ederek stratejik tercihlerini yapabilmelidir. Bu sistemde yükseköğretim kurumlarının hesap verici ve şeffaf yapılar oluşturmaları sağlanmalı, girdi kontrolü yerine çıktı kontrolüne odaklanılmalıdır. Yapılanma ile uyumlu ve eş zamanlı yürütülmesi gereken bir diğer mesele, üniversitelerde yönetim anlayışına ve yönetim becerilerine sahip liderlerin yönetim pozisyonlarına hazırlanması ve getirilmesidir.

Sonuç olarak yükseköğretim sistemi ve üniversitelerimizin stratejik bir yaklaşımla yapısal ve yönetsel değişim ihtiyacı açıktır. Yükseköğretimin değişimi ve geleceğe hazırlanması, üniversitenin niteliği, değerleri ve toplumsal ihtiyaçları dikkate alarak gerçekleştirilmelidir.

Üniversite olgusu ele alınırken, üst düzeyde araştırma, bilgi üretme ve eğitim verme sorumluluğu ve niteliği ile paydaşların somut beklenti ve taleplerini karşılama, bir gerilim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üniversitede Kalite Sorunu: Sorunlar ve Öneriler

Mehmet Ali Yurdusev

Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üni.

Üniversitelerin genellikle üç temel amacının olduğu yaygın bir şekilde kabul edilmektedir; eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve topluma katkı. Her üçlü tasnifi Hristiyan inancındaki teslis ilkesine benzetmek doğru değilse de yukarıda bahsettiğim üçlü tasnifi tevhide icra etmek mümkündür diye düşünüyorum. Kur'an-ı Kerim'de insanın boşuna yaratılmadığını belirtildiğine göre (Mü'minun suresi 115. ayet veya Kiyamet suresi 36. ayet) insanlığın her yapıp etmesinin bir anlamı, bir amacı olmalıdır. Dolayısıyla yukarıda belirtilen üç amaca hizmet eden üniversitelerin aslında tek bir amacı gerçekleştirmek için var olduklarını söylemek mümkündür: İçinde yaşadığımız toplumun da parçası olduğu insanlığa katkıda bulunmak. Hal böyle olunca eğitim-öğretim yapılırken, toplumun ya da insanlığın çok da uzak olmayan bir gelecekte sorunlarını çözecek, onlara hizmet edecek kadroları yetiştirmek bağlamında geleceğine katkı yapıyor demektir. Bilimsel araştırma yapılırken, bilimsel ürünlerin sonuçlarının elde edileceğinin umulduğu yine insanlığın biraz daha uzak geleceğine katkı yapıyor demektir. Sadece topluma katkı bağlamında ise içinde yaşanan toplumun yani insanlık ailesinin bir parçasının bugünkü karşılaştığı sorunlara çözüm bağlamında katkı yapıldığı söylenebilir. Sonuç olarak, üç amacın da insanlığa katkı bağlamında teklenebileceği kolaylıkla görülebilir. Üçü arasındaki tek fark, yapılan katkının sonucunun hissedileceği zaman olarak karşımıza çıkmaktadır.

İster üçlü isterse en son yapıldığı üzere tekli olarak ifade edilsin, üniversitenin amacının bihakkın yerine getirilip getirmediği, yerine getirmiyorsa nedenleri ve çözüm yolları üzerinde ciddiyetle durulması gereken hususlardır. Bu konu genel olarak yükseköğretimde kalite sorunu olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda şimdiye kadar birçok tartışma yapılmış ve kaliteyi garanti altına almak için çok çeşitli önlemler önerilmiştir. Bu konuda gelinecek nokta, yükseköğretim programlarının kalitesini arttırmak için ya

da kendisinden beklenen amacı gerçekleştirmesini garanti altına almak için akreditasyon uygulamaları ortaya konmuştur. Akreditasyon uygulamaları çerçevesinde, ülkemizde ulusal ölçekte mühendislik eğitimi için Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (MÜDEK), fen, edebiyat ve benzeri programlar için Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Öğretim Programları Değerlendirme Ve Akreditasyon Derneği (FEDEK) gibi kurumlar ortaya çıkmış ve bu kurumlar ilgili programları belli periyotlarla denetleyerek akreditasyon etiketleri düzenlenmektedir. Bu etiketleri alan kurumlar, kendilerini belli bir kaliteyi sağlayan programlar olarak lanse etmekte ya da öyle kabul edilmektedir. Benzer akreditasyon kurumları uluslararası ölçekte de bulunmaktadır. Örnek olarak; Amerika Birleşik Devletleri kökenli Accreditation Board for Engineering and Technology (ABET) ve Avrupa kökenli European Network for Accreditation of Engineering Education (ENAAEE) gibi kurumlar kendilerine ait akreditasyon etiketleri vermektedirler.

Sözü edilen akreditasyon süreçlerinde, her bir program için belli sayıda program çıktıları öngörülme ve söz konusu programın bu çıktıları ne ölçüde sağladığı denetlenmektedir. Belli bir performansı gösteren kurumlara, ilgili kurumlar akreditasyon etiketi vermektedirler. Program çıktılarının sağlanması işleminin denetlenmesi sürecinde, program çerçevesinde sunulan dersler, sınavlar, laboratuvar uygulamaları gibi bir dizi aktivite ile bu çıktıları sağlayıp sağlamadığı soruşturulmaktadır. Eğer sunulan aktiviteler bu çıktıları sağlamada yetersiz kalıyorsa, denetlenen kurumdan bu çıktıları sağlayacak ek aktiviteler talep edilmektedir. Bütün bu süreçlerde performans

değerlendirilmesi, sayısallaştırılmış veriler üzerinden yapılmaktadır. Performans değerlendirmesine esas olarak bazen öğrenci notları gibi mevcut sayısal veriler, bazen anketler vasıtasıyla elde edilen veriler ve ne yazık ki bazen de üretilmiş veriler kullanılmaktadır. Bu verilerin derlenmesi, saklanması, yorumlanması ve raporlanması çoğu zaman program yetkililerine ciddi yükler getirmektedir.

Bu süreçlerin bu sakıncalarının ötesinde en büyük eksikliği; salt akredite edilecek olan programı dikkate alması, içinde bulunduğu üniversiteden ve toplumdan bağımsız izole olarak değerlendirmesidir. Bu tespiti sürece aşına olanlar itiraz edeceklerdir. Çünkü akreditasyon kurumları değerlendirmeler yaparken; altyapı, maddi imkânlar ve üniversite yönetimi gibi hususları da değerlendirme süreçlerine dâhil etmektedirler. Bu durum değerlendiricilerin çevre faktörlerini, toplumun ya da ülkenin durumunu dikkate almadıkları, hatta alamayacakları gerçeğini değiştirmektedir. Bu şekilde içinde sağlıklı olmayan durumların da olmasına rağmen bu süreçlerin üniversitede programlarının kalitesine sınırlı da olsa katkıda bulunduğu yadsınmaz.

Bu makale kapsamında bahsedilen akreditasyon süreçlerinin ötesinde; üniversite programlarının kalitesini artırmak ya da üniversite programlarından istenen faydayı, yani daha başta ifade edildiği şekilde; insanlığa gerektiği şekilde katkıda bulunulmasını, nasıl sağlanacağı konusunda daha kavramsal analizler yapılmaya çalışılacak ve yeterli katkının olmamasının sebepleri tartışılacaktır. Doğada herhangi bir olayın oluşması için belli şartların sağlanması gerektiği herkes tarafından bilinmektedir. Bu koşullardan birinin eksik olması o olayın oluşmasını engellemekte

İster üçlü isterse en son yapıldığı üzere tekli olarak ifade edilsin, üniversitenin amacının bihakkın yerine getirilip getirmediği, yerine getirmiyorsa nedenleri ve çözüm yolları üzerinde ciddiyetle durulması gereken hususlardır.

dir. Yağmurun yağabilmesi için atmosferde belli bir nem oranının mevcut olması ve belli bir sıcaklık değerinin sağlanması gibi şartlar. Daha spesifik bir örnek olarak kimyasal tepkimeleri verebiliriz. Belli bir kimyasal bileşiğin bir tepkime sonucunda oluşabilmesi için belli miktarlarda başka kimyasal maddelerin tepkimeye girmesi, yeterli sıcaklık ve basınç değerlerinin mevcut olması gerekmektedir. Doğa olaylarındaki bu kanunun toplumsal olaylarda da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal olaylardaki Allah'ın kanunlarına Sünnetullah denmektedir. İnsanlar bu şekilde Sünnetullah'a riayet ettikleri müddetçe toplumsal olaylardan sonuç alabileceklerdir. Buradan hareketle; yükseköğretimden beklenen sonuçların hâsıl olabilmesi için yükseköğretim süreçlerine katılan unsurların nitelik ve nicelik olarak yeterli miktarda olması, maddi ve manevi çevre şartlarının uygun olması gerekeceği rahatlıkla söylenebilir. Bu önerme, yukarıda yükseköğretimin amaçları bağlamında söylediğimiz üçlü tasnif açısından teker irdelenmesi mümkün ise de bu yazı kapsamında sadece eğitim-öğretim açısından tartışılması ile yetinilecektir. Şüphesiz ki eğitim-öğretim bağlamında söylenecekler belli ölçüde diğer amaçlar için de geçerlidir. Bu makalenin kapsamını uzatmamak, belki de tekrara düşmemek için sadece üniversitenin en popüler amacı olan eğitim-öğretim açısından değerlendirmelere yer verilecektir.

Üniversitelerin eğitim-öğretim süreçlerinde; üniversite öğretim elemanları olarak eğiticiler, derslik ve laboratuvar gibi eğitim araçları ve hepsinden önemlisi bu eğitim-öğretim sürecinin alıcısı konumundaki öğrenciler tabiri caizse eğitim-öğretim kimyasal tepkimesine katılmaktadır. Bu tepkimenin sonucunda donanımlı yani insanlığa

yeterli katkı yapacak insanlar ya da meslek sahipleri çıkması beklenmektedir. Yukarıda sözü edilen Sünnetullah açısından olayı değerlendirecek olursak; öğreticinin bi-hakkın öğretme işlemini yapıyor olması, derslik ve laboratuvar gibi altyapı araçlarının yeterli olması ve hepsinden önemlisi alıcı konumdaki öğrencinin öğretileni almaya psikolojik olarak uygun ve istekli olması gerekmektedir. Bu sayılanlardan herhangi birisinin eksik ya da yetersiz olması durumunda eğitim-öğretim süreci istenilen nitelikte insanlar/meslek erbabları yetiştiremeyecektir. Bu da üniversite ürünü olan insanlar/meslek erbablarının gerçek hayatta işlevlerini yaparken yetersizliklerini karşımıza çıkacaktır. Demek ki iyi insanlar/meslek erbabları yetiştirebilmek için yukarıdaki sayısal-laştırılmış kalite kontrol süreçlerinin ötesinde çok daha kapsayıcı çok daha farklı boyutları içeren bir anlayışla olaya yaklaşılması gerekmektedir.

Eğitim-öğretim sürecine katılan öğreticilerin yani öğretim elemanlarının yetkin bir şekilde öğretme yapabilmesi için sahip olması gereken teknik, fizyolojik ve psikolojik olarak yeterli olması gerekir. Bu konu salt öğretim elemanlarından beklenti ile çözülemez. Öğretim elemanının teknik, fizyolojik ve psikolojik yetkinliği, çevre şartlarına da bağlıdır. Bu da öğretim üyesi dışında toplumun veya devletin sorumluluk alanına girmektedir. Çevre şartları ne olursa olsun öğretim elemanının yüksek performanslı bir şekilde eğitim-öğretim faaliyeti yapması istisnai durumlarda mümkünse de genel olarak bu geçerli değildir. Öğretim elemanının özellikle psikolojik yetkinliği, onun yaptığı işi ciddiye alarak yapması, mesleğini kutsal olarak görmesi ya da benimsemesi ya da gereken önemi vermesine bağlıdır.

Bunun için de bir takım moral şartlar gerekmektedir. Bu şartlardan arızı ya da gündelik olan durumları bir tarafa bırakacak olursak; bu konuda en önemli hususun öğretim üyesinin programına, üniversitesine, bulunduğu yükseköğretim iklimine ve dahi ülkesine aidiyet bilincinin yüksek olması ya da en azından mevcut olması gerekmektedir. Bu öğretim elemanının tek taraflı sağlayabileceği bir husus değildir. Gerek toplum gerek devlet tarafından bunun sağlanması için katkı yapılması gerekmektedir. Toplumumuzda öğretim elemanına belli düzeyde bir saygının mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Mesleğimizi söylediğimizde muhatabımızın hitabı hemen "hocam" haline dönebilmektedir. Fakat bunun yeterli olmadığı görülmektedir. Aidiyet bilincinin geliştirilmesinde, yükseköğretim sistemi içinde öğretim üyesine değer verilmesinin unsurları oluşmalıdır. Bu konuda verilen ücretten üniversite ortamının özgürlüğüne kadar giden unsurlar söz konusudur. Dolayısıyla; öğretim elemanına tatmin edici ücret, uygun çalışma ortamı, çalışmaları için yeterli parasal destek sağlanmasının yanında çalışmalarını özgürce yapabileceği, herhangi bir soruşturmaya maruz kalmadan eğitim-öğretim süreçlerine katılabileceği bir ortam sağlanmalıdır. Belki de milletvekillerine tanınan kürsü dokunulmazlığına benzer bir dokunulmazlığın öğretim elemanlarına da sağlanması düşünülebilir. Tabii ki burada vahşi bir özgürlük ortamından söz edilmemektedir. Olumsuz örnekler ve kötüye kullanımlar kurumsal yapı içinde bertaraf edilecektir.

Bir kişinin bulunduğu camiaya, kurumuna ya da toplumuna aidiyet hissini geliştiren bir başka husus ise onun bu ortamlarda süreçlere katılmasının istenmesi ya da gerekli görülmesidir. Bu bir anlamda eskile-

rin “marifet iltifata tabidir” deyiş gereğince kişilerin adam yerine konulma ihtiyacının bir tezahürüdür. Kurumsallaşmış katılım süreçleri, kişiyi ait olduğu kuruma daha fazla bağlayacaktır. Ne yazık ki mevcut yükseköğretim düzeninde öğretim üyeleri sadece yönetim hiyerarşisinin en alt basamağı olan ana bilim dalı başkanlığı seçiminde söz hakkına sahiptirler. Yukarı doğru gidildikçe bu katılım oranı azalmaktadır. Bu da öğretim üyesinin aidiyet duygusunu zayıflatmaktadır.

Eğitim-öğretim sürecinin hem girdisi hem çıktısı olan öğrenciler açısından eğitim- öğretim süreci değerlendirilecek olursa; öğrencinin maddi ve çevre şartları, içinde yaşadığı ortam ya da aile durumu ve hepsinden önemlisi psikolojik ve moral olarak verilen eğitimi almaya uygun ya da bir yapıda olması gerekir. Bu sağlanması oldukça zor bir durum olduğu söylenebilir. Toplumda çok farklı maddi ve manevi pozisyonda öğrenci olduğunu, bu durumların öğrencileri belli bir ruh haline formatladığı açıktır. Öğrencilerin bu etraflarını çevreleyen, Ali Şeriatî'nin dört zindan olarak ifade ettiği unsurlardan kurtularak ideal bir öğrenci durumuna geçmesi oldukça zordur. Öğrencinin 18-24 yaş aralığında eğitimini sürdürmesi hasebiyle bu yaş aralığının psikolojik olgunluğu, gelişmede yetersiz olduğu düşünülebilir. Bunun sonucu olarak da öğrenci dersleri sadece geçmek için çalıştığı ve bu amaçla ezberlemek, taklit etmek ve bazen kopya çekmek gibi öğrenme süreçlerine katkısı sıfır olan durumlara tevessül ettiği görülmektedir.

Öğrenmenin hayat boyu bir durum olduğu kabul edilirse ideali üniversitede de yakalamaya çalışmak belki de boş bir çabadır. Fakat öğrenmenin ileri aşamalarında ki verimi artırmak için üniversite

çağlarındaki öğrenmeyi olgunlaştırmak şarttır. Bu nedenle öğrencilerin maddi ve fiziki şartlarının düzelmesi gereklidir. Daha önemlisi ise onların bu öğrendikleri bilgiler ve mesleğin kendilerine, ailelerine, topluma ve insanlığı katkıda bulunmak için bir araç, bir fırsat olduğu bilincine sahip olmalarının sağlanmasıdır. Bunun için; ailenin, toplumun ve devletin yapması gereken sorumluluklar vardır. Yukarıda belirtilen olgunluk eksikliği olgusu da dikkate alınarak, belki de üniversite eğitim formatının hemen mesleki formata çevrilmeden, bir ön aşama olarak öğrencinin yukarıda bahsettiğimiz duyguya gelmesi için bir zamansal alanın ayrılması ve bu sürenin uygun araçlarla donatılması gerekmektedir. Bu bağlamda dört yıllık lisans eğitiminin; ilk iki yılının daha genel, daha toplumsal bir eğitim olarak doldurulması; son iki yılının ise daha çok mesleki eğitim olarak değerlendirilmesi, dikkate alınması gereken bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda öğretim üyeleri bağlamında söz konusu edilen özgürlük ortamının tesisi tabii ki öğrenciler için de çok önemlidir. Bütün otoriteler tarafından kabul edildiği üzere öğrenme süreçlerinde interaktivite çok önemlidir. Bir başka deyişle öğrencinin sadece dinleyeceği gibi bir pasif pozisyonda bulunması öğrenme verimini düşürmektedir. Bu sebeple öğrencinin öğrenme süreçlerinde yani derslerde ve laboratuvarlarda aktif olması, kendini ifade etmesi, soru sorması ve gerektiğinde itiraz etmesi onun öğrenme verimini arttıracaktır. Bunun sağlanması özgürlük ortamının öğrenci tarafından da hissedilmiş olmasına bağlıdır. Öğrenci gerek toplumsal gerek üniversite şartları içerisinde kendini ifade ettiğinde kınanmayacağı, ayıplanmayacağını düşünmelidir. Bunun sağlanması üniversite sisteminde kurala bağlanmalı

ve teşvik edilmelidir. Yanlış yetiştirme tarzları ve toplumsal baskılar gibi hususlar bu konuda öğrencileri geri bıraktırmaktadır. Gerçi 21. yüzyılda özellikle Z kuşağı bağlamında, bu konunun kısmen aşılmış olduğu söylenebilir. Çünkü “saçmalama hocam” diyecek kadar rahat öğrenci profiline rastlanabilmektedir.

Süreçlere katılım, öğrenci gelişimi için de önemli bir husustur. Gerek kendileri ile ilgili hususlarda gerekse üniversitenin bizzat yönetim süreçlerinde, belli oranlarda öğrenci katılımının mutlaka sağlanması gerekmektedir. Bu konuda mütevazı çalışmaların olduğu görülmekle beraber katılım konusu formalite olmanın ötesine geçecek şekilde yasal güvenceye alınmalıdır.

Şimdiye kadar gerek öğretim elemanları gerekse öğrenciler açısından söylenmiş olanlar toplumun genel durumundan soyutlanarak etkin bir şekilde yapılması zor görünmektedir. Tüm toplumda genel bir tatmin ile gelen aidiyet bilincinin yüksek olması, üniversite eğitiminin tarafları açısından da teşvik edici olacaktır. Bunun sonucunda da sayısallaştırılmış kalite kontrollerinin ötesinde gerçekten üniversitede kalite artacaktır. Her şey (toplum) iyileşmeden bir şey (üniversite) iyileşmeyeceği anlamına gelen bu önerme muhal olarak değerlendirilebilir. Bilinmelidir ki her şey bir şeylerin değişmesiyle değişir. İronik gibi görünen bu husus, tam da toplumsal süreçlerin tabiatıdır. O zaman her şeyin düzelmesi için bir şeyleri değiştirmeye, iyileştirmeye devam etmeliyiz. Her şeyin belli bir olgunluğa geldiği, hissedildiği zaman bir şeyleri değiştirmeye devam etme gereği bir tarafa bırakılmamalıdır. Çünkü toplum, dinamik yapısıyla kısa sürede bozulmaya da açıktır. Dolayısıyla her şey-bir şey çabası, dünya durdukça devam etmelidir.

Türkiye’de Yükseköğretim ve Uluslararası Öğrenciler

Mehmet ÇEVİK

Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi,
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

GİRİŞ

Öğretim amacıyla kendi ülkesinden farklı bir ülkeye giden öğrencilere, yabancı öğrenci veya uluslararası öğrenci adı verilmektedir. Yabancı kelimesi kısmen de olsa bir olumsuzluk algısı taşıdığı için biz “uluslararası öğrenci” ifadesini tercih etmekteyiz. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de uluslararası öğrencilerin sayısı her geçen yıl artmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasal, insani, vb. yönleri bulunan uluslararası öğrenci konusunu iyi yönetebilen ülkeler bu sayede büyük faydalar sağlayabilmektedirler.

1980’li yıllarda ülkemizde sadece birkaç üniversitede çeşitli burslar ile Türkiye’ye gelmiş az sayıda uluslararası öğrenci vardı. 1990’larda Orta Asya, Kafkasya, Orta Doğu ve Balkan ülkelerinden gelen öğrencilere Türkiye Cumhuriyeti tarafından verilen burslar sayesinde bu öğrencilerin sayısı artmaya başladı. 2000’li yılların başlarında 16.000 civarında olan uluslararası öğrenci sayısı, 2010 yılından sonra hükümet politikaları sayesinde artmaya başlamış, 2013’te 48.000’e ulaşmıştı. Ekim 2022 itibarıyla bu sayı 288.000’i aşmış bulunmaktadır. Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan, birçok konuşmasında bu sayıyı 350.000’e çıkarmayı hedeflediklerini belirtmektedir.

Türkiye’de açık öğretim dâhil olmak üzere yaklaşık 8,3 milyon üniversite öğrencisi vardır, bu sayı ile ülkemiz Avrupa’daki nüfusa göre en çok üniversite öğrencisine sahiptir. Uluslararası öğrenci sayısı itibarıyla Türkiye, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyeleri arasında ilk onadır. YÖK verilerine göre 2022 yılında Türkiye’deki üniversitelerde uluslararası öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranı %3,14 olmuştur. Bu oran, İngiltere’de %20, Almanya’da %12’dir; OECD ortalaması ise %10 civarındadır. Dolayısıyla, toplam uluslararası öğrenci sayısında iyi görünmemize rağmen, öğrenci sayımıza oranla oldukça gerilerde olduğumuz anlaşılmaktadır.

Bu oranın yükselmesi için çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte en azından OECD ortalamasını yakalayabilmemiz için yeni yöntemlere başvurulması gerektiği anlaşılmaktadır.

Uluslararası öğrenciler ülkemize Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığınca (YTB) verilen “Türkiye Bursları”, Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) uluslararası kapsamdaki “YÖK Bursları”, “Hükümet Bursları”, “Türkiye Diyanet Vakfı Bursu”, İslam Kalkınma Bankası, vb. uluslararası kuruluşların sağladığı burslar ya da kendi imkânlarıyla gelmektedirler. Bunlar içinde en büyük oranı kendi maddi imkânlarıyla gelen öğrenciler oluşturmaktadır.

Türkiye’de bulunan yaklaşık 165 farklı ülkeden gelen öğrenci arasında en yüksek oran, sırasıyla Suriyeli, Azerbaycanlı, Türkmenistanlı, İranlı ve Afganistanlı öğrencilere aittir.

Uluslararası Öğrencilerin Bulundukları Ülkelere Katkıları

Uluslararası öğrencilerin bulundukları ülkelere birçok yönden katkı sağladıkları bilinmektedir. Bunlardan en başta geleni ekonomik katkıdır. Bugün başta ABD ve İngiltere olmak üzere birçok ülke uluslararası öğrencilere üniversite eğitimi vermeyi hizmet ihracatı kapsamında değerlendirmekte, bu yolla büyük gelirler elde etmektedirler. Bu öğrenciler, gerek ödedik-

leri okul ücretleri gerekse de diğer harcamaları ile okudukları ülkenin ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Uluslararası eğitim sektörünü bacasız endüstri olarak adlandırılan turizme benzetmek yanlış olmasa gerektir.

Bu ekonomik gelirden daha da önemlisi ise bu öğrencilerin, okudukları ülkelerin kültürünü ve değerlerini taşıyan ve aktaran gönüllü elçiler olmalarıdır. Uluslararası öğrenciler, Türkiye’den memnun olarak ayrıldıklarında, ileriki yaşamlarında bize ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal açıdan katkı sağlayacaklardır. Türkiye’yi iyi tanıyan, bilen ve sevenlerden oluşan bir Türk lobisinin oluşmasında bu öğrenciler önemli bir rol oynayacaklardır. Özellikle dış ticaret, eğitim, turizm ve hatta siyasi işbirliği konularında Türkiye mezunlarının birçoğu öncelikle ülkemizi tercih etmektedirler.

Türkiye mezunlarının bir kısmı, kendi ülkelerinde siyaset ve ekonomide önemli pozisyonlara gelmişlerdir. Bakan, milletvekili, belediye başkanı, iş adamı veya yüksek rütbeli subay olan mezunlarımız bulunmaktadır ve bunlar ülkemiz adına önemli kazanımlardır.

Ülkelerin siyasi, ahlaki, kültürel ve ekonomik araçlar dâhil olmak üzere tüm kamu diplomasisi faaliyetlerinin, devletlere uluslararası alanda istediğini elde etmeye yönelik kazandırdığı güç, yumuşak güç (soft power) olarak adlandırılmak-

Türkiye mezunlarının bir kısmı, kendi ülkelerinde siyaset ve ekonomide önemli pozisyonlara gelmişlerdir. Bakan, milletvekili, belediye başkanı, iş adamı veya yüksek rütbeli subay olan mezunlarımız bulunmaktadır ve bunlar ülkemiz adına önemli kazanımlardır.

Üniversitelerimizin büyük bir kısmında uluslararası öğrencilerin başvuru şekilleri ve süreçleri oldukça karmaşıktır.

tadır. Bu gücümüzün arttırılmasında ülkemizden mezun olan uluslararası öğrencilerin stratejik bir konumu bulunmaktadır.

Yine bu öğrenciler sayesinde dünyanın bir ülkesinde Türkçe konuşan ve Türkiye'yi tanıyan insanlar bulabilmek mümkündür.

Globalleşen dünyada beyin göçü, sürekli gündemde olan konulardan bir tanesidir. Birçok ülke çeşitli yollarla kendisine doğru bir beyin göçü olmasını sağlamaktadır. Bahsi geçen bu alan iyi değerlendirildiğinde ülkemize doğru bir beyin göçünün oluşmasına katkı sağlanacaktır. Amerikalı bir uluslararası öğrenci uzmanı, uluslararası öğrencilerin ABD üniversitelerine ve araştırma laboratuvarlarına küresel bakış açıları getirdiğini, bilim ve mühendislik çalışmaları yoluyla Amerikan inovasyonunu desteklediğini; farklı görüşlerin teknolojik yeniliklere katkıda bulunduğunu ve Amerika'nın küresel ekonomide rekabet etme yeteneğini artırdığını ifade etmiştir. Uluslararası öğrencilerin aynı katkıyı ülkemize de sağlaması mümkündür.

Uluslararası öğrencilerin, Türk üniversitelerine ve üniversite öğrencilerine de faydaları olmaktadır. Öğrencilerimiz, birçok ülkeden haberdar olma ve farklı ülkelere insanlarla tanışma fırsatını yakalamaktadırlar; böyle bir fırsat onların entelektüel gelişimleri üzerinde önemli bir etki oluşturabilmektedir. Uluslararası öğrenciler, aynı zamanda Türk öğrencilerimizin İngilizce, Arapça, Fransızca, Rusça, Farsça gibi dünya dillerini daha iyi öğrenmelerine yardımcı olmaktadır.

Uluslararası öğrenciler, yaşadıkları şehrin halkının dünyaya bakış açısının gelişimine de katkı sağlamaktadır. Farklı milletlerden ve kültürlerden insanlarla tanışma, ufkumuzun gelişmesine ve büyük düşünmemize yardımcı olmaktadır.

Nepal, Meksika, Zimbabve gibi dünyanın çok uzak diyarlarından gelen gençler, bizim insanımızın da oralara açılma fikrini geliştirecektir. Kurulan ilişkiler, orta ve uzun vadede karşılıklı birçok yarar sağlayacaktır.

Uluslararası öğrencilerin sorunları ve öneriler

Başta Cumhurbaşkanımız olmak üzere pek çok devlet yetkilisi ülkemizdeki uluslararası öğrenci sayısının artırılması gerektiğini ve artırılacağı ifade etmektedir ancak Türkiye'nin net bir şekilde ortaya konulmuş bir "Uluslararası Öğrenci Stratejisi" maalesef bulunmamaktadır. Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısının artırılmasının ve bundan beklenen faydaların elde edilebilmesinin ilk ve en önemli adımı, ülkemizin bu konudaki stratejisinin belirlenmesidir. Diğer bütün çalışmaların verimliliği ancak böyle bir strateji doğrultusunda hareket edilmesi ile büyük oranda sağlanabilir. Bu strateji, bu alanda çalışan tüm paydaşların -üniversiteler, kamu, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları- tecrübelerini bir araya getirmeleri ile oluşturulmalıdır. Bu alanda çok tecrübeli üniversitelerimiz, ÖSYM ve başta YTB olmak üzere Yunus Emre Enstitüleri ve Maarif Vakfı gibi sahada aktif kamu kuruluşlarımız, Türkiye'nin altmış şehrindeki uluslararası öğrenci derneklerini bünyesinde toplayan Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP), ve sayıları giderek artmakta olan danışmanlık şirketlerinin hep birlikte güzel bir çalışma ortaya koymaları mümkündür. Böylece, zayıf yönlerimiz güçlendirilmeli, güçlü yönlerimizden daha iyi istifade edilmeli, kurumların eşgüdümlü hareket etmeleri temin edilmeli ve yapılan tüm çalışmalar bu strateji çerçevesinde yürütülmelidir.

Türkiye'deki üniversitelerin birçok uluslararası öğrenci kabulünde, kendileri veya başka bir üni-

versite tarafından yapılan Yabancı Öğrenci Sınavı (YÖS) puanlarını dikkate almaktadır. Daha önceleri yapılmakta olan merkezi YÖS sınavının artık yapılmaması neticesinde birçok farklı kurum tarafından farklı YÖS sınavları yapılmaktadır. Bu kadar çok ve farklı YÖS sınavları yapılması hem kaynak israfına neden olmakta hem gereksiz bir rekabet oluşturmakta hem de uluslararası öğrencilerin kafasını ciddi şekilde karıştırmaktadır. Dolayısıyla bu alanda belli bir üniversitenin adını değil, Türkiye'nin adını taşıyan –örneğin, TRYÖS gibi– SAT (Scholastic Aptitude Test) benzeri bir sınav sistemi acilen oluşturulmalıdır. Hem yurt içinde farklı şehirlerde hem de yurt dışında Yunus Emre Enstitüleri, Maarif Vakfı Okulları ve elçiliklerimizde yapılabilecek bu sınav, Türkiye'deki tüm üniversitelerde geçerli olmalıdır. Aynı şekilde, birçok üniversitemiz sadece kendini tanıtmak için önemli harcamalar yapmaktadır; bunun yerine Türk yükseköğretiminin toplu tanıtımının yapılması da daha etkili olacaktır.

Üniversitelerimizin büyük bir kısmında uluslararası öğrencilerin başvuru şekilleri ve süreçleri oldukça karmaşıktır. Türkiye'de bazı üniversiteler bu konuda önemli mesafeler kaydetmiş olsalar da hala çoğu üniversitemizde başvuru süreçleri yeterince açık, basit ve pratik değildir; ayrıca üniversitelerin kendi internet sayfalarındaki duyuru ve açıklamalar genellikle yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de ciddi bir tecrübeye ve altyapıya sahip olan ÖSYM'nin bu konuda görev alması, bu süreçlere çok büyük bir katkı sağlayacaktır.

Bazı üniversitelerimizde kayda değer uluslararası öğrenci kontenjanları bulunmakla birlikte, bazı üniversitelerimizde kontenjanlar hala çok düşüktür; hatta bazı bölümlerde uluslararası öğrenci kon-

tenjanı ilan dahi edilmemektedir. Bu konuda ulusal bir stratejimiz olmadığı için üniversitelerin kontenjanları tamamen üniversite yöneticilerinin kendi inisiyatifleri ile belirlenmektedir. Bunun doğal sonucu olarak bazı üniversitelerde uluslararası öğrenci oranı çok yüksek iken, bazılarında ise çok düşüktür. Örneğin, dokuz üniversitenin bulunduğu Türkiye'nin üçüncü büyük şehri İzmir'de toplam 5048 uluslararası öğrenci varken, bu sayı sadece Karabük üniversitesinde 11.911'dir. Diğer bazı üniversitemizdeki enteresan sayılar ise şöyledir: Balıkesir 314, Bartın 1650, Ege 1903, Uşak 2365, Tokat 3131, ODTÜ 1920, Sakarya 4960, Sakarya Uygulamalı Bilimler (kuruluşu 2018) 2666. Bu sayılar bu alanda ulusal bir stratejimizin maalesef olmadığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla YÖK, özellikle kontenjanını dolduramayan bölümleri ve üniversiteleri uluslararası öğrenci kontenjanlarını arttırmaları yönünde teşvik etmelidir. Bilindiği gibi Türkiye'de son yıllarda Ziraat Mühendisliği, su ürünleri, vb. bölümler ile özellikle taşrada bulunan bazı üniversiteler kontenjanlarını dolduramamaktadırlar. Bu kurumlar, uluslararası öğrenci kontenjanlarını arttırarak öğrenci sayılarını belli bir oranda arttırabilirler, böylece bu kurumlara tahsis edilen kaynaklar da daha verimli kullanılmış olacaktır.

2010 yılında kurulmuş olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) Türkiye burslusu öğrenciler ile ilgili işlemleri yürütmekte, faydalı ve verimli etkinlikler gerçekleştirmektedir. Ancak Türkiye'de öğrenim gören tüm uluslararası öğrencilerin sorunları ile ilgilenen bir üst kurum olması ve bu öğrencilerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapılması, bu alanda ülkemize büyük bir avantaj sağlayacaktır.

Türkiye'de üniversite öğrencilerinin yaşadığı bir barınma sorunu olduğu bilinmektedir. Bu sorun uluslararası öğrenciler için daha ciddi düzeydedir; dolayısıyla, bu sorunun çözümüne yönelik atılacak adımlar, ülkemize gelecek uluslararası öğrenci sayının artmasına katkı sağlayacaktır.

Ülkemizden mezun olup ülkelere dönen tüm uluslararası öğrencilerin takibini yapan hiçbir kamu kurumu bulunmamaktadır; YTB sadece Türkiye Burslusu öğrencilerin takibini yapmaktadır; diğer öğrencilerin mezuniyet sonrası ne yaptıkları kamu tarafından bilinmemektedir. Bu alanda çalışan tek sivil toplum kuruluşu ise Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP) bünyesindeki Uluslararası Mezunlar Derneği TUMED'dir. Bu açığımızın yukarıda bahsedilen strateji doğrultusunda acilen kapatılması elzemdir.

Sonuç

Dünyada başta ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Almanya olmak üzere birçok ülke ağırladıkları uluslararası öğrenciler sayesinde büyük faydalar sağlamaktadırlar. Ekonomik gelirler, kültür ihracı, nitelikli beyinleri toplama, kendilerine sosyal ve siyasal yakınlık duyan insanlar yetiştirme bu faydalardan bazılarıdır. Ülkemizde gerek yükseköğretim ve ilgili alanların içinde bulunan tüm aktörlerin, gerekse de toplumumuzun diğer kesimlerinin, uluslararası öğrencilerin bulundukları ülkenin faydalarından haberdar olmaları sağlanırsa, uluslararası öğrencilerin sayısının daha hızlı artması beklenebilir. Bu konuda ulusal bir strateji belirlemek atılacak adımlar sayesinde, Türkiye olarak çok önemli kazanımlar sağlayabilmemiz mümkündür. Birçok alanda kazandığımız gücümüze, bu alanda kazanacağımız yumuşak gücü de katmamız mutlaka gerekmektedir.

“Felsefesiz ilâhiyat” Mümkün müdür?

Hüseyin AYDOĞDU

Doç. Dr., Erzurum Teknik Üni. Edebiyat
Fak. Felsefe Bölümü

Bu çalışmada ilâhiyatta felsefe eğitiminin ve öğretiminin yapısı ve niteliğinden ziyade felsefenin ilâhiyatta, ilimde ve hayatımızda niçin olması gerektiği üzerinde durulacaktır. Problem, özellikle hakikat ve hikmet kavramları, hakikati temsil eden dört büyük düşünce sistemi olan dini düşünce, mitsel düşünce, felsefi düşünce ve bilimsel düşünce bağlamında, din-felsefe ilişkisi ile ilim ve felsefenin kurumsallaşmasının gerekliliği üzerinden tartışılacaktır. “Felsefesiz ilâhiyat’ mümkün müdür?” sorusu yeni bir soru olmayıp, geçmişten günümüze gelen ve fikrî, akidevî, siyasî, eğitim, kültür ve sanat içerikli birçok problemi içinde taşıyan tarihi bir sorudur. Bu soruya verilecek cevap şüphesiz felsefesiz bir ilâhiyat mümkün değildir olacaktır. Çünkü hem ilâhiyat hem de felsefe, söylemleri farklı olmasına karşın aralarında mutlak bir sınır olmayıp aynı hakikati dile getirmektedirler, aynı hakikati anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca felsefeyi ilâhiyat alanı dâhil tüm hayattan koparıp atmak “felsefenin ölümü”ü dolayısıyla aklın ve kalbin ölümünü ilan etmektir. Bu yeni bir tespit değildir. Hegel modernizme bir tepki olarak “sanatın ölümü”nü ilan etmişken, Nietzsche, Heidegger ve postmodernistler daha da ileri giderek varlığın ve yaşamın örselenmesine, ötelenmesine ve unutulmasına neden olan modernizme ve sırf teknik olarak örgütlenmiş, amaçlardan çok araçlara ve faydaya odaklanan araçsal aklın her alandaki yıkımlarına bir tepki olarak “felsefenin ölümü”nü ilan etmişlerdi. Aslında onları bu ifadeyi söylemeye sevk eden kaygının gerekçesi ile felsefesiz bir ilâhiyatın olamayacağından duyulan kaygının gerekçesi ve zihniyeti aynıdır. Felsefeyi ya bir alana indirgeyip onun hizmetine vermek ya da bilgidен, ilimden, yaşamdan, varlıktan ve toplumdan koparıp atmak fikridir. Bu bağlamda “Felsefesiz ilâhiyat mümkün müdür?” sorusunun cevabı hakikatin ne olduğunda ve din-felsefe ilişkisinin ne olduğu ve/veya nasıl olması gerektiğinde saklıdır. Bu soruya hakikatin ne olduğunu bilmeden verilecek bir cevap, hiçbir zaman önyargılardan, peşin hükümler-

den uzak bir cevap olmayacaktır. O zaman hakikat nedir?

Hakikati Tanımlamak/Anlamak

Bilginin ve insanlığın tarihi hakikatin tarihidir, hakikatin tarihi de hikmetin tarihidir. Hikmetin tarihi ise dört büyük düşünce sistemi olan; dinî düşünce, mitolojik düşünce, felsefi düşünce ve bilimsel düşüncenin tarihidir. Hakikati bir kubbe olarak düşünürsek, bu dört düşünce sistemi, nitelikleri bakımından birbirlerinden farklı olsa da bu kubbeyi ayakta tutan dört büyük fil ayağıdır. Zaten özgün bilgi ve ilim geleneğimizde de “hikmet evi” hakikat olarak resmedilmiştir. Bundan ötürü “Felsefesiz ilâhiyat’ mümkün müdür?” sorunun cevabı ilkin hakikatin ne olduğunda, nerede gizlendiğinde ve görüntülerinin neler olabileceğinde saklıdır. Aksi halde zihnimizi doğrudan ilâhiyattan (dini bilgi) veya felsefeden (felsefi bilgi) birine yönlendiririz, hattâ kartezyen ontolojinin varlığı, özne ve nesne diye ikiye bölmesi gibi insan zihnini ilâhiyat (iman) ve felsefe (akıl) şeklinde ikiye bölmüş oluruz. İnsan zihnini, ilâhiyattan ve felsefeden birine yönlendirmek, hattâ bunlardan birine tercihe zorlamak, mantıksal pozitivistlerin yaptığı gibi insan zihnini bilimsel bilgiden veya felsefi bilgiden birine tercih etmeye zorlamaya yaptıklarından başka bir şey değildir. Mantıksal pozitivistler, olguların dışında kalan, deney ve gözlem ile doğrulanamayan her bilgi, anlamsız, değersiz, boş laftan başka bir şey değildir diyerek bu tür önermeleri metafizik olarak kabul edip elemişlerdi. Böylece tüm felsefeyi bilimsel felsefeden ibaret görmüşlerdi. Eğer ilâhiyatta felsefeye gerek yok dersek, mantıksal pozitivistlerin metafizik için yaptıklarını bizde felsefe için yaparak, ilâhiyat dışındaki tüm önermelerin felsefe kabul

edilip elenmesine neden olacaktır. Sonuçta her ikisi de hangi gerekçeyle olursa olsun kendi dışındaki önermeleri veya alanları anlamsız, değersiz ve boş laf kalabalığı kabul edip elemektedirler. Bunun sadece ifade şekli duruma ve söyleme göre değişmektedir. Bu hangi şekilde ifade edilirse edilsin negatif bir tavidir, tüm bilginin iki şeyden birine indirgendiği bir paradigmanın sonucudur. Böyle bir durumda zihnimizi ön yargılardan ve spekülasyonlardan kurtaramayız, adeta skolastisizmde olduğu gibi bir akıl tutulması yaşarız. Oysa hakikat, sadece ne akılda ne iradede ne sezgide ne duyuda ne de deneydedir. Hakikat, bunların hepsindedir. Her şeyden önce bunu görebilecek ve gösterebilecek bir metodolojiye ve felsefi zihniyete ihtiyaç var.

Hakikat, en genel anlamda dinî, felsefi, bilimsel ve ahlâkî gibi farklı alanlarda konu alınan varlık alanıyla ilgili temel doğrular bütünüdür. Buna göre hakikat, eşyanın bilgiye uyarlanması ve dile gelmesidir. Hakikat yalnızca akıl, sezgi, duyu ve deneyde değil, her şeyde doğru olanın karakteridir, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olmasıdır, düşüncenin gerçekle yani ideal varlık ve reel varlıkla uyuşmasıdır. Başka bir deyişle hakikat, “gerçekte bir şeyin kendi özü içinde örtüsünü açarak vukua gelmesi ve insanın bunun farkında olması durumu; varlığın gizinden çıkarak olagelmesi ve insanın bunun bilincinde olması hâli”dir (Cevizci, 2003: 178; Lalande, 2006: 1197-1199; Akarsu, 1988: 58). Hakikat bir boyutuyla varlığın (ideal varlık ve reel varlık) ve yaşamın kendisi olduğuna göre mutlak bilgiyi tek bir alanla sınırlandırmamalı, onu geniş bir alanda aramalıdır. Çünkü hakikat, kendisini sadece bir alanda açığa vurmamaktadır. Buna karşın hakikatin ne olduğu hemencecik cevaplandırılabilecek kadar basit bir şey de değil-

Düşüncenin tarih boyunca nasıl bir yol izlediği tartışma konusudur. Felsefe, erostan logosa geçiştir tespitinden hareketle düşüncenin dinden mitolojiye, mitolojiden felsefeye, felsefeden de bilime doğru bir yol izlediği kabul edilmektedir.

dir. Hakikati, kimin, nasıl ve neyle bilgiye uyarlayıp dile getireceği de önemlidir. Bunun için din, mitoloji, felsefe ve bilimden sadece birine değil, hepsine ihtiyaç duyulmaktadır. Zaten tüm bu alanlar hakikatin ne olduğunu cevaplamak için vardır. Ama bunların vermiş oldukları tüm cevaplara rağmen hakikatin ne olduğu hâlâ tam olarak bilinmemektedir. Çünkü hakikat, bir yandan bir giz olarak kalmak istemekte, öte yandan da kendi gizini şeylerde, zaman ve mekânda bir anda değil bir süreç içinde açmak istemektedir. Tabiat, varlık, hayat, din ve felsefe adı altında gizlenmiş olan hakikat, insandan daima kendi gizini çözmesini, bilinmesini ve tanınmasını istemektedir (Herakleitos, 2005: 123. Fragman). Ama bizler varlıktaki gizi yanlış yöntem ve tercihlerimizle çözmemekteyiz, aksine farkında olmadan üstünü örtmekteyiz, muamma içinde bir muammaya dönüştürmekteyiz, insan zihnini bir kısır döngüye hapsetmekteyiz. Bunun nedeni de metodoloji eksikliğidir. Hakikatin araştırılmasındaki güçlüğü temel nedeni öncelikle mevcut metodolojinin yetersizliğidir. Hangi düşünce sistemi olursa olsun hepsi söz aracılığıyla dile gelir. Düşünce tarihinde hiçbir şey, sözün ötesinde anlam ve varoluş kazanmamıştır. Önce söz vardı ve söz her zaman varlık ile birlikte olmuştur. Kimine göre söz Tanrı'dır, kimine göre ideadır, kimine göre de zihindir. Söz kime ait olursa olsun ya da sözü kim söylerse söylesin, sözün kendisi kadar sözün gücü önemlidir. Söze gücü veren ise o sözün yoğrulup dile geldiği zihnin yapısı ve metodolojisidir. İnsan zihni, doğası gereği yetersiz olması sebebiyle bilgiyle ilgili birçok sorun yaşamıştır ve yaşamaktadır. Bu da ancak metodolojiyle, yani yeni bir zihin, yeni bir felsefi tavır ve onun yöntemiyle aşılabilmektedir. Ha-

kikat araştırması asla yöntemsiz yapılamaz. Bu durumun farkında olan Descartes, kendisinden şüphe edilmesi mümkün olmayan doğru ve kesin bilgiye ulaşabilmek için ölene kadar yöntemin üzerinde ısrarla durmuştur (Descartes, 2021: 40-41). İslâm düşüncesinde hâlâ Batı'da olduğunun aksine tümdengelim yöntemi hâkimdir. Batı felsefesi Aristotelesçi skolastik tümdengelimsel yöntemle 17. yüzyılda son vermişken, İslâm düşüncesi akademik ve siyasal statükoyu korumak için tümdengelimsel yöntemde ısrar etmektedir. Tümdengelimsel çıkarımda zihinsel sezgi ve sayım olmadığı için yeni bir şey üretilmez, sadece mevcut durumun veya kavramın ne'liğine ve konumuna bakılmadan noter işlemleri gibi onaylanır. Örneğin, "Bütün insanlar ölümlüdür. / Ahmet insandır. / O hâlde, Ahmet de ölümlüdür" çıkarımında olduğu gibi sadece mevcut durum onaylanmaktadır, yeni bir bilgi veya durum ortaya koyulmamaktadır. İkinci öncülde "Ahmet" öznesinin yerine Ayşe, Fatma, Ali, Ömer gibi hangi özneyi koyarsak koyalım sonuç önermesi değişmez. Her zaman önceden bilinen "O hâlde, X'de ölümlüdür." sonuç önermesi çıkacaktır. Aynı durumun bir benzer çıkarım örneği de "Her nadir olan şey değerlidir. / Topal at nadirdir. / O hâlde, topal at değerlidir." safatasında vardır. Bu çıkarım geçerli bir kıyas olmasına rağmen, öznenin ya da özsel (zati) kavramların niteliğine dikkat edilmediğinden anlamsal olarak yanlış sonuca ulaşılmıştır. Çünkü nadir olan her şey kıymetli değildir. Böylece tümdengelimsel çıkarımda sonuç, kesin ve kapsayıcı olmasına rağmen yeni bir bilgi üretilmediğinden düşüncüyü kısırlaştırmaktadır. Aslında bu durumu ilk defa Francis Bacon, Descartes ve Galileo fark etmedi. Bunu onlardan önce Bîrûnî ve İbn Haldûn fark etti ve tümdengelim karşısın-

da tümevarımı önerdiler ve bunun gerekçesini uzun uzun anlattılar. Tümevarım hakikatin araştırılmasında tümdengelimden kaynaklanan problemleri ortadan kaldırarak ilerler. Ancak hakikat araştırmasında tümevarımda araştırmaya konu olan tüm evrenin her zaman tam olarak sayılması, ölçülmesi ve doğrulanması mümkün değildir. Örneğin, "Her kuğu beyazdır." önermesine birkaç tikel gözlemlenerek varılmıştır. Kuğu evrenindeki tüm kuğular sayılarak ulaşılmadı. Bunun için evrenin herhangi bir yerinde "siyah tek bir kuğunun" var olabileceği şüphesi hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir (Popper, 2015: 18). Bilgide her zaman tam doğrulama olmadığından tümevarım yanlışlanmıştır. Bu da tümdengelim gibi tümevarım akıl yürütmede hem argümanın kendisinin hem de üzerine kurulu olduğu formun ne kadar geçersiz olduğunu göstermektedir. Bu durumda başka yöntemlere veya bilgi anlayışlarına ihtiyaç vardır. Bunlardan ikisi Gazâlî'nin başvurduğu keşfi bilgi (mistik sezgi) ile Descartes'ın başvurduğu zihinsel sezgidir. Her iki düşünür de bu yola ilk doğru ve kesin önermelere ulaşmışlardır. Hakikatin araştırılması zor olsa da o kadar karmaşık değildir. Aslında hakikatin araştırılması hem kolaydır hem de güçtür. Kolaydır, çünkü hakikat görünmez veya uzak bir yerde değil, hayatın ve varlığın içindedir. Zordur, çünkü hakikate ulaşabilmek, özel bir yöntemi veya içsel bir deneyimi gerektirir. Buna karşın her insanın, her disiplinin "şeylerin doğası hakkında söyleyebileceği doğru bir şeyi vardır. Bir şeyin kendisi, hakikatle ilgili olarak az bir şey veya bir hiç değerindeyse de bütün düşüncelerin bir araya gelmesi, oldukça çok şeyi meydana getirir." (Aristoteles, 1996: 993 b). Hakikatin araştırılmasının durumu ok atmaya benzer. Hedef tahtası büyükse, atılan oku hedefe isabet et-

tirebilmek o oranda kolaydır. Fakat oku aynı hedef tahtasında belli bir noktaya isabet ettirebilmek çok daha güçtür. Oku küçük bir noktaya isabet ettirmek kadar hakikatin ne olduğunu da dile getirmek o oranda güçtür. Bunu kolaylaştırmanın yolu ise hakikatin ne olduğunu tek bir disiplinden hareketle değil, aksine birçok disiplinden hareketle araştırmaktan geçmektedir. En büyük hakikat araştırmacısı ise mitoloji ve bilimden önce felsefedir. Zaten felsefe, öncelikle “hakikatin bilgisi” olarak tanımlanmıştır (Aristoteles, 1996: 993 b 20). Ancak düşünme yetimiz yalnızca felsefe ile gelişmemiştir. Felsefenin yanında din, mitoloji ve bilimin de büyük bir katkısı olmuştur. Hakikat araştırılmasında her disiplin bir halka görevi görmektedir, halkalar arasındaki bağı ise ya sezgi ya da akıl kurmaktadır. Böylece insan, toplum, tarih, doğa, tin, varlık ve dinî kavramlar ve ritüeller daha kolay anlaşılmaktadır, onların her biri ayrı ayrı anlam ve değer kazanmaktadır.

Ancak varlık ve yaşam, yalnızca din, mitoloji, felsefe ve bilimden herhangi biri ile açıklanabilecek derecede basit bir şey değildir. Aksine çok yönlü ve karmaşık bir şeydir. Bu yüzden hakikatin ne olduğunu ortaya koymak için araştırma konusunun yapısına ve özelliklerine göre tüm disiplinlerin verilerine dikkat edilmelidir. Çünkü bu çetin uğraşta her biri diğerinin eksikliğini tamamlamaktadır. Bu durum yalnızca varlık, bilgi, ahlâk, siyaset, insan, hayat, ölüm, zihin-beden ilişkisi, ruh-beden ilişkisi, ruh-madde ilişkisi, devlet (iktidar)-uyruk (vatan-daş) ilişkisi, din-felsefe (vahiy-akıl) ilişkisi gibi problemlerin çözümlenmesinde değil, varlık, insan ve toplumla ilişkili her problemin çözümünde de geçerlidir. Çünkü herhangi bir alanda bilgi birbirlerinden bağımsız olarak değil, bağ-

lantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bir alanda kendine özgü saf bilgiyi bulabilmek zordur. Her bilgi bir öncekinin tasdiki ya da inkârı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin eğer Antik Yunan’da Timotheos olmasaydı, lirik şiirin büyük bir kısmı olmayacaktı. Eğer Phrynis de olmamış olsaydı, Timotheos olmamış olacaktı. Yine Homeros olmamış olsaydı Thales olmamış olacaktı (Aristoteles, 1996: 993 b 15). Hakikatin ne olduğuyla ilgili görüşler de böyledir. Dini düşünce, mitsel düşünce, felsefi düşünce ve bilimsel düşünce olmamış olsaydı, hakikatin ne olduğu tam olarak bilinmemiş olacaktı. Bu dört düşünce sistemini bir araya getiren insan zihnidir. Bu süreçte insan zihni hakikate giden yoldaki basamaklardan ilkidir.

Düşüncenin Tarihi

Düşüncenin tarih boyunca nasıl bir yol izlediği tartışma konusudur. Felsefe, erostan logosa geçiştir tespitinden hareketle düşüncenin dinden mitolojiye, mitolojiden felsefeye, felsefeden de bilime doğru bir yol izlediği kabul edilmektedir. Çünkü felsefenin bir disiplin olarak üç binlik bir geçmişi varken felsefi düşünce ilk insanla birlikte vardır. Hepsinin temelinde ise ister az olsun isterse çok olsun hikmet vardır. Başta felsefe olmak üzere dinin ve mitolojinin hikmetin bir parçası olarak görülmesinin nedeni de akıldır. Birçok dine, mite ve düşünüre göre insan akıllı Tanrı’dan kopmuş bir parçadır ya da Tanrı’nın yarattığı ilk varlıktır (Campbell – Moyers, 2010: 46). İslâm düşüncesinde de hem Kur’an’ın ontolojisine hem de Fârâbî ile İbn Sînâ’nın On Akıl Teorileri’ne göre Tanrı’nın yarattığı ilk varlık akıldır. İslâm düşüncesinde akıl, doğru ve kesin bilgiyi, yapılması güzel olan şeyleri temsil eder. Zaten hikmet de “kesin doğru bilgi, yapılması faziletli olan bir hareket tarzı”, “kesin delillere dayanan bilgi”, “dengeli olma, orta

yol üzerinde bulunma, adalet niteliği taşıma”, “söz ve işte isabet, haklı bilme ve hayır işlemek”, “dengeli olma, orta yol üzerinde bulunma, adalet niteliği taşıma”, “ilim ve akılla gerçeği bulma”, “söz ve fiilde isabet”, “ilim ve amel uygunluğu”, “eşyanın hakikatini bilme, güzel ve isabetli işler yapma”, “kesin delillere dayanan bilgi”, “varlıkların hakikatini bilmek”, “doğru bilgi ve faydalı iş”, “ilham yoluyla verilmiş bâtin bilgisi yahut marifet”, “ilim-amel bütünlüğü, gerçeği ifade eden her türlü söz, gereksiz lafızlardan arındırılmış akla uygun özlü söz”, “insan iradesini hayrın ifadesi olan faydalı amele sevkeden doğru bilgi” ve özel bilgi anlamlarına gelmektedir. Böylece hikmet, “amacın sonucu”, “doğru bilgi ve faydalı iş” ya da “sözde ve fiilde isabet”li olmaktır (Lalande, 2006: 941-942; Kutluer, 1998: 503-508; Bayrakdar, 1997: 23). Sözde ve fiilde isabet olan da kendini hakikat olarak gösterir.

Mitsel Düşünce Üzerine Sorgulamalar

Hikmetle ilgili bu tanımların ikinci ortak yönü ise ilme yapılan vurgudur. Yalnız felsefi düşünce, dini düşünce, mitolojik düşünce ve bilimsel düşüncenin hiçbirisi tek başına hikmetin kendisi değildir. Onların her biri sadece hayatta ilim ve amel (teori ve pratik) uygunluğunu sağlamaya gayret etmektedirler. Düşünmeyi ve düşünceyi bunlardan birine, yani akıldan, sezgiden, vahiyden veya duyum ile deneyden birine indirgersek hakikat donar. İnsan, toplum, bilgi ve değer ruhsuz bir varlığa dönüşür. Hâlbuki hikmet, düşüncenin ya da ilimlerin üstündeki ilimdir. Fârâbî ve İbn Sînâ gibi İslâm düşünürleri hikmeti bu açıdan ele alarak, “en üstün ilimle en yüce şeyleri akletmek” anlamında kullanmışlardır. Bu bağlamda hikmet, “en üstün mâlûmun en üstün bilgisi”, “en doğru ve en kesin bilgi”, “varlıkların ilk sebeplerinin

bilgisi" demektir (Kutluer, 1998: 507). Hikmet değişen bir bilgi değil, evrensel bir bilgidir. Hikmetin kaynağının ne olduğuna bakılmaksızın benimsenmeli ve hayata aktarılmalıdır. Örneğin, "Kendini bil!" sözü böyle bir bilgidir. Bu söz, Uzakdoğu'dan Avrupa'ya kadar dinsel, mitolojik felsefi veya bilimsel metinlerin hangisinde geçerse geçsin hikmet eksenli bir sözdür. Zaten hikmet, kaynağı ne olursa olsun bütün doğruları bilmek, doğru ile yanlış birbirinden ayırt etmek ve yararlı bütün şeyleri yapmak demektir. Hikmetin aleti akıldır. Eğer akıl olmasaydı hikmet bilinmezdi ve anlaşılmazdı. Fakat akıl her zaman tek başına yeterli değildir. Çünkü akıl bazı konularda yapısı gereği sınırlı ve eksik bilgi verebilmektedir. Bu nedenle düşünme sadece akla indirgenmemelidir. Buna rağmen hikmet hafızada depolanmış bir bilgi olmadığından iradeyle olan bağı da kesilmemelidir. Akıl, yerine ve durumuna göre sürekli olarak irade ve sezgi ile desteklenmelidir. Hikmet ancak akıl, irade ve sezgi ile tam anlaşılabilir olur. Hikmetin ne olduğu bilindiği ve anlaşıldığı zaman varlığın da ne olduğu bilinir ve anlaşılır. Çünkü hikmet varlığa açılan kapıdır. O zaman "hikmet, varlıkta gizli olan gerçeğin açığa çıkarılıp lafza dökülmesidir." (Kutluer, 1998: 505). Bu durumda hikmeti bilmek, varlığın dayandığı hikmeti bilmektir. Bu kapıyı aralayacak olan hangi düşünce sistemi olursa olsun, onun verileri dikkatli ve özenli bir şekilde seçilip kullanılmalıdır. Ama her düşünce sisteminin verisi mutlaka akıl, irade ve sezgi ile test edilmelidir.

Hikmet kendisini her zaman aynı sırada olmasa bile, önce dini ve mitolojik düşünce olarak, sonra da felsefi ve bilimsel düşünce olarak açınlar. Her dördü de hikmetin farklı görüntüleridir. Burada en doğrusu

şudur diyebilme lüksüne sahip değiliz, her birinde az veya çok hikmetten bir parça vardır. Bunu ele alınan konunun durumuna göre değerlendirmek gerekir. Hikmetin ilahi boyutunu dini düşünce, duygusal boyutunu mitsel düşünce, akli ve zihinsel boyutunu felsefi düşünce, somutlaşmış halini ise bilimsel düşünce temsil eder. Buna göre mitsel düşünce dini düşüncenin tahrif edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Mitler kutsalın ilk ortaya çıkışını anlatır. Mitlerde kutsal ve gerçek bir arada gelişmiştir. Kolektif düşüncenin bir değerlendirmesi olan mitler kutsal bir tarihi anlattığı için, mutlak hakikati ifade ettiği düşünülür. Ancak mitsel düşüncede felsefede olduğu gibi ne akıl ve mantık ne sebep-sonuç ilişkisi ne de bir sistematik vardır (Eliade, 2017: 22; Bottéro, 2015: 134, 170 1 No'lu Dipnot). Mitler, dinin "kutsal", "yüce" ve "ritüel" (davranış) kavramlarının duygusallık, hayal gücü ve fantastik içeriğinde yeniden yorumlar ve örgütler. Zaten mitler, dünyaya ve evrene dair dini bir açıklama sunmak amacıyla tasarlanmış hayal gücüdür. Bu açıdan mitlerin dinsel ideolojiden hiçbir farkı yoktur (Bottéro – Kramer, 2019: 86). Ancak mitsel düşünce insanın aklını ve zihnini tatmin edebilecek ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde değildir. Zira mitler akıl ve zihin üzerine değil, çelişkiler, duygular ve fanteziler üzerine kurulmuştur. Mitlerde irrasyonel bir sorgulama vardır. Bu durum çelişkili açıklamaların ve durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Mitler yalnızca akıl ve zihin ile değil, aynı zamanda kendi kendileriyle de çelişkilidir (Campbell – Moyers, 2010: 185). Mitsel düşünce aklı, zihni, duyguları ve hayal gücünü harekete geçirmesine ve bazen insanı ikna etmesine rağmen, açıklamaları her zaman akli ve zihni doyurmaz. Mitsel düşüncede bir

varlık ve doğa tasavvuru olmasına karşın, onda doğa, doğa olayları ve evren üzerine makul ve makbul bir açıklama yoktur. Doğayı kaos olarak görüp tanımlar. Oysa herhangi kişinin ya da disiplinin bir konuda yaptığı açıklama akla ve iradeye uygun olmalıdır. Açıklama o zaman hem yapan kimsenin hem de o konuda karara varan kişinin akla en yakın gelen şeyi kabul etmesine neden olur (Platon, 2015: 29). Mitsel düşüncenin içine düştüğü bu duygusallığı ve çelişkileri aşmanın yolu felsefi düşünceden geçer. Mitsel düşünce üzerine akli sorgulamayla felsefi düşünce ortaya çıktı. Felsefi düşünce, mitolojinin rasyonel yorumudur, mitlerin akli ve zihinsel sorgulaması ve çözümlemesidir. Felsefi düşüncenin somutlaşması, yani felsefi düşüncenin ete kemiğe bürünmesiyle de bilimsel düşünce ortaya çıktı. Felsefi düşünce ile bilimsel düşünce genellikle aynı mantık üzerine temellendirilmiştir. Oysa mitsel düşüncede onlarınki gibi bir mantık yoktur. Felsefenin ve bilimin mantığı hakikatin mantığı iken, mitolojinin mantığı görünüşü kurtaran bir mantıktır (Bottéro – Kramer, 2019: 91). Thales ile birlikte irrasyonel düşünce yerini rasyonel düşünceye, yani logos sayesinde sözlü gelenek yerini yazılı geleneğe bırakmıştır. Logos "şeyleri birbirine bağlayan bir dizi akıl yürütmedir." (Başdemir, 2019: 80). Buna göre düşünce, hikmetten dine, dinden mitolojiye, mitolojiden de felsefeye doğru bir süreç takip etmiştir. Bundan dolayı felsefe, erostan mitosa, mitostan da logosa geçmiştir.

Din ve Mitoloji İlişkisi

Felsefe erostan mitosa, mitostan da logosa geçiş olduğu kabul edilmesine rağmen, bu geçişin nasıl olduğu ve bu ilişkinin nasıl bir ilişki olduğu noktasında farklı tartışmalar vardır. Bu tartışmaların odak noktasını ise hangisinin önce var olduğu sorusu oluşturmaktadır. Kimileri

düşünceyi dinle başlatırlar. Onlara göre düşünce, dini düşünceden mitsel düşünceye, mitsel düşünceden de felsefi düşünceye doğru bir yol izlemiştir. Düşüncenin temelinde dini düşünce, yani hikmet vardır. Hikmet, felsefeden daha geniş bir mana taşır. "Her felsefe hikmet olabilir, fakat her hikmet felsefe olmayabilir. Hikmetin, felsefeden daha geniş bir anlam sahası vardır." (Bayrakdar, 1997: 23). Zaten Presokratik dönemde felsefe hikmet içerisinde görülüp değerlendirilmişti. Kimileri mitolojiyle dini aynılaştırarak, mitlerle dinlerin aynı anda oluştuğunu savunurlar. Onlara göre mitler, dini inançların bozulmuş birer şeklidirler. Mitoloji dinle birlikte oluşmuştur. Bütün mitlerde dini motifler ve öğeler olduğu gibi, dinlerde de çok sayıda mitsel unsurlar vardır. Ama dinde mitin aksine mistisizm daha güçlüdür. Buna karşılık mitolojide ise somutluk öne çıkmakta ve somut öğeler daha güçlü olmaktadır, mistisizm ise dışlanmaktadır. Kimileri din, mitoloji ve felsefe arasında hiçbir bağın olmadığını ileri sürerler. Onlara göre din mitten daha sistemli ve daha çok amaçlıdır. Olayların gidişatı dinde kestirilebilir, ama mitolojide kestirilemez. Kimilerine göre ise din, mitoloji ve felsefe arasında şuurun gelişimi açısından doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü her insan doğal olarak bilmek ister (Aristoteles, 1996: 980a). İnsan hangi düşünce evresinde olursa olsun, hiçbir zaman şuurun (bilincin) dışına çıkmamıştır, şuurdan, bilgidен dolayısıyla hikmetten kopmamıştır. Şuur, din, mitoloji, felsefe ve bilim adında farklı görüşler olarak varlığını her zaman korumuştur. Bazı dönemlerde öncelik sırası değişmiş olsa da insan, dini şuurdan mitolojik şuura, mitolojik şuurdan felsefi şuura, felsefi şuurdan da bilimsel şuura doğru bir yol izlemiştir. Fakat bu, şuurun her

zaman aynı çizgiyi takip ettiği anlamına gelmez. Bazen mitolojik şurudan, bilimsel şurudan veya felsefi şurudan biri önce gelir, bazen de hepsi iç içe geçerek varlıklarını birlikte sürdürürler. Şuurun bu dört görünüşünün aynı anda varlıklarını sürdürmesinin nedeni ise dildir. Dil, bir gerçekliği dile getirir. Bu yüzden gerçeklik "dil-dışında" aranmaması gerektiği sıklıkla vurgulanır. Çünkü hangi düşünce sistemi olursa olsun, hepsi kendini dil ile ortaya koyar. Dilin varlığı düşünce yaratmalarının da varlığıdır. İnsan dilin sayesinde hakikatle bağ kurar, ona ve düşüncelerine açıklık kazandırır (Akdemir, 2009: 100). Bu durumda hakikate giden ortak yollardan biri de akıldan sonra dildir.

Din ile mitoloji arasında doğrudan bir ilişki ve paralellik vardır. Bunun nedeni, onların kaynağında aynı metafizik, epistemoloji ve etiğin olmasıdır. Din ile mitolojinin kaynağında aynı tanrılar ve kozmik bilgiler vardır, ama bunlar her ikisinde de apaçık değildir. Din ile mitoloji kozmik düzeni simge ve sembollerle tasvir ederler ve anlatırlar. Fakat dinde mitolojik öğeler yoktur. Aksine din kendisini sürekli mitolojik unsurlardan arındırmaya çalışır. Ancak zamanla Yahudilik ve Hristiyanlık gibi büyük ilahi dinlerde bile mitolojik unsurlar dine karışmıştır. Özellikle kült karakterli mitler din içeriklidir. Örneğin bazı eski uygarlıkların dinleri ile mitleri birbirine öylesine karışmıştır ki, onlarda din ile mitin sınırlarını ayırt edebilmek çok güçtür. Dinler tarihi uzmanlarına göre bunun nedeni dini şuurun yaratılıştan insanın doğasında mevcut olmasıdır. Mit, dini düşüncenin içindedir. Mitsel düşüncenin temelinde inanç kavramının salt bir şekilde yer alması, mitoloji ile din arasında din ile mitoloji arasında sıkı bir birlikteliğin olmasına neden olmuştur. Bu, düşüncenin dini şuurdan mitolojik şuura geçtiğini doğ-

Hikmet kendisini her zaman aynı sırada olmasa bile, önce dini ve mitolojik düşünce olarak, sonra da felsefi ve bilimsel düşünce olarak açınlar. Her dördü de hikmetin farklı görüntüleridir.

ular. Mitlerin içerisinde dini olayların, dini konuların yer alması ve mitlerin kutsal olması da din ile mit arasında bir benzerliğin ve geçişkenliğin olduğunu gösterir. Mitolojide de canlı olarak algılanan doğanın ve onun ayrı ayrı nesnelerinin tanrıları ve koruyucu ruhları vardır. Dinde de her şeyin sahibi ve koruyucusu Yüce Tanrı'dır. Onun dışında her şeyin sahibi ve koruyucusu olan başka bir tanrı ya da ruh yoktur. Mitolojide insan zor duruma düştüğü zaman ruhlardan yardım diler, eğer onları kızdırmışsa gerginliği gidermek için ruhlara ya da tanrılara kurban sunar. Dinde ise kurban yalnızca Yüce Tanrı'ya sunulur, niyaz ona edilir ve kurtuluş ondan beklenir.

Mitolojinin arka planında din, felsefenin arka planında ise hem din hem de mitoloji vardır. Mitolojide de evren, yaşam, varoluş ve yok oluş üzerine rasyonel bir içerikte olmasa da sorgulamalar ve açıklamalar vardır. İnsan bu dönemde de doğaya, evrene yönelip sorgulamaya başlamıştır (Erdemli, 2017: 61-62). Felsefe, düşüncenin din ve mitten arındırılması sürecidir. Nasıl din kendisini mitten arındırmaya çalışmışsa, felsefe de düşüncüyü her ikisinden arındırmaya çalışır. Felsefe, öz olarak din ve mitolojiyle aynı şey değildir. Örneğin felsefede rasyonel idrak varken, din ve mitolojide ise irrasyonel idrak vardır. Bu bağlamda din mitolojiye daha yakın iken, felsefeye uzaktır. Ancak ne din tamamıyla irrasyoneldir ne de mitoloji yalnızca efsaneler ve rivayetler toplamıdır. Aksine her ikisinde de farklı şuur olayları vardır. Çünkü her üçünün de kaynağında hikmet vardır. Felsefe, din ve mitolojide var olan şuurdan hareketle şuura felsefi bir nosyon kazandırmaya çalışır.

Mitoloji, din değildir. Fakat mitoloji, doğal olarak meydana gelen bir din görünümündedir. Mitoloji-

de de tanrılar, dini ritüeller fazlasıyla vardır. Ama bunlar din olmak için yeterli değildir. Mitoloji dinden öncelikle doğayı tanrılaştırmasıyla, sonra da yeni bir dünyayı açığa çıkarmakla ayrılır. Mitoloji insanın düşünmesini ve bilgisini olduğundan daha fazla genişletir. Schelling'e göre doğanın gelişimini ve ilk olayları örten karanlık ortadan kalkmadığı ve "tarih dediğimiz büyük bilmeceli örgünün kendilerinde örüldüğü noktalar bulunmadığı sürece" yalnızca doğadan değil, tarihten ve tarihin de bir başlangıcı olduğu fikrinden söz edilemez. Mitoloji, insan, doğa ve din arasındaki ilk bağlantıyı tarih üzerinden kurar (Soykan, 2006: 233). Mitoloji ile din arasında bağı kuran ise akıl ve şuurdur. Tanrı'yla akıl ve şuur aracılığıyla bağ kurulur. Mitoloji ile felsefe arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Mitoloji, ilk tasvirinden başka bir şey olmadığı, evrenin ilk genel algılanışı olduğu için felsefenin temelidir. Görüldüğü gibi mitoloji saf akli ve mantıki olmamasına rağmen, felsefenin, kültürün, sanatın, edebiyatın ve tarihin ortak köklerinden biridir. Bunun en eski ve en güzel örneklerinden biri hiç şüphesiz Gılgamış Destanı ile Göbekli Tepe kült yapısıdır. Her ikisi için de basit birer putperest kalıntıları denilip geçiştirilemez. Yazı ile kayıt altına alınan ilk metin olan Gılgamış Destanı, birçok konuda sıradışı sorgulamaları ve tartışmaları olan ilginç düşsel-edebi metindir. Onda metafizik, epistemoloji, etik, politika, kültür ve eğitim alanları ile dinler tarihiyle ilgili çözümlemeler vardır. Hayatın, varlığın ve evrenin mahiyeti, bilginin kökeni ve ne olduğu, erdemlerin neler olduğu, yöneten ve yönetilen ilişkisi, kültürün nasıl oluştuğu ve ölüm kaygısını yenmenin yolları, ölümsüzlük arayışı, yani doğadan kültüre geçiş üzerine açıklamalar ve öneriler vardır. Göbekli Tepe de aynı şekil-

de basit bir putperest yapıtı olarak göremeyiz. Göbekli Tepe tespit edildiği günden beri bilim dünyasında ezberleri bozdu, tarih yeniden yazılıyor. Bize kültür ve medeniyetin, yani tahrif olsa da hikmetin mağaradan değil, şehirden başladığını ispatlıyor. Bu bağlamda Göbekli Tepe'deki kazılar sadece tarihçilerin ve felsefecilerin değil, dinler tarihçilerinin, teologların (ilâhiyatçıların) da ilgisini çekmelidir. Arkeoloji ile dinler tarihi arasında bir köprü, akıl ile vahiy arasında bir denge kurulmalıdır. Burada ayrıca İslâm düşüncesi açısından da özel bir problem var. İlâhi eksenli dini bilginin seküler eksenli dini bilgiye niçin ve nasıl evrildiğinin araştırılması gerekiyor. Böyle bir sorgulama yapılarak deist ve ateist söylemlere karşı rasyonel ve gerçekçi tedbirler alınmalıdır. Görüldüğü gibi gerçekte dört bilgi sistemi olmasına karşın, aslında tek bir hakikat var ve hakikat, hakikati yalanlamamaktadır (Erdem, 1997: 205).

Felsefe-Din İlişkisi

Felsefe ile din birbirinden farklı iki disiplin olmalarına rağmen, tarihsel süreç içinde zaman zaman birbirlerine yaklaşmışlar ya da uzaklaşmışlardır. Felsefe ve din yönelindikleri amaç bakımından benzerlik taşırlar. Her ikisi de evreni, dünyayı, insanı ve toplumu kısaca en temel olanın anlamını ve ne olduğunu anlamayı amaçlar. Evren nasıl meydana gelmiştir? Evrende bir düzen var mıdır? Evrenin bir amacı var mıdır? Evren sonlu mu, sonsuz mudur? Evrende özgürlük var mıdır? Ruh nedir? Ruh ölümsüz müdür? Ölüm nedir? Ölüm ötesi yaşam var mıdır? Varlıkta özgürlük var mıdır? İnsan nedir? Mutluluğun kaynağı ve amacı nedir? Ölümsüzlük nedir? Bilgi Nedir? Doğruluk nedir?" gibi sorular hem felsefenin hem de dinin kapsamı içine girer. Fakat bu sorulara cevap ararken, kullandıkları yöntem farklıdır. Fel-

sefe, insanın aklını, mantığını ve bilimi temele alır. Verilen cevapları, eleştirir, yeniden sorgular veya bunlar arasından uygun olanı seçer. Aklın ve bilimin yeni verileri doğrultusunda, cevaplar üzerinde ya düzeltmeler yapar ya da yeni cevaplar ileri sürer. Felsefenin eleştirel, şüphecî ve akılcı yaklaşımına karşılık, din, getirdiği cevaplarda şüpheyi ve eleştiriye yer vermez, ama insanı yaşam ve varlık üzerine düşünmeye de teşvik eder. Dinin kaynağı, ilahîdir. Dinde cevaplar, vahiy yoluyla ve Tanrı'nın elçileri sayesinde indirilen kutsal kitapta bulunur. Dinde cevaplar, inanç yoluyla mutlak, değişmez ve tek gerçeklik olarak kabul edilir ve inanılır. Din ve felsefe amaçları bakımından aynı olsalar bile geldikleri kaynak ve yöntemler bakımından birbirinden kesinlikle ayrılırlar (Erdem, 1997: 62-65, 115, 132154-155). Ama bu durum din ile felsefeyi birbirlerinden tamamen ayırtmaz. Temelde özneleri, hitap ettikleri aynı varlıktır, insan ve toplumdur.

Bu bağlamda “Felsefesiz ilâhiyat’ mümkün müdür?” sorusunun cevabını verebilmek için ikinci olarak özellikle İslâm düşüncesinde din-felsefe ilişkisinin nasıl tartışıldığını bilmek gerekir. Hakikat, kendini bir alanda açığa vurmadığına göre bizi hakikate ulaştıran esas öğelerden ilk ikisi olan vahiy ile akıl arasında nasıl bir ilişkinin olduğu ya da olması gerektiği önemli bir problemdir. Vahiy, insana akli aşan ve akılla bilinmeyen sağlıklı ve güvenilir bilgiler vererek ebedi mutluluğu gösterirken, akıl da sanat, ahlâk, siyaset, eğitim, hukuk, iktisat, ziraat ve sanayi gibi konularda akla yardımcı olur, onu destekler ve tamamlar. Ayrıca vahiy, sırf akılla bilinebilen mantık, aritmetik, geometri, fizik, kimya, astronomi ve tıp gibi akli ve tecrübi ilimlerde akli teşvik eder. Bu ilimlerin insanlığa zararlı

olacak şekilde kullanılmasını önler. Buna göre vahiy olmadan insanın akıl ile dinin hakikatlerine tam olarak ulaşması mümkün değildir. Akıl ise vahiy ürünü olan her şeyin anlaşılmasına yardım eder. O hâlde din, ancak vahyin ve aklın birleşmesiyle anlaşılır ve yaşanır. Yalnız vahiy ile akıl arasındaki sınır çizgisinin neresi olduğu ya da olacağı önemlidir. Tüm problemlere doğrudan ne vahiy ne de akıl ile bakılmalı, tersine o sorunun mahiyetine göre vahiy veya akıl ekseninde ele alınıp sorgulanmalıdır. Mâturîdî gibi akla öncelik verilmeli ama vahiy de ihmal edilmemelidir (Alper, 2010: 20). Bunun için vahiy ile akılda birini diğerine indirgemeden her ikisinin doğalarının doğru bir şekilde ortaya koyulması gerekiyor. Akıl ile vahiy arasında bir denge kurulması gerektiği görüşü yeni değildir. Kadim felsefe geleneğimizde Kindî, Fârâbî ve İbn Rüşd ekollerine kadar geri gider. Bunun için din-felsefe ilişkisi tartışmalara bakmak gerekiyor. İslâm düşüncesinde din-felsefe ilişkisi birbirlerinden küçük farklılıklar olsa da temelde üç görüş ekseninde tartışılmıştır.

İslâm Düşüncesinde Temel Görüşler

Birincisi Kindîci uzlaştırma tarzıdır. Kindî, mutezileci çizgiyi devam ettirerek, din olmasa bile insanın akıyla Tanrı'nın varlığını, birliğini, iyiyi ve kötüyü bilebileceğini savunur. Felsefi bilgi gibi dini bilgi de “varlığın hakikatinin bilgisi çerçevesine girer. İşte peygamberlerin, şânı yüce Allah'tan getirdikleri de tümüyle bu tür bilgilerdir.” (Kindî, 2002: 142). Ama Kindî, vahiy bilgisinin veciz, açık-seçik, kapsamlı, kestirme, rasyonel ve kesinlik olma bakımından akli bilgiden daha üstün olduğunu da ileri sürer. Ona göre felsefe ile din öğretileri akılsaldır, aralarında hiçbir çelişki yoktur. Aksine aralarında bir uygunluk söz konusudur. Her ikisi de aynı hakika-

te yönelmiş olup, aynı hakikati dile getirmektedirler. Ancak aralarında bir çelişme olursa dini bilgi tercih edilmelidir. Böylece Kindî, felsefe ile dini, konu, gaye, epistemolojik açıdan bir ve uygun görerek uzlaştırmış olur. Yalnız o, bu uzlaştırmada Mutezilecilikle suçlanmamak kaygısıyla dini temel alıp, felsefeyi dine yaklaştırmıştır. Bu Kindîci uzlaştırma tarzı, kendisinden sonra başta Gazâlî olmak üzere Fahrettin Razi, Urmevî, Cürcânî, İcî gibi birçok kelimci ve düşünür tarafından kullanılmıştır.

İkincisi Fârâbîci uzlaştırma tarzıdır. Fârâbî gerek felsefeyi gerekse dini teorik ve pratik olmak üzere ikiye ayırarak, her ikisinin konusunun varlıkların ilki olan Tanrı, pratik kısmının ise ahlâk ve siyaset olduğunu belirtir. Yine felsefe ile din amaç bakımından da bir ve aynıdır (Fârâbî, 1990: 57-61, 65). Her ikisinin amacı da en yüce mutluluğa ulaşmayı sağlamaktır. Felsefe ile din aynı hakikati dile getirmektedir. İkisi arasında bir çelişki değil, aksine bir uzlaşma vardır. Yalnız Fârâbî, bilginin elde edilmiş şekline göre felsefi bilgiyi dolayısıyla filozofu vahiy bilgisinden ve peygamberden daha üstün olarak görmektedir. Bunun nedeni filozofun burhan ve akıl yürütme yoluyla, peygamberin ise vahiy aracılığıyla almasıdır. Gazâlî bu tarz sınıflandırmaya itiraz etmiş olsa da Fârâbî bu sınıflandırmayı kategorik olarak değil, dereceli olarak (bilginin elde edilmesi şekline göre) yapmıştır. Böylece Fârâbî, Kindî'nin aksine felsefe ile dini gerçeğe ulaşmada ayrı geçerli iki yol kabul edip, birbirlerini tamamlamada uzlaştırmış olur. Fârâbî'nin bu uzlaştırma tarzı kendinden sonra İbn Sînâ, İbn Tufeyl, İbn Rüşd, Musa bin Meymun, Albertus Magnus ve Spinoza gibi birçok filozof tarafından kullanılmıştır. Genelde Fârâbî'nin yolunu devam ettiren İbn Sînâ'da felsefe ile din, konu ve amaç birliği

yanında hakikati ifade etme açısından da bir birlik oluşturmalar. Buna göre felsefi bilgi (akli bilgi), bilkuvve aklın (teorik akıl) müstefad akıl (kazanılmış akıl) aşamasına kadar çeşitli aşamalardan geçerek elde ettiği kesin bir bilgidir. Bu yolla elde edilen bilgi, zihinde olanla dış dünyada olan birebir örtüşmektedir. Çünkü felsefi bilgi, faal akılla elde edilen doğrudan bilgidir. İlahi bilgiler de akli bilgi gibi gerçektir. Çünkü akli bilgiyle aynı kaynaktan gelmektedir. Her iki bilgi de faal akıl sayesinde aynı kaynaktan geldiğinden, aynı hakikati dile getirmektedirler. Vahiy bilgisi de aynı kaynaktan gelmelerinden dolayı, akıl bilgisi gibi kesindir. Sadece vahiy bilgisi ile akli bilgiyi getirenler birbirinden farklıdır. Vahiy bilgisi, Tanrı'dan faal akıl vasıtasıyla peygambere iletilen vahyi bilginin felsefi bilgisi gibi şüphe edilmeyecek derecede kesindir. Çünkü mutlak bir bilgiye sahip olan Tanrı'dan yanlış bir bilginin gelmesi söz konusu değildir (İbn Sînâ, 2005: 151, 154, 181). İbn Sînâ, felsefe ile dinin birbirleriyle yalnızca uzlaşan değil, aynı zamanda birbirlerini tamamlayan iki alan olarak da görür. Ama Fârâbî'nin dini felsefeye tabii kılan ve zaman bakımından ondan sonraya bırakan anlayışı kabul etmez. Böylece İbn Sînâ, felsefe ve dini, konu, amaç ve hakikatin birliği açılarından bir görerek uzlaştırmış olur. O bu uzlaştırmada her ikisini de hakikate uzlaşmada bağımsız iki gerçek olarak görerek, aynı hakikati dile getirdiklerini ifade eder.

Üçüncüsü ise İbn Rüşdcü uzlaştırma tarzıdır. İbn Rüşd, felsefe-din uzlaştırmasında her ikisini de iki ayrı gerçek kabul ederek dini gerçeklikleri akılla açıklamaya çalışır. İbn Rüşd de felsefe-din uzlaştırmasını konu ve amaç birliği açılarından ele alarak yapar. Ona göre felsefe ile din arasında doğası gereği bir çeliş-

ki ve çatışma yoktur. Felsefe ile din arasında var olduğu gösterilmeye çalışılan çelişkiler ve zıtlıklar, felsefenin ne olduğunu bilmeyen kelimacılar ve benzeri kişilerden kaynaklanmaktadır. Üstelik İslam dini ve Kur'an, aklın kullanılmasını bizzat teşvik etmektedir. İbn Rüşd, bununla ilgili Kur'an'dan dayanak getirerek hem entelektüel kesimi hem de toplumu ılımlı bir yapıya çeker. Yapmış olduğu araştırmalarda İbn Rüşd, felsefenin insanı din aleyhine değil, aksine dine götürdüğünü ileri sürer. İbn Rüşd felsefe yapmanın dine aykırı olmadığını tespit ettikten sonra felsefe-din uzlaştırmasını yöntem, konu ve amaç birliği ile hakikatin birliği ilişkileri açısından ele alarak yapar. Ona göre felsefe ile din arasında bu hususlar ve ilişkiler açısından hiçbir zıtlık, çelişki ve çatışma yoktur. Çünkü her ikisi de aynı hakikate yönelmiş olup, tabi bir gerçeğin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. İbn Rüşd'de felsefe gerçeği ile din gerçeği ayrı iki gerçek değil, aynı gerçeğin ayrı iki ifadesinden başka bir şey değildir. Çünkü felsefe, ile din tabi olarak birbirleriyle uzlaşma içindedirler. Bu, dışarıdan bir müdahale ile değil, tabi bir gerçekliğin sonucu olarak gerçekleşmektedir. İbn Rüşd, bu durumu "süt kardeş" benzetmesiyle örnekendirip açıklar. Ona göre felsefe ile din, aynı kaynaktan beslenen iki ayrı bilgi türüdür. Gerek vahiy ürünü olan din gerekse insan aklının ürünü olan felsefenin temelinde yatan ve ontik düzende geçerli olan sebep-sebepli ilişkisini sağlayan özel yapıların kaynağı ilahi ilim ve hikmettir. Her ikisi de aynı kaynaktan beslendiği için felsefe ile din iç içedir. İbn Rüşd, bu durumu "hakikat hakikate ters düşmez, aksine birbirini destekler", diyerek ifade eder (İbn Rüşd, 1999: 115-116). İbn Rüşd'ün bu süt kardeş benzetmesi, kendisinden sonra "iki katlı doğruluk ilkesi" olarak ifade edil-

miştir. Sonradan bu ilke Batı düşüncesine "çifte doğru" ilkesi diye geçmiştir. Ancak Batı felsefesinde zamanla "çifte doğru" ilkesi yanlış yorumlanarak, "çifte hakikat" ifadesine dönüştürülmüştür. Bu yanlış yorumlama Batı felsefesinde Skolastik felsefenin son döneminde ve Rönesans'ta devam ederek, akıl ile inancın bir arada yürümeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun sonucu olarak akıl ve felsefeden yana bir tutum sergilenerek dini düşünce dışlanır ve Aydınlanma Felsefesi'nin önemli bir sonucu olan "modernite" ile yok sayılır. Oysa hikmeti temsil eden hakikat, tektir. Hakikatten hareketle hikmeti açığa çıkarmak istiyorsak bilginin yapısına göre dört bilgi şeklinden birine veya birkaçına yer verilmelidir.

Sonuç

İslâm düşüncesinde yukarıda özetlemeye çalıştığımız şekilde bir hikmet geleneği olmasına rağmen, felsefi düşünce hak ettiği rağbeti tam olarak görememiştir. Bunun temel nedenlerinden biri, tüm İslâm dünyasında bazı parlak dönemler olmasına karşın ilmin ve felsefenin kurumsallaşmamasıdır. Örneğin ülkemizde Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) 1963'te, Türkiye Bilimler Akademisi'nin 1993'te kurulmuştur. Yalnız burada 830'da kurulduğu kabul edilen Beyt'ül Hikmet'i (Bilgelik Evi) görmemezlikten gelemeyiz. Ama oluşturulmaya çalışılan bu kurumlaşma hareketi ancak 909'a kadar devam edebilmiştir, bir süreklilik kazanamamıştır. Bu iyi ve haklı niyete rağmen ilim ve felsefe geleneği kurumsallaşmadan son bulmuştur. Şu an tüm dünyaya örnek olmuş ve iftihar ettiğimiz bu yapıdan geriye bir taş bile kalmadı (Kaya, 1998: 88-90). Bizdeki bu duruma karşılık Avrupa'da ilk akademi İtalya'da 1603'te Vaşaklar Akademisi adında kurulmuştur. Bu akademi, daha sonra 1871'de İtal-

ya'nın resmi bilim akademisi olmuştur. İtalya'da 17. yüzyılda sadece Roma'da 132 akademi vardı. Buna karşılık Fransa'da Fransız Akademisi 1632'de, İngiltere'de Kraliyet Akademisi (Royal Society) 1662'de, Almanya'da Bilimler Akademisi 1700'de ve İsveç'te İsveç Kraliyet Bilimler Akademisi 1739'da kurulmuştur (Yıldırım, 2019: 98-113). Hem ülkemizde hem de İslâm dünyasında ilmin ve felsefenin kurumsallaşmaması bir taraftan yeni bir metodolojinin oluşturulamamasına neden olurken, diğer taraftan da felsefenin yanlış tanıtılmasına ve bilinmesine neden olmuştur. Ülkemizde felsefenin I. Meşrutiyetten başlayarak Cumhuriyet döneminden itibaren de ağırlıklı olarak ilâhiyattan/metafizikten uzaklaştırılarak pozitivist materyalist çizgide yapılması ona karşı negatif bir bakışın oluşmasına neden olmuştur. Oysa pozitivist felsefe veya materyalist felsefe, felsefenin kendisi değil; idealist felsefe, fideist felsefe, fenomenoloji felsefesi ve egzistansiyalist felsefe gibi felsefe yapma tarzlarından biridir. Ne zaman özelde ülkemizde, genelde ise İslâm dünyasında ilim ile felsefe gerçek anlamda kurumsallaşır, o zaman hem felsefi bilgi ile dini bilgi hak ettiği değeri alır hem de her ikisinden biri diğerine indirgenmemiş ve inkâr edilmemiş olur. Aksi halde geçmişte olduğu gibi günümüzde de felsefe mi yoksa ilâhiyat mı tartışmasından, bu kısır döngüden kurtulamayız. Yalnız ilâhiyat ne kadar felsefenin verilerine ihtiyaç duyarsa, aynı şekilde felsefe de bazı konularda ilâhiyatın verilerine ihtiyaç duymaktadır. İlâhiyatsız bir felsefe de mümkün değildir. İlâhiyatsız felsefe, insanı varoluş köklerinden uzaklaştırmaktadır, insanı tanrısalılaştırmanın yolunu açmaktadır. Hâlbuki gerçek felsefe dine karşı değildir. Bu konuda Boutroux şöyle der: "Gerçek din ile felsefe bir ve aynı şeyden ibaret"tir (Boutroux,

1988: 12). Yani hakikat, hakikate ters düşmez ve hakikat hakikati yalanlamaz. Önemli olan din ile felsefe arasındaki bu ince çizgiyi fark edebilmektedir, onların ruhiyatını yakalayabilmektir. Eğer hakikatin algılanmasında ve din ile felsefe ilişkisinde hâlâ bir problemin olduğu varsayılıyorsa, bu dinden ve felsefeden değil, tamamıyla bilim insanlarının ve bilim anlayışlarının paradigmalarından kaynaklanmaktadır. Bir dinde bir görüş hangi amaca hizmet ederse, felsefede de bir paradigma ona hizmet eder. Sonuç olarak 'felsefesiz ilâhiyat', birinci olarak ilâhiyatı sığlaştırarak dinin selefi anlayışlara indirgenmesine ve aklın iğdiş edilmesine; ikinci olarak deist ve ateist içerikli felsefenin yaygınlaşıp kökleşmesine; üçüncü olarak ilâhiyatta farklı disiplinlerin (kelam, fıkıh, tefsir, dinler tarihi vb. gibi) ilim ve felsefe dünyasındaki yeni gelişmeleri takip edemelerine ve dördüncü olarak da ilâhiyatta eleştirel aklın ve zihniyetin gelişmemesine neden olur. Deizm, ateizm ve pozitivizm gibi tek bir akılla beslenen ilim ve felsefe geleceğinin oluşmasına zemin hazırlar. Bu sebeple 'felsefesiz ilâhiyat', hakikat karşısında kafayı deve kuşu gibi kuma gömmektir, gelecekteki ilim ve felsefe dünyasında yer alamamaktır, bu ise entelektüel ve kurumsal intihardır.

Kaynakça

- Akarsu, Bedi (1988). Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akdemir, Müslim (2009). "Dilin "Konuşan Dil" İçin Anlamı", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13 (2), 2009, s.97-103.
- Alper, Hülya (2010). "İmam Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi: Aklın Önceliği ve Vahyin Gerekliliği", Milet ve Nihal: İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı: 2, Mayıs-Ağustos 2010, s. 7-29.
- Aristoteles (1996). Metafizik, Çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aydoğdu, Hüseyin (2019). "Mitostan Logosa Geçiş: 'Gılgamış Destanı'", II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (USBK) Bildiriler Kitabı, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, s. 452-469.

- Başdemir, Hasan Ali (2019). "Antik Yunan'da Akli Düşüncenin Doğuşu: Mitos'tan Logos'a". Celal Türer (Editör), Felsefe Tarihi, Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, s. 69-84.
- Bayraktar, Mehmet (1997). İslâm Felsefesine Giriş, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bottéro, Jean (Akkadcadan Çeviren ve Açıklayan) (2015). Gılgamış Destanı -Ölmek İstemeyen Büyük İnsan-, Çeviren: Orhan Suda, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bottéro, Jean, Kramer - Samuel Noah (2019). Mezopotamya Mitolojisi, Çeviren: Alp Tümer, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Boutroux, Emile (1988). Çağdaş Felsefede İlim ve Din, Çeviren: Hasan Katipoğlu, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Campbell, Joseph - Moyers, Bill (2010). Mitolojinin Gücü, Çeviren: Zeynep Yaman, İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Cevizci, Ahmet (2003). Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Descartes, René (2021). Aklın Yönetimi İçin Kurallar, Çeviren: Engin Sunar, İstanbul: Say Yayınları.
- Eliade, Mircea (2017). Mitler, Rüya ve Gizemler, Çeviren: Cem Soydemir, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Erdem, Hüsamettin (1997). Problematik Olarak Din-Felsefe Münasebeti, Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Erdemli, Atilla (2017). Mitostan Felsefeye, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fârâbî (1990). El-Medînetü'l-Fâzıla, Çeviren: Ahmet Arslan, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Herakleitos (2005). Fragmanlar, Çeviren: Cengiz Çakmak, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- İbn Rüşd (1999). Faslı'l Makâl -Felsefe-Din İlişkisi-, Çeviren: Bekir Karlıoğlu, İstanbul: İşaret.
- İbn Sînâ (2005). Kitâbu's-Şifâ: Metafizik II, Çeviren: Ekrem Demirli - Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kaya, Mahmut (1998). "Beytülhikme". TDV İslam Ansiklopedisi, 6. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 88-90.
- Kindî (2002). Felsefî Risâleler, Çeviren: Mahmut Kaya, İstanbul: Klasik.
- Kutluer, İlhan (1998). "Hikmet". TDV İslam Ansiklopedisi, 17. Cilt, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 503-511.
- Lalande, André (2006). Vocabulaire technique et critique de la philosophie, Paris: Presses Universitaires de France.
- Platon (2015). Timaio, Çeviren: Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Popper, Karl R. (2015). Bilimsel Araştırmaların Mantığı, Çeviren: İlknur Aka - İbrahim Turan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Soykan, Ömer Naci (2006). Schelling - Yaşamı Felsefesi Yapıtları-, İstanbul: MVT Yayıncılık.
- Yıldırım, Mustafa (2019). "17. Yüzyılda Avrupa'da Kurulan Bilim Akademileri ve Bilimsel Gelişmelerdeki Roller", ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences, Cilt/Volume: 10, Sayı/Number: Özel, Aralık/December 2019, s. 96-113.

Üniversitenin Yeri

Ensar CÜL

Maltepe Üni.

Üniversite bize yabancı bir kurum. Otuz beş sene tartıştıktan ve geçici olarak açılıp kapandıktan sonra ilk üniversitemiz Darülfünun, 1900 yılında ancak kurulabildi. Darülfünun, Cumhuriyet döneminde İstanbul Üniversitesi olarak yoluna devam etti. Gerçi İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu 1453'ü bulsa da 1453 yılında kurulan üniversite değil, Fatih Medresesi'ydi ve medreseler Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatıldı.

18. yüzyılda Batıdaki bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin sonuçları askeri alana yansımış ve yeni eğitim kurumlarına olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştı. İlk önce Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn sonra Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn, bilahare ticaret ve ziraat mektepleri kurulmuştu. Darülfünundan önce kurulan diğer yükseköğretim kurumları, gerçek anlamda üniversite olmayıp meslek eğitimi veren kurumlardı.

Batı'da bugünkü anlamda ilk üniversiteler, roma rakamları yerine Doğu'da kullanılan rakamların (Arap-Hint rakamları) kullanımı ile aritmetik ve matematiğin gelişmesi, antik Yunan klasiklerinin Arapçadan tercüme edilmesi, Endülüs'ün bilgi birikimi ile etkileşim sonucunda 1100 yıllarında ortaya çıktı. İlk üniversiteler olarak Bologna ve Sorbonne zikredebiliriz. Üniversitelerin ortaya çıkmasına kadar İslam dünyasındaki medreseler Batı'daki eğitim kurumlarına göre daha önde idi ve okutulan dersler de benzerdi. "Medreseler neden üniversiteye dönüşemedi" sorusu, tartışılması ve üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konu.

Bilindiği üzere üniversitenin iki temel fonksiyonu vardır. Birincisi, araştırma yapmak; ikincisi, araştırma sonuçlarını endüstriye ve öğrencilere aktarmak (eğitim). Araştırma yapabilmek için en önemli unsur, araştırma yapacak insanlardır. Ancak kendi neslinde üst sıralarda yer alacak kadar zeki ve yetenekli insanlar yüksek düzey araştırma yapabilir. Üniversiteler bu insanlara ücret verir, mekân ve laboratuvar gibi imkânlar sağlar. Ayrıca üniversite hocasına doçent olduktan sonra iş güvencesi verilir. Bütün bunlar araştırmacının kafasının başka tali meselelerle meşgul olmaması, bütün mesaisini ve dikkatini araştırmaya yoğunlaştırmasını sağlar.

Üniversite özerk bir kurumdur. Kendi içinde belirli kriterlere göre karar alır. Hangi müfredatı takip edeceğini, hocalara hangi şartlarda kadro ve-

reçeğini, kendi kurduğu jüri ve komisyonlarla belirler. Diğer üniversitelerle rekabet edebilmek için istihdam ve mali politikalarını uyguluyor.

Üniversite işleyişine dışarıdan müdahale olursa üniversite fonksiyonunu yerine getiremez. Adı üniversite olsa bile, gerçek anlamda bir üniversite olamaz. Ülkemizde maalesef üniversitenin yeri ve fonksiyonunu tam olarak anlaşılamadığı için üniversitelere neredeyse her on yılda bir müdahale edilmiştir. Bu müdahaleler sonucu çok sayıda üniversite hocası işsiz kalmış, araştırma yapamamış ve hayata küstürülmüştür. Hayatının sonlarına doğru itibarı iade edilen Fuat Sezgin, üniversiteden ilişkisi kesildiği için çalışmalarını Almanya'da sürdürmek zorunda kalmıştı. Bu çapta bir bilim adamı çalışmalarını ülkemizde yap-saydı eğer ülkemiz adına paha biçilemeyecek bir kazanım olurdu. Çalıştıkları alanda yetmiş, değer üretebilen hocaların araştırma yapamaması demek, bu süre zarfında gerçekleşecek araştırma ve bilgi birikiminden hem insanlığın hem de ülkemizin faydalanmaması demektir. Hocaları hangi bahane ile olursa olsun üniversite dışına itmek, ülkemizin bilim ve teknoloji yarışında yavaşlatılmasına sebep olur. Bu durum, yeni nesile kötü örnek olur; zeki ve yetenekli insanları üniversiteden ve hocalıktan soğutur.

Zeki ve yetenekli insanlar üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalara göre bu insanlar hiyerarşiden hoşlanmazlar, bir sorunları olduğu zaman direkt en üst yönetici ile iletişim kurmak isterler. Çalıştıkları yerden memnun olmadıkları takdirde alternatifleri fazla olduğu için kolayca başka bir kuruma gidebilirler. Üniversite yönetiminin de bu durumu göz önüne alarak bir yönetim tesis etmesi ve ona göre davranması beklenir. Hâlbuki üniversitelerimize bakarsak, özellikle taşra

üniversitelerinde üniversitenin ne olduğunun farkında olmayan yöneticilerin üniversite içinde kabul edilemeyecek davranışlar sergilediğini gözlemleyebiliriz.

Üniversiteler, devlet hiyerarşisi içinde de yer almaz ve böyle bir yapı düşünülemez. Maalesef darbe döneminden kalan bir anlayışla kurulmuş olan mevcut sistem, hiyerarşik bir yapıyı üniversiteler üzerine empoze etmiştir. YÖK başkanı, YÖK, rektörler, dekanlar bir hiyerarşik yapı içinde yer alır. Bu şekilde bir yapının kurulması, değiştirilmemesi, değiştirilme teşebbüslerinin önüne geçilmesi, Darülfünun'un kuruluşundan beri 120 sene geçmesine rağmen hala üniversitenin yerinin ve nasıl olması gerektiğinin anlaşılmadığının bir göstergesidir.

Bizim kadim kültürümüzde âlimler, sultanın (devlet başkanının) ayağına gitmez. Gitmeleri hoş karşılanmaz. Son senelerde Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde düzenlenen üniversite açılış merasimi, her üniversiteden rektör ve hocaları devlet başkanının ayağına götürmektedir ve bu durumdan hiç kimse rahatsız olmamaktadır. Yapılan bu merasim bile üniversiteye bakış açımızı yansıtmaktadır.

Sanayi devrimi öncesine dönebilir miyiz? Dönmek istiyor muyuz? İstesek bile bu mümkün mü? Bu sorulara olumlu cevap veremeyeceğimize göre sanayi toplumu olmak için gerekeni yapmak zorundayız. Bu da bilim ve teknoloji alanında araştırma yapılacak şartları hazırlamak, mevcut şartları iyileştirmekle mümkündür. Bunlardan en önemlisi de üniversitelere karşı bakış açımızı değiştirerek, üniversitelerin özerkliğinin sağlanması, yurt içi ve yurt dışından en zeki ve yetenekli bilim insanlarının istihdam edilmesi ve bunların sonucunda da bilgi üretiminin azamiye çıkarılmasıdır.

Üniversite özerk bir kurumdur. Kendi içinde belirli kriterlere göre karar alır. Hangi müfredatı takip edeceğini, hocalara hangi şartlarda kadro vereceğini, kendi kurduğu jüri ve komisyonlarla belirler.

Kurumsallaşma İlme Sınırlar Çizdi

Mucahid YILDIZ

Yaklaşık kırk yıl önce, yüksek tahsil görmek gayesiyle gurbet yoluna revan olmuştum. O zamanki adıyla İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekoku-lu'nda başladığım yüksek tahsilime Avusturya'da devam edecektim. İstanbul'da üniversiteye başladıktan bir yıl sonra Yeni Devir gazetesinde çalışmaya başladım. Hâlâ çıkıyor mu, bilmiyorum. Üç aylık bir çalışmadan sonra gazete idaresiyle aramızda anlaşmazlıklar olunca Milli Gazete'ye geçerek, o zamanki tabiriyle sayfa sekreterliği, bugün editörlük denilen işime devam ettim.

Bir süre sonra, bazılarımızın hatırlayacağı gibi Fehmi Kuru, Ahmet Kot, Nabi Avcı ve Özkul Eren ile diğer birkaç kişiden oluşan bir ekip Milli Gazete'ye gelerek üç aylık bir deneme yayınına başladılar. Merhum Erbakan hocamızdan bu kadar bir mühlet alabilmişlerdi. Bu ekibin gelmesiyle birlikte gerçekten gazetenin hem görünümü hem de ihtivası bakımından önemli bir değişiklik yapıldı. Klasik bir mizanpajın yerini daha ciddi bir gazeteye yakışır bir görüntü almış, muhteva olarak da özellikle İngilizce ve Fransızcadan, zannedersem Arapça'dan da yapılan tercüme haberler ve mülakatlar gazetenin daha dolu dolu bir yayına dönüşmesini sağlamıştı.

O günlerde Mehmet Ali Birand'ın 12 Eylül darbesiyle ilgili kitabına dair bir mülakat yapmak üzere muhabir abimizle birlikte ben de Foto Muhabir olarak Milliyet gazetesine gittim. Merhum Birand ikimize de imzaladığı kitabından birer adet hediye ettikten sonra, Milli Gazete'nin o zamanki halinin gerçekten kendisinin de arzu ettiği bir görünüme büründüğünü söylemişti.

Ancak üç aylık mühlet sonrasında merhum Erbakan Hoca ile mezkûr ekip arasında anlaşma sağlanamadığından gazete tekrar eski haline geri döndü ve bu ekip de gazeteyi terk etti. Bütün bunları şunun için anlattım. Bu ekibin özellikle yabancı dillerden tercümelerle gazetenin muhtevasını zenginleştirmeleri beni oldukça etkilemişti. Ve iyi bir gazeteci olabilmek için yabancı dil bilmenin şart olduğu kanaatine varmışım. Ne var ki gerek liselerde gerekse üniversitelerde yabancı dil eğitimiyle hiçbirimiz gerçek manada bir yabancı dil öğrenemiyorduk. Günümüzde de durumun çok farklı olduğunu sanmıyorum. Türkiye'de ciddi olarak yabancı dil öğretebilen okullar yalnızca askeri okullardı. Bu yüzden yurtdışına çıkmaya karar verdim ve üniver-

site tahsilime Avusturya'da devam etmeye başladım. Daha sonra da evlilik neticesinde Almanya'ya geldim.

Fakat ülke seçimini yanlış yaptım. Zira Almanca belki teknik alanlarda ihtiyaç duyulan bir dildi. Ancak gazetecilik gibi sosyal bir dal için hiç de uygun değildi. Dünyanın neresine giderseniz gidin, İngilizce ya da Fransızca biliyorsanız kesinlikle anlayabileceğiniz birilerini bulabilirsiniz. Maalesef bu böyle. Geçenlerde seyrettiğim bir Youtube videosunda Moğolistan'a giden iki Türk gencinin bir şehirde çocuklarla dahi İngilizce konuştuklarını gördüm. Yani artık günümüzde İngilizcenin yeryüzündeki hakimiyeti giderek daha da çok artıyor. Amma onların bir hesabı varsa, Cenab-ı Mevla'nın hesabı hepsinden daha üstündür.

Yüksek tahsil adını da verdiğimiz lise sonrası üniversite eğitiminin ilk nerede başladığına dair internete bir araştırma yaparsanız çok farklı bilgilerle karşılaşılırsınız. Batılılar Avrupa'da ilk üniversitenin İtalya'nın Bologna şehrinde 11. yüzyılda kurulduğunu söylüyorlar. Dünyanın ilk üniversitesi ne zaman kurulmuş diye sorarsanız, 8. yüzyılda Bağdat'ta kurulduğuna dair bilgiler buluyorsunuz.

İşte bu ihtilaflı rakamlardan sonra kurulan üniversitelerde, medreselerde, çeşitli dersler çeşitli bö-

lümelerde okutulmaya başlandı. Bu kurumsallaşmayla birlikte öğrencilerin yalnızca belli bölümlerde belirli derslere yoğunlaşması sağlanıyordu. İşte bu çeşit bir uygulamanın bilgi elde etmeyi sınırladığı kanaatindeyim. Zira daha önceki devirlerde yaşayan alimlerin hayatlarına baktığımızda, yalnızca felsefe, tıp, matematik vs. gibi belirli alanlarda sınırlı kalmadıklarını, birçok alanda kendilerini geliştirerek derinleştiklerini görüyoruz.

Almancada bir tabir var. Üniversitelerde bu sözü sıkça duyuyorduk. Yalnızca bir alanda kendisini geliştiren ve o dalda uzmanlaşarak hayatın tümüne yalnızca bu zaviyeden bakanlara 'Fachidiot' yani bir dalın aptalı anlamında bir isim verilir. Maalesef birçok öğrencinin yalnızca bir ya da iki dal üzerinde yoğunlaşmak zorunda kalmasını sağlayan işte bu kurumsallaşmadır.

Türkiye'deki yüksek tahsil ile Avrupa'yı kıyasladığımızda bu sınırlandırmanın memleketimizde cumhuriyet sonrasında çok daha baskın bir şekilde uygulandığını görebiliriz. Adı yüksek tahsil olan üniversitelerimizdeki eğitim seviyesi maalesef liselerdekinden çok farklı değil. İstanbul'daki iki yıllık tecrübemle Avusturya ve Almanya'daki üniversite eğitim sürecimi karşılaştırdığımda bunu çok daha bariz

bir şekilde görebiliyorum. Gazetede çalışmaya başladığımızda, imtihan olacağımız günler yaklaştığında derslerde not alan arkadaşlardan aldığımız sayfaları fotokopi yaptıktan sonra bir-iki gün bunları ezberliyor ve bugünkü tabiri ile sınavlara giriyorduk ve hepsini de başarıyorduk.

Burada benim okuduğum gazetecilik, televizyon, film ve İslam bilimi bölümlerinde birkaç dersin dışında Türkiye'dekine benzer imtihanlar yapılmıyordu. Bunların yerine araştırmayı gerektiren ödevler veriliyor, sonuçları bir seminer şeklinde, çoğunlukla dört ya da beş öğrenciden meydana gelen gruplar tarafından tüm öğrencilere takdim ediliyordu. Bazı profesörler bu semineri yazılı olarak istiyorlardı. Daha sonra bu dersten öğrencilere bir belge veriliyordu. Belirli sayıda belgeyi biriktirmişseniz, dört dönem sonunda ara imtihanı yapabiliyor, bir dört dönem sonra da bitirme tezini yazarak yüksek lisansa geçebiliyordunuz. Ancak son yıllarda Amerikan usulü 'bachelor' adı verilen sistem, Avrupa üniversitelerine de getirildi. Böylece yüksek tahsil seviyesinin büyük bir irtifa kaybına uğradığı kanaatindeyim.

Üniversitelerimizin ve öğrencilerimizin çokluğu, medeniyetimizin gelişmesi bakımından hiçbir şey ifade etmez. Aslolan kemiyet değil keyfiyettir. Daha ana okulundayken çocuklarımızın eğitiminin ne kadar mühim olduğunu hepimiz idrak ediyoruz. İnsanlarımızın verimli, millî ve vatanına faydalı olmasını istiyorsak eğer her şeyden önce adil ve edepli bir insan olması için çalışmalıyız. Çocuklarımız ille de üniversite okusun, sözüm ona büyük adam olsun gibi sevdaları artık bir kenara bırakalım ve insanlara faydalı olan insan yetiştirmek için gayret edelim. Vesselam.

Sezai Karakoç

*“Evrin günlük sularla
Devrim irinle kanla
Bizse dirilişi gözlüyoruz
Bengisu bengisu kayna ve çağla”¹.*

Osman ARI

Tarihte toplumların kritik anlarında bir şahsiyet gelir, fikir ve düşünceleriyle, yazı ve sözleriyle topluma yön verir, topluma yeni bir ruh üfler. Etkileri yaşadığı dönemle sınırlı kalmaz, fikir ve düşünceleri uzun yıllar toplumu etkilemeye, topluma yön vermeye devam eder. Bu şahsiyetler, Allah'ın o topluma bir armağanıdır.

Sezai Karakoç da (1933-2021) Türk düşünce, tefekkür ve edebiyatı için böyle-sine önemli şahsiyetlerden birisidir. 1950'li yıllardan vefatına kadar yazılarıyla, konuşmaları ve yaşantısıyla, düşünce ve edebiyat alanında derin etkiler oluşturmuş, Diriliş düşüncesiyle, adeta “öleyazan” topluma yeni bir ruh üflemiştir. Sezai Karakoç'u anmadan, ne modern Türk şiirinden bahsedebiliriz ne de çağdaş Türk düşüncesinden. Şiirleriyle II. Yeni Şiiri'ni, düşünceleriyle de çağdaş İslamcı düşünceyi derinden etkilemiştir.

Sezai Karakoç, yazdıkları ve söyledikleri kadar yaşayışı ve tavrıyla da “nev-i şahsına münhasır” bir şahsiyettir. Bundan dolayı da fiziki olarak ortalıkta görünmeyi pek tercih etmemiş, sahnelerin, vitrinlerin adamı olmamıştır. Ne yazık ki onun bu tercihi, görselin/görüntünün merkeze alındığı günümüzde yanlış değerlendirilmiş ve Sezai Karakoç sanki kesif bir sis tabakasının ardına hapsedilmeye çalışılmıştır. Gerçi Sezai Karakoç benzeri şahsiyetlerin hayattayken hakkıyla anlaşılıp değerlendirilmeleri de nadirattandır. Tarihe mal olmuş pek çok fikir ve düşünce adamı hayattayken hak ettikleri ilgi ve alakayı görmemişlerdir. Sanırım bu biraz da bu işin kaderi ile alakalı bir durumdur.

Cahit Zarifoğlu, Mavera dergisinde bir yazısında Sezai Karakoç için şöyle bir benzetme yapar. Ulu bir dağın zirvesini, o dağın eteğinden/yanından göremezsiniz. O zirvenin cesametini, heybetini hakkıyla görebilmeniz için o dağa belli bir mesafeden bakmanız gerekir. Bizim Sezai Karakoç'un düşünce dünyasının büyüklüğünü anlamamızın önündeki en büyük engellerden birisi, onunla çağdaş olmamızdır. Onu hakkıyla anlayabilmemiz için geri çekilip biraz daha uzaktan bakmamız gerekir, der. Cahit Zarifoğlu, tam da bir şaire yakışır bir şairanelikle durumu tasvir etmiştir. Büyük mütefekkirlerin yaşadıkları çağda anlaşılılmamalarının en büyük sebeplerinden birisinin bu şahsiyetlerin yaşadıkları çağın çok ilerisinde düşünmeleri, fikir ve düşüncelerini buna göre ifade etmeleridir.

Sezai Karakoç artık hayatta değil. Ama düşünceleri, fikirleri, şiirleri; takipçileri, edebiyatçılar ve akademisyenler tarafından, edebiyat ve düşünce dünyamızın ve gençliğin istifadesine sunulmayı bekliyor.

Bu yazıda Sezai Karakoç'un tavrı ve şahsiyetiyle ilgili kimi tespit ve gözlemlerimi aktarmaya çalışacağım.

Sezai Karakoç, Diriliş dergisinin son döneminde çıkan sayılarında yazdığı Hâtıralar'dan (Bunlar, Hâtıralar I-II adıyla Diriliş Yayınları'ndan geçtiğimiz günlerde

yayınlandı) öğrendiğimize göre sanki kendisini yıkılmış, öleyazmış toplumu ayağa kaldırmak, ona diriliş ruhu üflemeğe memur bir şahsiyet olarak görür. Bunun için de fikri olarak gerekli donanımına sahip olması gerektiğine inanır. İlkokuldan itibaren Osmanlıca, ortaokulda Doğu-İslam klasikleri ve lise yıllarında da batı klasiklerini okuyarak kendisini bu ağır göreve hazırlar. Nitekim üniversiteye, inandığı davasının bir eri olarak hizmet etmek şuuruyla gider. Son nefesine kadar da mücadelesine devam eder. Eserlerinin isimleri bile sanki kurmaya çalıştığı Diriliş fikriyatının adım adım inşasını anlatır. Sütun, Ruhun Dirilişi, İslamın Dirilişi, İnsanlığın Dirilişi, Çağ ve İlham...

Daha üniversite yıllarında (1950-55) yazdığı şiirlerle artık edebiyat dünyasında adından söz ettiren bir şairdir. 1960 yılından itibaren çıkarmaya başladığı Diriliş dergisiyle de düşünce ve fikir dünyasına Diriliş fikriyatını armağan eder. Diriliş; öznesi İslam inanç, düşünce, sanat, edebiyat ve aksiyonunun yeniden yorumlanarak ayağa kaldırılmasını amaçlayan bir medeniyet tezidir. Sezai Karakoç'a göre Diriliş; "gerçek oluş, sürekli deneme, doğruları bulup yeni şartlarda yeşertme, geçmişteki kökleri ortaya çıkarma, geleceğe dal, çiçek ve yemiş uzantılarını salma, çok boyutlu, çok cepheli değişim, dönüşüm, durumalış, yöneliş, gelişim ve devrimin biçimlerinin tümünün tek bir yapıda erimesidir."²

Diriliş kavramsallaştırılması, rastgele seçilmiş bir isimlendirme değildir. Diriliş; "hilkatin sırrı diriliş. Sürekli diriliş. Hakikatte ne eskinin tıpatıp tekrarı; ne geçmişsiz, köksüz, temelsiz yenilik vardır. Gerçek yenilik diriliştir."³

Sezai Karakoç, bir ömür boyu bize konuşmalarında, yazılarında şiirlerinde bu dirilişi anlattı. Bütün ömrünü, bu anahtar kelime dirilişe adadı. Bunu sadece teoride kalarak, pasif bir dille anlatmadı. "Teorik düşünce, ne kadar sağlam görünürse görünsün, realitenin sert ve çapraşık şartlarında doğrulamasını denemeye cesaret etmedikçe inandırıcı ve yararlı olamaz. Pratik, te-

orinin mihenk taşıdır. Toplumla ilgili görüşler ve öneriler de, bu yüzden, loş ve kaygan zihin planından, uygulamanın hem mutlu hem sancılı gün ışığına çıkmak zorundadırlar."⁴

Bu düşüncelerle 1990 yılında Diriliş Partisi'ni kurdu. Parti seçimlere katılmadığı için kapatıldı. Sezai Karakoç yılmadı, 2007'de bu kez Yüce Diriliş Partisi'ni kurdu. Parti programları çerçevesinde İstanbul, Bursa, Sakarya, Ankara, Eskişehir ve Niğde'de salon ve meydan konuşmaları yaptı.

Bıkmadan usanmadan İslam dünyasının kurtuluşunu ve yeniden dirilişini anlattı. Sezai Karakoç'un bütün imkânsızlıklarına rağmen siyasi parti kurması, onun düşünce izleğinin doğal bir sonucudur.

Sezai Karakoç gösterişe, nümayişe değer vermeyen bir şahsiyetti. Sanki kaybetmiş, bunalımlar içerisinde kıvranan İslam milletin bütün yükünü sırtlanmış ve onun sorumluluğuyla yazan, konuşan ve yaşayan bir bilge, bir düşünce ve dava adamıydı.

Bize 200 yılı aşkın bir süredir devam eden İslam dünyasının yaşadığı derin krizin sebeplerini ve çıkış yollarını gösterdi. "Yeşil sarıklı ulu hocaların" söylemediği, söyleyemediği hakikatleri bize anlattı. Bir yandan İslam dünyasının yaşadığı büyük medeniyet krizinin nedenli ağır bir kriz olduğunu anlatırken diğer yandan da er geç İslam medeniyetinin yeniden bütün ihtişamıyla kurulacağı müjdesini verdi.

Sezai Karakoç'un düşünce dünyasında zikzaklar yoktur. O bizi hiç yanıltmadı. 1960'lı yıllarda Diriliş dergisinin ilk çıkmaya başladığı dönemlerde kaleme aldığı yazılar, yaptığı tespitler aradan geçen bunca yıla rağmen hala tazeliğini ve güncelliğini koruyor. O yıllarda yaptığı pek çok uyarı ve bulunduğu öngörüler, geçen süre zarfında doğrulanmıştır. Yakın geçmişte bunun en canlı örneği Arap baharı ve Suriye ile ilgili yaptığı uyarılar olmuştur. Ne yazık ki bütün söyledikleri, çok acı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Sezai Karakoç kalabalıkların, sahnelerin adamı değildir. Hâtıralar'da bahsettiği gibi, bir yakınının ifadesiy-

le "vitrin"i yoktur. O yazdıklarını yaşıyan, onları hayatında ete kemiğe büründürmüş, sanki tarihin derinliklerinden bugüne düşmüş çağdaş bir erendir. Çağaloğlu'ndaki ve ardından Fındıkzade'deki Diriliş Yayınları'nın mütevazı ofisleri, adeta O'nun şahsiyela bütünleşmiş mekânlardır.

Görüntünün, aslın (gerçekliğin) önüne geçtiği bir çağda, onun ekranlara ve görünürlüğe karşı perhizkâr tutumu, üzerinde düşünölmeye değer bir konudur.

Tarih boyunca pek çok şair, âlim ve filozof, krallar ve padişahlar tarafından taltif edilmiş, hediyeler verilmiş, sarayın himayesinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sezai Karakoç maliye bakanlığındaki memuriyetinden 1974 yılında istifasından sonra resmi hiçbir görev üstlenmemiştir. Devlet ve resmiyet ile arasındaki mesafeyi ısrarla korumuştur.

Kendisine verilen hiçbir ödöl törenine katılmamıştır. 2007 yılında Kültür Bakanlığınca verilen ödöl için tören istememiş, para ödölünün bakanlığın tasarrufunda kültür işlerinde harcanmasını istemiş, plaketin ise adresine gönderilmesini talep etmiştir.

2012 yılında ise Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödölü'nü almaya gitmeyerek, ödölün posta ile adresine gönderilmesini istemiştir. Katılmayı kimsenin reddedemeyeceği, devletin en üst mercii tarafından verilmiş bir ödöl törenine katılmamak ancak Sezai Karakoç'un göze alabileceği bir ayrıcalık olsa gerek.

Sezai Karakoç şahsiyetini, fikriyatı ve şiiri gibi güçlü kılan da bu müdanasız, kimseden hiçbir şey beklemeyen asil tavrıdır.

Sezai Karakoç, ömrünün son anına kadar bir diriliş erinin ahlaki bütün değerlerini üzerine kuşanarak yaşamaya gayret etti. Fikir ve düşünceleri kadar Sezai Karakoç'un tavrını da anlamaya ihtiyacımız vardır.

¹ Sezai Karakoç, Hızırda Kırk Saat - Şiirler III, syf. 21.

² Sezai Karakoç, Çağ ve İlham III, syf. 135.

³ Sezai Karakoç, Çağ ve İlham III, syf. 133.

⁴ Diriliş Partisi Programı, syf. 30.

Sezai Karakoç'ta Şiir Sanatı'ndan Fikirler Meydanına Atılım Evresi Üzerine

Kâmil Eşfak BERKİ

Bunca eserin müellifi, bir Sezai Karakoç'un eserlerine yazma öncesini merak etme hissi ile bakacak olsaydı onu genişçe ve derinlemesine okusaydı bir düşünce adamı olduğunun farkına kendiliklerinden varırdı. Şiirinde de öyledir; bir gün birlikte Kadıköy'e geçerken "Bütün ulusların şiirlerini okuduk biz, eskimoların, kızilderililerin, karaderililerin anonim şiirlerine varıncaya kadar. İnsanlık tarihinin bilinen en eski zamanlarından bugünlere ulaşmış şiirleri de, şairi belli yeryüzü şiirinin yayınlarda dolaşan neredeyse tamamını ihmal etmedik biz." diyordu.

*

Hayretin insanı eğitici gök kubbesi gibi olan fikirlerinde nesiller onun eğitici, yetiştirici özelliğinden yararlanacaklardır. Çünkü o fikir ve üslubu yazılı bir sohbet sıcaklığı dedirtecek bir oluşum sunar. "Şiir emeği" gibi "fikir emeği" ile de üst düzey bir bütünlüğe ulaşmış birinden söz ediyoruz.

Benim burada ileri sürmek istediğim "şey", Sezai Karakoç'un temel özelliklerinden bir tanesi olmak bakımından görülmelidir. Cumhuriyet Türkiye'sinde kendisinden önce başlamış bir bilincin sürdürücüsü olmak sevgi ve bilinciyle sürekli çalışmış bir genç adam, daha aile ocağında başlamış bir sorumluluk duygusu taşımasıyla; henüz ilkokulda iken öğretmenlerinin gözünde yektâ bir öğrenci (ve "talebe"deki "talep eden" fitri gelişyle) bir gelecek vadettiği, Hâtıralar kitabında öz yaşam sürprizlerinden de anlaşıl-maktadır. Lise ve üniversite yıllarındaki gelişmelerle birlikte iyice kavranabilecek bir şey; yetenek ve kişilik uyumudur.

"Yaklaşık olarak Ece Ayhan Şiiri"... O yazıda yazmamıştım ama Ece'nin bütün şiirlerinin özü Sezai Karakoç'un şu dizelerine dayanır:

*"Çocuk düşerse ölür çünkü balkon
Ölümün cesur körfezidir evlerde."*

Ece'nin bütün ters diyalektiği buradan çıkmıştır. Teknik olarak çok çarpıcıdır."¹

Şair Hüseyin Akın'dan *Balkon* yorumu:

"Şiir son derece yalın bir dize ile başlıyor; "Çocuk düşerse ölür." Oysa Türk kültüründe çocuğun düşmesiyle ölmesi hiçbir zaman yan yana gelmez. Tam tersi, 'Çocuk düşse kalka büyür.' Fakat hemen bu ilk dizenin ardından şair batı medeniyetinin korkunç yönünü 'balkon' simgesiyle ifşa ediyor. 'Çünkü *balkon* ölümün cesur körfezidir evlerde.'"²

Edebiyatın sol yakasında özgür iradeyi temsil eden isimler arasında denemeleriyle dikkat çekenlerden olan Demiralp'in bu önermesine kimseden bir itiraz gelmemiştir. Oysa kimilerine kabul edilemez, aşırı görülmüş olabilir. "Balkon"un yepyeni bir mantıkta bir sav "aura"sı içermesi bunu açıklayıcıdır.

Şair Hayriye Ünal'ın Karakoç'un tüm yazıları ve şiiri üzerine verdiği: (...) özgür bir iç dünya cüreti taşır ve epizodik olmaktan imtina etmez."³ hükmü ise yeterince açım-layıcı özelliktedir.

Bu üç isabetli alıntıyla *Balkon* şiirinde, şiirden düz yazıya açılan bir geçidi ele almak şeklindeki hipotezimi destekleyecek olan yaklaşımları da konu içine katmayı istedim.

1957 yaz aylarında Balıkesir'de

yazılmış olan bu şiir, gerçekten bir odak noktası işlevini taşır. Monna Rosa (ve süreği şiirler) döneminin kapanışına tekabül eden bir yöneliş buluyoruz. Baştan beri şiiri götüren lirizm öyle bir niteliğe açılıyor ki, günlük hayattaki imâ'lı konuşmanın, örtük işaretlerin bu şiirde öne çıkışıdır denebilir. İlk dörtlükte önceki dönemde -potansiyel halde bulunan- bir "ses" öne fırlamış; bu seste müthiş bir öfke, hele: balkonun tabuta benzetilişi, çamaşırların kefen çağrışımı, şezlongunuza uzanın ölü, sözünde: Batı yaşam tarzının, belki *Balkon* şiirinde balkondan şezlonga aşırı bir rehavetle yerleşen insana şiir ile isyan/ şiirle teşhis koymak ve onu şiirle sağaltmak. Hele üçüncü dörtlükteki nispeten sakinleşmiş ses... İşte en genel ve yaygın anlamında Burjuva hayatını protesto... Özeleştiriyi insan, kendinde, girerirse!

Son mısradaki "mimarlar" ne olabilir? "Balkon" neyi ihata fakat itham edecekse, onun tedbirine kafa yoracak yeni bir insana bir gönderme olabilir mi? Eğitimciden devlet adamına kadar yeni bir anlayışın çığırına mı çağrıda bulunuyor? Şiirde söz'e de imge'ye de aynı anda uymuş kelimeler... Sızıdan

sancıya geçmişlik ve işte onun sesi dedirten bir şiir gücü...

Şiirde uç vermiş bir yeşertinin fikirlerde açılımını önemsemenin ruh halinden doğduğuna dikkat edilmelidir. "Şiir emeğim" dediği gibi "Fikir emeği" de olan bir ozan, "multigraf" bir ozan vardır önümüzde.

Benim burada ileri sürmek istediğim bağlam, Sezai Karakoç'un temel özelliklerinden bir tanesidir. O, Cumhuriyet Türkiye'sinde kendinden önce başlamış olan bir sosyal gerçekliği aşkla ve bilinçle, ta aile ocağından gelen bir sorumluluk duygusuyla bir üstlenici olmuştur. Bir üstlenici; sık sık şöyle derdi: "Bizim omuzlarımızdadır ve biz yılmayacağız."

Mehmed Akif bir çilesi olan şairdi. Eseri sadece şiirinden ibaret bir kalem değildir. Fikir yazıları ciltler tutar. Bunlar da yayınlandı aslında. İdealist bir Akif algımızı aslında yol açıcı özelliği bulunan yazıları tamlığa kavuşturacaktır. O, acılı bir hayat yaşamış bir idealisttir.

Yahya Kemal, özel hayatındaki lâubâli meşrep mizacı öne çıkarılmış bir şairdir. Edebiyat üzerine ve günümüz siyasi hayatına dair bize bıraktığı fikir ve eleştirileri, onun sorumluluk tarafını hissettirir, bizi uyaran tablolar vermesiyle yer yer carpıcıdır da.

Necip Fazıl, 1934'te Abdulhakim Arvasî ile karşılaşmasında yaşamaya başladığı iç aydınlanması sayesinde şiirden ötesine bakmaya başlar. İdealist tarafı oluşmaya başlar ve bunun sonucunda Büyük Doğu dergisini çıkarmaya başlar. Mürşidi Arvasî'nin irşadı sayesinde fikirde yoğunlaşır. Ardı ardına eserler verir. *Çerçeve*, *Çile*, *Çöle İnen Nur*, *İdeolojya Örgüsü* başta olmak üzere şiir ve tiyatro verimlerinin yanına da'vâ eserleri de katılır.

Bu yazımızın içermesi gereken bir de Ahmed Hamdi Tanpınar var. Onun inceleme ve eleştirilerinin

de Tanzimat'tan bu yana yaşanan değişimlerinde çok zaman sağduyulu tespit ve hükümleri gözden kaçırılmaz! *Edebiyat Üzerine Makaleler* ile XIX. Asır Türk Edebiyatı'ndaki düşünceleri es geçenlere aldırmmamalıdır. Ahmed Hamdi Tanpınar 1944'de yazmış: "Diyalektik, insanı tarife çalıştı. Meşhur tüysüz ve iki ayaklı hayvan safsatasından siyasî, mantıkî veya sadece teessürî mahlûk düsturlarına kadar bir yığın tarif, 'insan bir tezatlar mecmuasıdır', 'insan bir ahenktir' tarzında epeyce müphem, hatta bazen karanlıkta yapılmış bir el işareti gibi mânâsız izahlar hepimizin hatırındadır. Pascal'ın insan hakkında verdiği 'düşünen saz' tarifi, şiirin diliyle söylendiği için bu cinsten tecritlerin en güzeli, belki en mânâlısıdır. İnsanoğlunun, en kudretli ve gerçekten yaratıcı olduğu tarafıyla en zayıf noktasını, kader karşısındaki aczini birleştirir. Böylelikle üçüncü bir unsuru, teessür şuurunu da içine alır."⁴

Kısaca ondaki 'özellikleri tanıma'ya girişsek: Meselelere hâkim, olgular karşısında özgüvenli, oldukça berrak bir zihin ve fikir disiplinine sahip bir Tanpınar. Yerli ruh. Üniversitede hocası Yahya Kemal'deki "fikir namusu" hassasına dikkat etmiş bir Tanpınar. Belirtmeliyim: Yahya Kemal'de her yazdığının arkasında duracak bir ciddiyet vardır ve bu özelliği onun şiiri ile içten bağlantılıdır. Necip Fazıl, Sezai Karakoç da öyledirler.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Yaşadığım Gibi'si ilk kez işitenlerde bir anılar kitabını sandırır. Oysa 40'lı yılların başından bu yana yazdığı makalelerdir. Kitapta şu şekilde nitelendirildiği görülür: I: 'İnsan ve Cemiyet', II: 'İnsan ve Ötesi', III: 'Üç Şehir', IV: 'Paris Tesadüfleri', V: 'Türk Dili ve Türk Edebiyatı' (Mülâkatlar), VI: 'Musiki', VII: 'Plastik Sanatlar'.

Prof. Mehmet Kaplan şöyle değerlendirmiştir: "Mütareke yıllarında üniversitede Yahya Kemal'in talebesi olan Tanpınar, ondan Batılı bir gözle Türk tarih ve san'atına bakmasını öğrenir."⁵

Gerçekten, Tanpınar'ın yazılarında "deneme" türünün kuvvetli örneklerini buluruz. Düşünce, sosyal-tarihi alana dikkatten uzak durmamış, tespit ve teşhisleri geleceğe de seslenen özelliktedir. Bir derdi olanlara mahsus ses'e sahiptir, toplumun fikir ihtiyacına Tanpınar da cevap vermiş ve vermeye devam etmektedir. O, sadece san'at mecrasında kalmamış bir kıymettir. Denemelerinin içeriğine sızdırarak.

Retrospektif: Necip Fazıl Kısakürek şiir ve tiyatro, hikâyeden fikir meydanına 1939'da "Çerçeve" başlıklı yazılarıyla atılmıştı. Aynı nesilden Ahmed Hamdi Tanpınar da, ilk yazılarından biri 1935 tarihli "Güzel ile Sevgi" [İz, 1 Nisan 1935, nr. 10]. 1943'de "Asıl Kaynak" yazısında: "(...) Bugün her tarafta haklı bir mazi saygısı başladı. Artık aramızda dedelerimizi muasır [çağdaş] Fransız romanını tanımadıkları (ve başka örnekler veriyor) için itham edenlerimiz azdır. (...) Bilâkis, bunun yerine, Sinan'a hürmet ediyoruz, eski musikî üstatlarımızı anlamaya çalışıyor ve anladıkça mükemmelliklerine şaşıyoruz. Fuzûlî'yi, Bâkî'yi, Nedîm'i, Galib'i kendilerine lâıyk olan yüksekliklerde seyretmekten haz duyuyoruz (...) "Esaslarında Garp'la ölçülebilecek bir medeniyetten bir insan veya hayat üstünlüğünden geldiğimizi anlıyoruz."⁶

Bu alıntıdaki "medeniyet" kavramını önemsiyorum. 1951'deki "Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan" yazısı da, deneme ruhunun sağlayacağı elâstikiyet de ihmal edilmeden bakılırsa: Tanzimat'tan başlayarak eleştiriye giriştiği apaçık ortadadır. Şiirinde: "Ne içindeyim ne büsbütün dışında" demiştir Tanpınar. "Tanzimat edebiyatı bir medeniyet krizi ile başlar" derken, Tanzimat "devrimini" eleştirmekle başlamış bir kafa olduğu besbelli değil midir? Yukarıdaki yazısının tamamında, Cumhuriyet devriminin bünyeye uymayacak taraflarını eleştirdiğini görmek lâzım. Aslında romancılığı üstündeki tam ciddiye almamak bulutundan da kurtulmalıyız artık. Tanpınar romanı bal gibi tezli romandır. Nesildâşı Peyami Safa ile birlikte. Tarık Buğra onlara dayanır bir yerde. Yeniden nitelikli roman başlatan Oğuz Atay da, Tanpınar'dan hareketlenir. Ortak Payda'nın çizgisini geleceğe uzatmış oluyolar.

XIX. Asır Türk Edebiyatı -üniversite kürsüsünde- verdiği derslerin başında şu cümle yer almıştır: "Tanzimat, bir medeniyet krizi ile başlar."

Bu arada diyeceğim bir "şey" var: Türk edebiyat ve düşüncesi, Cemil Meriç'in ümitsiz olduğu kadar kısır bir dünya değildi. Merhum Meriç, Fransız edebiyat, felsefe ve düşünürlerini Antakya'da ortaokul ve lisede, Hatay henüz Fransa yönetimindeyken Fransız lisesindeki öğretimle tanıdığı için bazı psikolojiler yaşamış, yeise kapılmış olabilir. İstanbul'a geldikten sonra onurlu bir telafi süreci yaşamıştır. Kitaplarında kendisine has üslûbuyla, deneme türünün câzibesini dikkat çekicidir.

Bugün, *Dirilişin Çevresinde* kitabında toplanmış olan sürekli düzyazı döneminin ilk yazıları arasındaki "Samanyolunda Veba" yazısı, adındaki çarpıcı metaforla birlikte,

bir başka sürprizi sunmuştur. Daha önce Türk Yurdu dergisinde aynı başlıkla bir şiiri yayınlanır. Bu şiir 20. yüzyıldaki Türk şiirinin içerik bakımından en orijinal ürünleri katında bir şiir:

Aşk siyahın beyazdan ayrıldığı

Samanyolunda yürüyen bir karınca

En onulmaz vebayı kutlayan bir güvercin

Bu dizeler ve şiirin bütünü şiirde “metafizik” olgusunun tanımlanmasında örnek alınabilecek bir başarı katındadır. Şiirde tam, salt metafizik gerçekleşim olarak gösterilebilir. Adetâ mutlak’a sıçramış bir şiir. Gözlerimi yumuyorum: Balkon’da akşam olmuş, berrak gecede şair Samanyolu’na başını kaldırmış. Çocukluğunda Ergani’de de bakardı, o yıllarının anı tahassüsleriyle yazacağı “Samanyolu Destanı” şiirinde: iç sesin önerdiği çözüm sunacak imgeler 1960’daki bu *Samanyolu’nda Veba* şiirinde aranamaz. Çünkü şair, o “eski çocukların yokluğundan” yakınıyor bir kere:

Nerde çocuklar gece yarılarından sonra

Çıkıp samanyoluna bakan

Ay da bu yakınıştan payını almış:

Ve ay başka bir ay

Sarısı beyazına akmış

Bulaşmış bir yumurta

1960’ın Mayıs ayında yazılıyor. Politik potansiyeli bile söz konusudur bence: 27 Mayıs 1960 Cuma günü Türkiye’de ordu yönetime el koymuştu.

Şimdi açıyorum Dirilişin Çevresinde kitabını, makaleye dikkatimi veriyorum. Yazıdan tırnak içinde sözler alacağım: “Tarih bir çeşit deniz dibi gibidir.” [...] “Her hareketten sonra insanlık, âdeta bir ölümler sergisi halindedir.” [...] “Korkulacak, umut yetirilecek, hatta sınırlar sağlamsa gülünecek bir defile sonudur bu.”

Bu cümlede, “defile” kelimesi düzyazıda, bir imge gibidir. Şimdi alt

alta sıralayayım cümleleri: “Sanki artık insanlığın sonu gelmiştir.”

“Ama alanın en ummadığınız bir yerinden bir el kalkar, sonra bir baş doğrulur, sonra o adam, ne olup bittiğini anlar, sonra ayağa kalkar.”

Ve umudun doruk noktası:

“Tarihte her hareket, hep bir kişinin ayağa kalkması ile başlar.”

“Diriliş, bizimle başlamamıştır.” cümlesini de yazmış olan Sezai Karakoç, bu sözle kendi kaynaklanmalarına dikkat çekmek istiyordu. Dolayısıyla yukarıdaki cümle, bir uyarıdır da.

Böylece, bu yazımızda öne sürdüğümüz Karakoç/Tanpınar bağıntısında, yoğunlaşmanın “medeniyet” gerçekliği üzerinde cereyan ettiği de dikkat çekecektir. Gerçekten, Sezai Karakoç medeniyet tasavvurunda Tanpınar’ın dokunuşlarına önem vermiş; özellikle “O’nun ‘Tanzimat edebiyatı bir medeniyet krizi ile başlar’ şeklindeki dikkatini alımlayarak, 90’lı yıllarda *Medeniyetimizin Büyük Krizi*’ni yazmıştır.

Bu yazımızda karşılaştırmalı okumalara yol açacak bir tarzı yeğledik.

Son olarak: Samanyolunda Veba yazısının devamında bulunan bir paragraftaki: sokağı kıvrılan melanistik imgesinin, eserleriyle henüz karşılaştığım bir mevsimde, Diriliş gibi bir metaforu kazandırmış olan Sezai Karakoç’taki Büyük Şiirden sonra Büyük Düşünce algısını sağlayan kapsamının bende bir intibaha yol açmış olduğunu paylaşmak istiyorum.

Bugün, Dirilişin Çevresinde kitabında toplanmış olan sürekli düzyazı döneminin ilk yazıları arasındaki “Samanyolunda Veba” yazısı, adındaki çarpıcı metaforla birlikte, bir başka sürprizi sunmuştur.

¹Oğuz Demiralp, Kitap-lık Dergisi, Sayı: 65, Ekim 2004.

²Hüseyin Akın, Milli Gazete, 21 Ekim 2008.

³Hayriye Ünal, Elif Dergisi (Özel Bölüm), Sayı:1, Ocak-Şubat 2008.

⁴“İnsan ve Cemiyet” başlıklı bu yazı (16 Mart 1944, Ülkü, nr. 60) Yaşadığım Gibi kitabının başındadır.

⁵Tanpınar’ın Denemeleri Hakkında Birkaç Söz, a.g.e., sayfa 1-3.

⁶Tanpınar, Ülkü, 16 Nisan 1943, nr.38.

Mehmet Erdoğan: "Sezai Karakoç'un Mirası, Şahsiyeti ve Davasıdır"

Söyleşi: Mustafa ÖZEL

S: İsterseniz önce kısaca sizi tanıyalım?

C: 1961 yılında Rize'de doğdum. İmam-hatip lisesi ve ilâhiyat fakültesi mezunuyum. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nda sırasıyla imam-hatip, musahhih, uzman, idareci ve müşavir olarak 26 yıl çalışıp, 2018 yılında emekli oldum. Özel bir yayınevinde uzaktan editörlük yapıyorum. Geçmişte Ayane dergisini çıkardım (1988-1990), bazı gazete ve dergilerde gençlik-edebiyat ve kültür-sanat sayfaları hazırladım, bazı dergilerin kuruluşlarında bulundum, çalıştığım kurumun yayın kurullarında görev aldım, bazı yayınevleri ile sosyal/kültürel araştırma projelerinde editörlük ve danışmanlık yaptım. İlk yazım Yeni Devir gazetesinde (1981) ve ilk şiirim Ayane dergisinde (1988) yayımlandı. Çeşitli gazete ve dergilerde şiir ve yazılar yazdım. Şiir, deneme, eleştiri, inceleme, düşünce ve tarih türünde yayımlanmış muhtelif kitaplarım vardır. Eleştiri, inceleme ve tarih türünde çalışmalarım devam ediyor. Dönüşümlü olarak Ankara-Çubuk ve Balıkesir-Burhaniye'de yaşıyorum.

S: Sezai Karakoç'un Düşünce Ufukları kitabı nasıl doğdu? Böyle bir kitap yazmaya sizi sevk eden şey neydi?

C: Sezai Karakoç, yıllardan beri düzenli olarak ve külliyat hâlinde tekrar tekrar okuduğum az sayıdaki yazardan biridir. Son okumamda, Sütun'da Anayasa Mahkemesiyle ilgili, Kıbrıs ve Afrika'yla ilgili ilginç yorumlara rastladım. Bunlar üzerinde düşünmeye, akıl yürütmeye başladım. Üstadın ileriye bakan yönü, düşünce ufukları, düşünce karakteri ve öngörülleri üzerine bir şeyler yazmaya karar verdim. Sütun'u okumayı bıraktım, tekrar başa döndüm; ilk kitaptan, Ruhun Dirilişi'nden yeniden başladım. Bu gözle Sezai Karakoç'un bütün kitaplarını yavaş yavaş ve üzerinde dura dura tekrar okudum. Aldığım notları kendi içinde gruplandırımdım ve oturup yazmaya başladım. Önemli bulduğum bazı tespit ve öngörülleri arkadaşlarımla paylaşıp tartıştım. Bu paylaşımlardan birinde aziz dostum Şaban Abak, kitaplar yetmez, üstadın konuşmalarını da dinlemelisin dedi. Üstadın konuş-

malara verdiği önemi bizzat onun sözleriyle aktardı. Bir iki seçme konuşmayı dinlemeye karar verdim. Dinledikçe bir hazinenin içine düşüğümü anladım. Bu defa onları da sırayla dinledim. Yüce Diriliş Partisi'nin internet sitesinde yer alan 198 konuşmayı (toplam 250 saat civarında) dikkatle ve notlar alarak dinledim. Konuşmaları dinlemek çok yorucu oldu, kimisi sağlıklı kaydedilmemişti. Günde üç-dört konuşma ancak dinleyebiliyordum. Kulaklıkla dinlemek daha yorucuydu. Sabah namazının akabinde dinlemeye başlıyordum. Bu iş aylarca sürdü. Farklılıkları, istikrarı, varsa çelişkileri tespit edebilmek için bazen okuduğum yazıları tekrar okumak ve bazı konuşmaları ikinci defa dinlemek zorunda kaldım. Sonra Yüce Diriliş Partisi'nin internet sitesindeki bütün metinleri; basın bildirileri, mesajlar ve mektupları birer birer okudum. Böylece bir seneye yakın bir zaman Sezai Karakoç'la yatıp kalktım. İnanarak, keyif alarak ve öğrenerek Sezai Karakoç çalıştım, neticesinde bu kitap doğdu. Sonra kitabı yayımlayıp vefat etmeden evvel kendisine ulaştırdım. Aldığım geri dönüşler çok önemli ve etkileyiciydi. Kendisini rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

S: Sezai Karakoç'un yazılarının güncel değerini yitirmediğini söylüyorsunuz. Bunu nasıl açıklıyorsunuz ve yazar, bunu nasıl başarmış?

C: Birincisi düşünce yöntemi bakımından eskimeyen bir mütefekkir tarafı vardır onun. Konuyu ve olayı çok yönlü ele alır. Din, tarih, coğrafya, medeniyet, kültür, dil, siyaset, ekonomi, ontoloji, insan ve çevre faktörlerini birlikte ve harmanlayarak değerlendirir. Amacı ve neticeyi de asla atlamaz. Böylece bir konu hakkında veya olayla ilgili yorum yaptığında büyük bir zihnî dolaşım yaşayarak sebep ve sonuca yaklaşır. İlgilendiğiniz olayların bir

standardı varsa benzerleriyle paralellikler kurarsınız. Meselâ Vietnam, Cezayir, Macaristan ve Irak'ın işgalleri arasında paralel sebepler ve benzer neticeler görürsünüz. Yöntem eskimediği için yorum da eskimez. Tutarlı, üst üste koyan, mesajı ve ufku olan bir yorum dünyasına girersiniz. Üstat, peygamber kıssalarından günümüze bütün olayları aynı yöntemle yorumlar. Sağ olsaydı Ukrayna'daki savaşı da aynı şekilde yorumlardı.

İkincisi konunun fotoğrafını çekerken ayrıntıda boğulmaz, önce esası görür. Sonra esastan istediği ayrıntıya gider. Düşüncede ayrıntı uzmanlığı, çağımızın bir hastalığı ve sorundur. Ayrıntıda boğulanlar genellikle esası ve neticeyi kaçırmazlar. Bu belki zihinleri bulandırmak için dayatılan bir yöntemdir, bilmiyorum. Bildiğim bir şey var; özü ve neticeyi ıskalarsan olayla elde etmek istenen şeyin bir parçası olur. Üstat az ama sağlam bilgiyle kırk yıl, elli yıl önceki olayları zamanında değerlendirirken bugünlere görmüş gibi yorum yapmıştır.

Üçüncüsü de olayları yorumlarken bağımsızlığını korur. Başka niyet ve hedefler gözetmez. Eğer netice olarak olaydan bir ders, tavır ve eylem çıkaracaksa bunu olayın vuku mahremiyetine saygı göstererek yapar ve yorumlarında asla istismarcılık yapmaz. İşte geniş perspektif, esasa odaklanmak ve bağımsızlık onun düşünce ve yazılarının ana karakteridir. Böyle olunca sözü her zaman dinlenir, düşünceleri her kuşağı besler ve aydınlatır; yazıları bugüne de, yarınlara da hitap eder.

S: Kitabınızda üstadın yaptığı konuşmalara oldukça sık atıflarda bulunuyorsunuz. Sezai Karakoç'un yazılarıyla konuşmalarını karşılaştırdığımızda neler söylenebilmiz? Aralarında bir farklılıktan, bir benzerlikten söz edilebilir mi?

Din, tarih, coğrafya, medeniyet, kültür, dil, siyaset, ekonomi, ontoloji, insan ve çevre faktörlerini birlikte ve harmanlayarak değerlendirir. Amacı ve neticeyi de asla atlamaz. Böylece bir konu hakkında veya olayla ilgili yorum yaptığında büyük bir zihnî dolaşım yaşayarak sebep ve sonuca yaklaşır.

C: Üstadın yazıları Soğuk Savaş Döneminin ürünüdür. Bu dönemin imkân ve şartlarının belirlediği bir Türkiye’de düşüncelerini kaleme alır. Kafa yorduğu konular özü itibarıyla aynı olduğu için parti döneminde de aynı düşünceleri yeni imkân, şart ve örneklerle tekrar ele alır. Bu defa yazıdan konuşmaya geçer ve bir daha yazmaz. Konuşmanın bir iletişim aracı olarak çerçevesi yazıdan daha geniştir. Akışı, iç ritmi, konuların güncelliği bir zenginlik olarak karşımıza çıkar. Üstat, konuştuğu konuları yazmış olsaydı bu zenginlikte olmazdı diye düşünüyorum.

Zamanın değişmesiyle olayların kazandığı yeni mahiyet, ele alınan konuların daha zengin işlenmesine sebep olur. Bunu, yazılarını tarih sırasıyla ve ara vermeden okuyup konuşmalarını da yine aynı yöntemle dinleyince bariz bir şekilde fark edersiniz. Konferans ve sohbetleri, genel olarak yazılarındaki konular çerçevesinde şekillense de zaman zaman güncel olaylara ve gelişmelere göre onlardan farklı yeni düşünce, teklif ve yorumlar içermektedir. Bu sebeple konuşmaları yazılarından daha zengin ve çeşitlidir. Konuşmalarında temel meselelerin hiçbirini atlamaz ve herkese hitap eder. Yazılarının muhatap kitlesi ise daha dardır.

Üstadın bütün kitaplarını defalarca okumuş ve kayıtlı bütün konuşmalarını dinlemiş ve birkaç defa da vicahen sohbetine katılmış birisi olarak yazıları ile konuşmaları aralarındaki benzerliğe dair şunu söyleyebilirim: Üstat firesiz, boşluksuz, sistematik, bağlantılı ve yazıyormuş gibi konuşan bir hatiptir. Konuyu sürdürmez. Yazarken de bir konuyu ilk defa yazıyormuş gibi düşünür ve konuşuyormuş gibi yazar. Yazı ve konuşma üslûbunun belirgin ve ortak özelliği, coşkudur. Gücünü coşkusundan alır. Coşkuyla yazar, coşkuyla konuşur. Bir konuyu

ne kadar farklı bir zamanda ele almış olursa olsun ciddî çelişkileri yoktur. Düşüncede baştan sona bir tutarlılıktır o.

Partideki sohbet toplantılarına tanıklık edenler, onun konuşmalarını yazıp getirdiğini, gönüllü yardımcıları tarafından bilgisayarda dizilip fotokopiyle çoğaltılarak sohbeti dinlemeye gelenlere girişte takdim edildiğini söyler. Bu, onun işini ve muhatabını ne kadar ciddîye aldığını gösteren bir anekdottur.

Ben de konuşma ciddiyeti ve disipliniyle ilgili bir hatıramı anlatayım: Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın iş birliği sonucu 2012 yılı Kutlu Doğum Haftası etkinlikleri çerçevesinde Ayasofya Müzesi’nde bir hilye-i şerif sergisi düzenlenmişti. Ankara’dan gelerek bir hafta kadar bu sergide görev yaptım ve Sultanahmet’te Türkiye Diyanet Vakfı’nın misafirhanesinde kaldım. Her gün ikindiye doğru sergiden çıkıyor ve Diriliş Yayınları’nın Üretmen Han’daki merkezine, üstadı ziyarette gidiyordum. O konuşuyor, biz üç beş kişi dinliyorduk. İş olanlar girdince Mehmet Şevket Eygi ile ilgili bir soru sordum. Üstat anlatmaya başladı. Özel hatıralarından da söz etti. Ertesi gün geldiğimde üstat yine Mehmet Şevket Eygi konusuna döndü. Üçüncü gün aynı konuya devam edince uyandım; meğer üstat bana Tanzimattan başlayan tek kişilik bir basın tarihi konferansı veriyordu. Gayet sistematik anlatıyordu. Gazeteler, kurucuları, belli başlı yazarları, misyonları, kaliteleri ve etkilerinin değerlendirildiği kitap gibi bir konferanstı bu. Akşam misafirhaneye geri döndüğümde anlatılanları not almaya başladım. Araya başka misafirler ve konular girse de üstat yine esas konuya dönüyor, kaldığı yerden devam ediyordu. Bu böyle bir hafta kadar sürdü. Kendisi için bir muhakeme, benim için bir akademik ders, diğer

dinleyiciler için de bilgilendirici bir sohbetti. Muhtemelen yayınevi ve partideki çoğu özel sohbetleri böyleydi ve son derece bilgilendirici ve eğiticiydi.

Sezai Karakoç, yazarken ve konuşurken yeniden düşünen, hafızası ve diyalektiği güçlü, kibri ve aşağılık kompleksi olmayan, sözünü esirgemeyen, samimî ve vakur bir yazar ve düşünürdür.

S: Kitabınıza yazdığınız ön sözde onun şairliğinin mütefekkirliğini unutturmaması gerektiğinin altını çiziyorsunuz. Sizce onun şairliği mi öndedir yoksa mütefekkirliği mi?

C: Sezai Karakoç’un şiiri, modern Türk şiirinin bir klâsiğidir. Yarınlar belki de kalacak olan şiiridir. Bu biraz da şiir türünün zaferiyle ilgili bir olaydır. Şiirin bizde ve dünya edebiyat tarihinde böyle sarsılmaz bir yeri vardır. Üstadın şiiri yarınlar kalacak ama bu şiiriyetinden çok taşıdığı ruh sebebiyle olacaktır. Düşüncesi ise bir düşünce olarak gelecekteki bütün kritik zamanlarda kurucu metin misyonu icra edebilecek niteliktedir. Diriliş düşüncesi, her şeyden önce bir medeniyet doktrininidir. İslâm medeniyetinin dirilişi, uyanışı ve yeniden coğrafyamıza ve ardından bütün dünyaya hâkim olması meselesidir. Dolayısıyla bizce düşüncesi, şiirinin önündedir. Evet, önce şairdir fakat daha çok mütefekkiridir. Şair olarak döneminde bir öncüdür. Sonra klâsikleşmiş bir değerdir. Düşüncesi ise her zaman dipdiri ve çağdaştır. Şiiri Selimiye’dir, düşüncesi Mescid-i Aksa. Mescid-i Aksa’sız Selimiye öksüzdür.

Sezai Karakoç üzerine üstten konuşup yazanlar, eğer onun şiirinin büyüklüğünden söz etmekle yetiniyor, düşüncelerini ve siyasî kişiliğini atıyorlarsa bu iyi niyet işi olamaz. Yüce Diriliş Partisi’nin Genel Başkanı olduğu, hayatında süre olarak şiir ve edebiyattan daha

çok düşünce ve siyasete yer ayırdığı; edebiyatı, dergiyi, siyaseti ve partiyi bir vasıta olarak gördüğü gerçeği neden görmezden geliniyor? Çünkü kimse keyfini kaçırmak ve sorumluluk yüklenmek istemiyor. Siyasî kişiliğini düşüncesine, düşüncesini de şiirine indiriyorlar. Sezai Karakoç'un tek amacı, davasıdır ve davası da Türkiye'den başlamak üzere Müslümanların birliği ve İslâm dünyasının kurtuluşudur. Hadi diyelim işin içinde kötü niyet yoktur, o zaman yapılan körlerin fili tarifinden başka bir şey değildir. İslâm davası olmayanlar Sezai Karakoç'u anlayamazlar.

Nabi Avcı gibi şiirden ve edebiyattan anlamayanların, hoşsohbetten başka derdi ve davası olmayanların ve sağlığında kendisine yaklaştırmaya cesaret edemeyenlerin vefatından sonra konuşuyormuş gibi konuşmaları yok hükmündedir. Görebildiğim kadarıyla edebiyat camiasının ardından yazdıkları da çok farklı değil. Beylik lâflar, güzellemler, yuvarlak ve ortada sözler, herkese uyan hükümler vs. Siyaset dünyası ise başından beri Sezai Karakoç'u hiç anlamamıştır. AK Parti döneminde devletin ona gösterdiği ilgi de önceki dönemlerden farklı değildir. AK Parti, onun samimî eleştirilerinden alınmış ve onları hazmedememiştir. Üstat da verdikleri ödül alıp eski dergi yığınlarının arkasına koydurmuştur. Göstermelik bir iki ziyaretse ziyaretçinin kendini gösterme gayretinden ibarettir. Cenazesinde bile devletin tam temsili yoktur. Sezai Karakoç, her şeyiyle milletin adamıdır. Ona yakın olmak, ondan yararlanmak bir nasip meselesidir.

S: Kitapta Sezai Karakoç'un ileriye gören biri olduğunu sıkça söylüyorsunuz. Bunu biraz örneklendirerek açabilir misiniz?

C: Sezai Karakoç'un ileriye gören düşünceleriyle ilgili tespit ettiklerimizden bazı örnekler sıralayayım:

İslâm dünyasının Batı'ya karşı bir araya gelip örgütlenmesi düşüncesine pratik düzeyde de ilk kafa yoran aydınlardan biri Sezai Karakoç'tur. Bu bağlamda bugünkü Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı (EİT / ECO), İslâm İşbirliği Teşkilâtı (İİT / OIC) ve Türk Devletleri Teşkilâtı'nın kuruluşuna fikir ve yazılarıyla öncülük etmiştir. Avrupa Birliği gibi bir İslâm birliği yani büyük bir İslâm devleti kurma fikrinin önemini hemen her konuşmasında dile getirmiştir. İslâm ülkeleri günümüzde güvenlik ve ekonomik sebeplerle adım adım bu fikre yaklaşıyor. Ona göre devlet, İslâm'ın altıncı şartı hükmündedir ve Peygamber Efendimizin her çağda ihya edilmesi gereken en büyük sünnetidir. Dinî tahsil görmüş, din hizmeti veren bir kurumda çalışmış ve dinî yayıncılığın içinde olan birisi olarak itiraf ediyorum ki böyle bir sözü ondan başka kimseden duymadım. Siz de ilâhiyatçısınız, bilirsiniz; devlet fikri konusunda bundan daha yalın ve muhkem bir yaklaşım olabilir mi? Devleti, Peygamber Efendimizin ihya edilmesi gereken en büyük sünneti olarak görmek, ne muhteşem bir ifade! Onun her konuda düşüncesi böyle; sade ve muhkemdir.

8 Ağustos 1994 tarihli bir mektubunda Kıbrıs sorunuyla ilgili o gün söyledikleri çeyrek asır sonra bugün çok daha anlam kazanmaktadır. Önerileri o gün devlet katında karşılık bulmuş olsaydı kuşkusuz Kıbrıs sorunu bugün çok daha başka noktalarda olurdu. Hükûmet, bugün onun önerileriyle Kıbrıs ve Doğu Akdeniz sorununa yaklaşıyor.

Türkiye'de düşünce ufku Afrika'yı dâhil eden ilk yazarlardan biri, belki de birincisidir. Bizce Türkiye'nin son yıllarda gerçekleştirdiği "Afrika açılımı"nın fikir babası odur.

Bir Rusya yorumu vardır, hâlâ Rusya hakkında yapılmış bir numaralı yorumdur.

1989'da Diriliş dergisinde Türkiye'nin başkanlık sistemine geçmesi gerektiğini ilk defa o yazmış ve bu düşüncesini, 1990'da Diriliş Partisi'nin programına koymuştur.

Teröre ve Güneydoğu sorununa yaklaşımı ve çözüm önerileri tam bir ileri görüşlülük örneğidir.

Mısır'da İhvan-ı Müslimîn Teşkilâtı'nın adayı Muhammed Mursî'nin 17 Haziran 2012'de cumhurbaşkanı seçilmesinin üzerinden daha iki hafta geçmeden yaptığı bir konuşmada, Batılıların bir müddet sonra Muhammed Mursî'yi alaşağı edip onun yerine asıl adamlarını getireceklerini söyler.

Yine 2014 yılının başında erken uyarı mahiyetinde son derece anlamlı bir konuşması vardır. Üzerinde dikkatle durulması gereken bu tarihî konuşmasında; devlet içine sızmış "paralel devlet" yapılanmasının (FETÖ) yayın organı olan Zaman gazetesinde örgütlü ve bilinçli bir şekilde başlatılan İslâm-cılık tartışmalarına tepki gösterir ve isim zikretmeden bu yapılanmayı ve tartışmaya katılanları eleştirir. Söz konusu tartışmada taraflar, AK Parti'nin iktidar olmasıyla İslâmcılığın öldüğünü iddia eder ve buna karşı çıkanlar da yaşadığını savunur. İslâmcılığın öldüğünü ya da yaşadığını hararetle tartışanlar, bilerek veya bilmeyerek bir kötülüğe zemin oluşturmuş olur. Sezai Karakoç, kokuyu alır ve hükûmeti uyararak bunun bir tuzak olduğunu, olayların kötü şeylere evrileceğini Mısır'da İhvan-ı Müslimîn Teşkilâtı ve Muhammed Mursî, bizde Demokrat Parti ve Adnan Menderes ile Refah Partisi ve Necmettin Erbakan'ın başına gelenlerden hareketle anlatır. Hükûmete karşı yapılmış bir darbe teşebbüsü olan 17 ve 25 Aralık 2013 yargı-emniyet operasyonlarının yaşandığı o sıcak günlerdeki bu konuşma, aslında yaklaşmakta olan kötü günleri bütün açıklığıyla haber veriyordu

ama Sezai Karakoç'tan başka kimse bunun farkında değildi.

Örnekleri çoğaltabiliriz. Zaten bu örneklerden etkilenerek Sezai Karakoç'un Düşünce Ufukları'nı yazmaya karar verdim.

S: Yine üzerinde durduğunuz konulardan biri, Karakoç'un bir umut insanı olduğudur. Niye bu kadar bu konuya vurgu yaptınız?

C: Sezai Karakoç, geleceğe her zaman inançla ve umutla bakmış bir aydındır. Umut büyüdükçe inanca dönüşür. İnanç, zaten umut demektir. "İnanmış insan, şartlar ne kadar ağır olursa olsun umutsuzluğa kapılmayan insandır. Çünkü o, zaten bir hazıra konucu değil, çetin imtihanlardan geçerek olanı değiştiricidir. Değiştirme gücünü verecek olan da Allah'tır. Allah'tan umut kesmekse mümkün değildir, inanmış olan için." (Sütun) Umudunu kaybeden giderek inancını yitirir. Bir insan inanç sahibiyse, sabrı kuşanmışsa ve elinden gelen gayreti gösteriyorsa netice onun lehine olacaktır. Buna inanır ve bunu söyler. "Umutsuzluk inancın zayıflamasından doğuyor. Umutsuzluk, insanın yıkılışını kabartıyor, melekelerini köreltiyor. Hafızayı zayıflatıyor, zekâyı yıkıyor, enerjisini tüketiyor, başını döndürüyor. Umutsuz insanın kurtarıcısı yine inanç olacaktır öyleyse." (Sütun) İnsanlığın kurtuluşunu konu ettiği her yazısında bir öz güven ve umut patlaması yaşar. Şüphesiz bunun kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir, ona olan sarsılmaz inancı ve mümin ferasetidir.

İçinde umut taşımayan düşünce, diriltici ve yol gösterici olamaz. Son bir buçuk asırda Müslüman aydın ve düşünürlerin büyük bir kısmı Batı karşısında bir öz güven bunalmı, bir umutsuzluk sarmalı içinde olmuştur. Sayıca az olsa da belli bir kısmı öfke ve çatışma hummasına tutulmuştur. Her iki kesimin haklı

sebepleri vardır. Ancak umutsuzluk ve öfkeyle diriliş ve kurtuluş gerçekleşmez. Ne olursa olsun gerçeğin karşısına inançla, umutla, öz güvenle, kararlılıkla ve soğukkanlılıkla çıkılmalıdır. Batıyı sarsacak olan ve İslâm dünyasını da harekete geçirecek olan budur. Çünkü inanıyor ve biliyoruz ki "Kâfirler hoşlanmasa da Allah nurunu tamamlayacaktır." (Kur'an-ı Kerim, 61/8) Bu yüzden gerçekler ne kadar acı, soğuk ve korkutucu olursa olsun Sezai Karakoç, her zaman umutla bakmış, umudu aşlamış ve umudun önünü açmıştır. Bir umut elçisidir. Bunu davasına giden bir yol olarak görmüştür. "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz! Çünkü kâfirler toplulduğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez." (Kur'an-ı Kerim, 12/87) Onun hayatı boyunca bu ayetin hükmüyle amel ettiğine şahidiz.

S: Kitap boyunca Sezai Karakoç'un yazı ve konuşmalarından uzun sayılabilecek alıntılar yapıyorsunuz. Böyle bir yöntemi niye seçtiniz? Okuyucuyu sıkamaz mı bu durum?

C: Sıkabilir ama bunu göze aldım. Zira konuşmaları deşifre edilmemiş olduğundan ilgililerine kaynaklık etsin diye bunları uzun tuttum. Yazılarındakiler de tam anlaşıl-sın istedim. Yaptığım iş bir okuma zorluğuna sebep olabilir ancak anlaşılma kolaylığı sağladığını düşünüyorum. Bir kavrama, bir ifadeye veya cümleye yapılan atıflarda bazen bağlam sorunu olabilir. Parçayı büyük tutarak böyle bir soruna fırsat vermek istemiyorum. Sezai Karakoç'u doğru anlamak için biraz sabırlı olmak ve bu zahmete katlanmak gerekiyor.

S: Bir yerde "Yazılarından bilgi kaynaklarına dair yeterince bilgi edinemeyiz." diyorsunuz. Bu konuda size katılıyorum. Peki,

sizce Sezai Karakoç'un bilgi kaynakları nelerdir?

C: Kitapta bu cümle şu paragrafta geçiyor ve sorunuzun cevabı da burada, bu paragraftadır:

"Sezai Karakoç, yaşadığı çağı tarihî-sosyolojik bir yöntemle iyi okuyabilen ve olayları dinî ve felsefî bir perspektifle çok yönlü ve derinlemesine değerlendirebilen ileri ve uzak görüşlü bir yazardır. Batı dünyasında, Afrika ve Asya toplumlarında, özellikle Orta Doğu coğrafyasında olup bitenleri yakından takip eder. Yazılarından bilgi kaynaklarına dair yeterince bilgi edinemeyiz. Ancak ne biliyorsa ve neler öğrenmişse doğru yerden ve sağlam öğrendiği kesindir. Her şeyden önce İslâm'ın, Batının ve Doğunun temel kaynaklarını, beslendiği düşünür ve yazarları, edebiyat eserlerini özümseyerek okur ve onların ruhunu kavrar. İyi derecede Fransızca bildiği için dış dünyadaki gelişmeleri Fransızca gazete, dergi ve haber ajanslarından takip eder. Belki özel bilgi kaynakları da vardır. Her ne ise bilgisi şuuru- nu, şuuru ufkunu açar. Erken sayılabilecek yaşlarda dâhilî ve hâricî birçok temel meseleye sağlıklı yorumlar getirir. Bunu elbette şairliğiyle, diyalektik zekâsıyla, eleştirel bakışıyla, içinde yetiştirdiği aile çevresinin bozulmamış kadim kültürünü tevarüs edişiyle, okumalarıyla ve bütün bunlarla oluşan şahsiyet kodlarıyla açıklamak mümkündür. Fakat bizce bunlarla birlikte onun asıl ve ağırlıklı hususiyeti firesiz samimiyetidir. O, bu toprakların inanç ve değerlerine, bu millete samimiyetle inanmış, bağlanmış ve kendini onu aydınlatmaya adanmıştır. Asıl farkı budur: 'Müminin ferasetinden sakının çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar.' (Hadis-i Şerif) Bizce bu hakikat onun şahsında tecelli etmiştir."

S: Son olarak Sezai Karakoç

bize miras olarak ne/yi bırakmıştır?

C: Bu sorunun cevabı sadece eserleri değildir. Kaldı ki eserleri de sadece şiirleri ve düşünce kitaplarından ibaret değildir. Bunların yanında Diriliş dergisi, konuşmaları ve Yüce Diriliş Partisi vardır fakat Sezai Karakoç'un terekese bunlar değildir.

Bizce ondan geriye, bize, yeni ve gelecek nesillere iki büyük miras kalmıştır: Biri onun örnek Müslüman şahsiyetidir, diğeri Müslümanların birliği davasıdır. Mirasını da dört temel kaide üzerine oturtmuştur: (1) İnanmış ve inancı doğrultusunda hayatı boyunca hiçbir taviz vermeden yaşamış bir Müslümandır. (2) Dünya malıyla, makam-mevkisiyle, şan ve şöhretle, kadınla sınavını başarıyla vermiş, bir tavır adamı ve bir ahlâk abidesidir. (3) Saf, berrak, samimî, aşırı uçları olmayan, herkesi kuşatabilen bir düşünce adamıdır. (4) Müslümanların birliği meselesini kendine dert edinmiş bir dava adamıdır.

Kendi ifadesiyle onun davası şudur: "Bin yıllık ömrüm olsa, ömrüm boyunca konuşmam ve yazmam nasibimde varsa hep Müslümanların birleşmesinden, bir araya gelip şuurlu birliklerini oluşturmalarından bahsederim. Bundan bıkmam ve yılmam. Çünkü bundan daha büyük bir dava bilmiyorum. Tüm faaliyetim, İslâm'ın bir savunması ve bu savunmanın özü de Müslümanların uyanıp dirilmeleri, birleşmeleri ve kendilerini dış âleme karşı koruma gücüne ermeleri yönündedir zaten." demektedir. (Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II)

Şimdi günümüzün Müslümanları, eğer Sezai Karakoç'un mirasına talip olmak istiyorlarsa önce şahsiyet ve dava sahibi olmaya talip olmalıdır. Bir dava sahibi olarak

güçlerini birleştirip bir varlık göstermek istiyorlarsa önlerindeki bir numaralı örnek Sezai Karakoç'tur. İktidara geldik ama iktidar olamadık; şahsiyetimizi, ahlâkımızı ve samimiyetimizi kaybettik diyorlarsa çaresi Sezai Karakoç'tadır. İktidar olduk ama kültürel iktidarımızı kuramadık diyorlarsa onun çaresi de Sezai Karakoç'tadır. Her şeyimiz var ama hayatımızın tadı tuzu kalmadı diyorlarsa yine çaresi Sezai Karakoç'tadır. Öyleyse Müslümanlığımızı, dava adamı ruhumuzu, düşünce kabiliyetimizi, samimiyet ve merhameti kuşanmış ahlâkımızı inkişaf ettirmek ve bunu da etrafımızda görmek istiyorsak ilk adımı biz atmamızdır. Bunun yolunu ve yöntemini bilmiyor değiliz. Biliyoruz ama bir sebep bekliyoruz; aklımızı başımıza getirecek bir sebep! Öte liyoruz çünkü cesaretimiz yok. Değişimden korkuyoruz. En önemlisi tövbeden korkuyoruz. Tövbelermiz samimî değil. Ne yaptığımızı bilmiyoruz. Geç kaldığımızı anlamıyoruz. Bir meçhule doğru sürüklenip gidiyoruz. Akıbetimiz hayrolsun diyelim, başka ne diyebiliriz ki?

Bir teklifle söyleşimizi sona erdirmeli: Bizce Sezai Karakoç, İslâm düşüncesinin son ve yeni bir sürümüdür. Kendinden öncekilerden ilham almış olsa bile, bazı düşüncelerini onların görüşlerinin üzerine kurmuş olsa bile, yaptığı nakil değil, zamana ve şartlara göre tamamen yeni bir yorumdur. Bu açıdan onun özellikle yeni nesiller tarafından tekrar tekrar okunmasını, düşüncelerinin içselleştirilmesini, sonra da uç noktalarına yoğunlaşarak geleceğe odaklanılmasını teklif ediyoruz. Geleceğin Müslümanı, geleceğin Türkiye'si ve İslâm dünyası hatta insanlığın geleceği ancak onun çizdiği ufukla selâmete ulaşabilir kanaatindeyiz.

Görebildiğim kadarıyla edebiyat camiasının ardından yazdıkları da çok farklı değil. Beylik lâflar, güzellemler, yuvarlak ve ortada sözler, herkese uyan hükümler vs. Siyaset dünyası ise başından beri Sezai Karakoç'u hiç anlamamıştır.

Türkiye’de Araştırılması Gereken Başını Açmak mıdır Yoksa Örtmek mi?

Vejdi BİLCİN

Prof. Dr., Uludağ Üni. İlahiyat Fak., Felsefe ve Din Bilimleri Böl., Din Sosyolojisi

Sokağımızın hemen altında bir cadde, onun altında da bir kız meslek lisesi bulunuyor. Bu okulda çoğunluğu oluşturmamakla birlikte çok sayıda başörtülü öğrenci var. Örtülü kızların içinde, diğer kızlar gibi sigara içenlerin veya erkek arkadaşı olanların yabancı bakışlardan kaçmak için تنها sokağımıza gelmelerine alıştık. Artık konserlerde kapalı kadınları görmek sıradanlaştı. Ramazanlarda kafelerde bir şeyler yiyip içen kapalıları görmek de. Gazetelerin (şimdi televizyon kanallarının) üçüncü sayfalarında eşini aldatan, suça karışanlar arasında örtülüler de var. Televizyon kanallarına çıkan bu kadınlar acaba programda mı kapandı yoksa gündelik hayatında da kapalı mı, emin olamıyorsunuz.

Başörtüsünün artık bir modasının olduğunu; aile yapısı, dünya görüşü ve yaşam tarzının bu moda ile birleştiğini, ancak tek başına bir modaya ya da dünya görüşüne işaret etmediğini söylememiz gerekiyor. Bir başka ifadeyle; hiç kimse sırf modaya uymak için düzenli başörtü takmıyor. Ama başını örten her kadın da beş vakit namazını kılmıyor. Başörtüsü tek başına ne modayı temsil ediyor ne de dindarlığı gösteriyor.

Gittikçe çoğalan bu örneklerle bakarak toplumun başörtüsüne yüklediği anlamın ters yüz olduğunu söylemek mümkün mü? Elbette ki hayır. Başörtüsü hâlâ dinî bir emir olarak görülüyor; başörtü takanların dinin emirlerini yerine getirmesi bekleniyor. Yukarıda sözünü ettiklerimiz sadece bir değişim eğilimini gösteriyor, ama bu değişimin nereye varacağını tam olarak kestiremiyoruz.

Bu değişim eğiliminde dikkati çeken bir husus, başını açan kadın sayısındaki artış. Özellikle 1980’lerde (önceki ve sonraki 10 yılda da) genç kız ve kadınlar arasında başını kapatanlar çok görülürdü. 2020’li yıllarda ise başını açanlara şahit oluyoruz. Hatta bazı sosyologlar bu durumu sekülerleşme (dinden arınma) olarak yorumluyor. Müslüman Anadolu kimliği açısından bakıldığında; sosyolojik olarak baş açmanın önemli bir inceleme konusu olduğu iddia edilebilir. Fakat ben, ilk bakışta düşünüldüğünün aksine mevcut sosyo-kültürel şartlar içinde başını örtmenin hâlâ daha önemli bir inceleme konusu olduğu kanaatindeyim.

1980'lerin Örtünme Dalgası

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptırdığı 2013 tarihli araştırmaya göre, başını örten kadınların oranı % 71,6. Kentlerde bu oran % 65 iken, kırsal kesimde % 88,9 olarak tespit edilmiş. Yaş ilerledikçe kapanma oranı artıyor, eğitim düzeyi yükseldikçe azalıyor.¹ (Bu araştırmanın Türkiye'de eğitim ve iş hayatında başörtü yasağının sıkı bir şekilde uygulandığı dönem sonrası yapıldığını hatırdan çıkarmamak lazım). Yakın tarihte eğitilmiş kadınların kitlesel olarak başlarını örtmeye başlaması 1980'lere dayanır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra ülkedeki silahlı ideolojik çatışmaların son bulması ve Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde görece artan refah ve özgürlükle birlikte kızlar büyük şehirlerdeki üniversitelere daha fazla gitmeye başladılar. Bu dönemde üniversiteli kızlar arasında dikkat çekecek derecede kapanmalar başladı. Esasında 1980 öncesinde de üniversitelerde kapalı kızlar görülüyordu, hatta bu çerçevede bazı yasaklar getirilmeye başlanmıştı. Ancak 1980 sonrasındaki kapanma oranı bizzat Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in dikkatini çekecek kadar yüksekti. 80'lerdeki kapanma dalgası üniversitelerde başörtü yasaklarının ve buna mukabil boykotların olduğu bir ortamda, çoğunlukla ailelerin karşı çıkmalarına rağmen gerçekleşti. Her ne kadar bir dalgadan bahsetsek de üniversite okuyan kızların kâhır ekseriyetinin başları açıktı.

O yıllarda toplum içinde eğitilmiş kadının başının açık olacağına dair zımni bir kabul olduğunu rahatlıkla iddia edebiliriz. Sadece ilkökul eğitiminin zorunluğu olduğu bu dönemde kızların çoğunluğu ortaokula devam etmezdi. Zorunlu eğitimlerini tamamlayan kızların bir kısmı bir işte çalışır veya bir kursa yazılır, bir kısmı bir iki sene Kur'an kursuna gider, ama neticede "ev kızı"

olup çoğunlukla 17-18 yaşlarında koca bulmayı beklerlerdi. Bu kızların bir kısmının başı açıktı, bir kısmı ise saçları tam kapatmayan yazmalar takardı. Fakat özellikle batı taraflarında başı açık olan genç kızların evlendikten sonra örtünmeleri beklenirdi. Ortaokula devam eden ve başarıyla diğer eğitim kademelerine (lise ve üniversiteye) geçen kızların başlarının açık olması ise kanıksanmıştı. Bunların, eğitimlerini tamamlayıp memur, öğretmen, doktor vs. olduklarında, hatta evlendiklerinde bile başlarını kapatmaları beklenmezdi. Kız çocuklarının okullarda, hastanelerde, devlet dairelerinde gördükleri "okumuş" kadınlar hep açıktı. Aynı şekilde televizyon sunucusu, şarkıcı, aktris, gazeteci ve siyasetçi kadınlar da açıktı. Kişisel olarak iki ayrı büyük şehirde, iki farklı ilkökul, bir ortaokul ve bir liseyi tamamladığım 1977-1989 yılları arasında hiçbir başörtülü öğretmen görmedim. 1990'lı yıllarda sağlık alanında çalışan başörtülü doktorların ve özellikle hemşirelerin varlığını duydum ama kendim de Sağlık Bakanlığı'nda altı sene çalıştığım, sık sık üniversite ve devlet hastanelerine gittiğim hâlde başörtülü bir sağlık çalışanı ile hiç karşılaşmadım. Bunu gayet olağan görüyorum; zira 80'lerde başlayan, 90'larda devam eden kapanma süreci yine de az sayıda genç kadınla sınırlıydı ve gerek resmi yasaklar gerekse kadınların çalışma alanlarının geniş olması sebebiyle başörtülü bir çalışana rastlamak düşük bir ihtimaldi.

28 Şubat (1997) Sürecinden 2020'lere

28 Şubat 1997'de başlayan süreç üniversiteli ve liseli kızların kapanma isteklerinin önünde travmatik bir set oluşturdu. 1980'ler üniversitelerde başörtü tartışmalarıyla geçmişti ancak yasaklar hiç bir zaman 28 Şubat süreci kadar keskin bir şekilde uygulamaya konulmamıştı. 28

Gittikçe çoğalan bu örnekler bakarak toplumun başörtüsüne yüklediği anlamın ters yüz olduğunu söylemek mümkün mü? Elbette ki hayır. Başörtüsü hâlâ dinî bir emir olarak görülüyor, başörtü takanların dinin emirlerini yerine getirmesi bekleniyor.

Şubat döneminde İmam Hatip liselerindeki kızlar bile Kur'an dersleri dışında başlarını açmak zorundaydılar. Aynı kural İlahiyat fakülte-lerinde okuyan kızlar için de geçerliydi. Bu dönemde çok az sayıdaki İlahiyat fakültesinde başörtü yasağı uygulanmamıştır. 28 Şubat sürecinde, daha önce eğitimi tamamlamış ve devlette mesleğini icra etmeye başlamış az sayıdaki başörtülü çalışan da başlarını açmak ya da işlerinden ayrılmak zorunda kaldı. Üniversite öğrencileri için başörtüsü yasağı 2008 yılından itibaren yavaş yavaş kalktı. Devlet memurları için yasak 2013 yılına kadar sürdü. 2014'te ortaokul ve liselerde de başörtüsü yasak olmaktan çıkarıldı. Bu, bir kuşaklık bir fetret dönemi demektir. Genç kızlar yine bu dönemde rol model olarak kabul edebilecekleri öğretmen, müdire, doktor, hemşire, muhabir, sunucu vs. göremediler.

Yasakların kalkması ile kamusal alanda ikinci bir kapanma dalgası görüldü. Ancak bu, 1980'lerdeki dalgadan farklıydı, zira kapananlar esas olarak özel hayatlarında örtülü olan veyahut kapanmak isteyen, ancak örtü hususunda özel hayat-kamusal hayat çatışmasından kaçanlardı. (Bazı kadınlar işte açık, iş haricinde kapalı olmak şeklindeki içsel çatışmayı yaşamak istemiyorlardı.) Bu dönemde kapanan genç kızlar ise çoğunlukla dindar ailelerin çocuklarıydı; Ak Parti iktidarı içinde lise yıllarından, hatta ortaokuldan itibaren okullarında başlarını örttüler. 1980'lerde olduğu gibi ailesine rağmen, pek çok çatışmayı göze alarak kapanan kişiler nadirdi. Örtünmenin ortaokul çağlarına kadar inmesi günümüzdeki durumu anlamak açısından ayrıca önemlidir. Zira kişiliğin henüz oturmadığı, dinî anlamda da çalkantıların olduğu bir yaşta örtünenler, bu yazıda bahsettiğimiz çevresel-kültürel faktörlerle karşılaştıklarında

doğal olarak bocalıyorlar.

2010'lu yıllarda devlet dairelerinde, okullarda, hastanelerde başörtülü çalışanlar hemen herkesin görebileceği bir orana ulaştı. Caddelerdeki reklam panolarında, hatta ulusal kanallarda tesettür markalarının reklamları yapılmaya başlandı. Zaman içerisinde başörtülü sunucular, muhabirler, subaylar, polisler, hatta savcı, kaymakam ve valiler ile örtülü kızların rol model yelpazesi genişledi. Bugün bir üniversitede araştırma görevlisinden rektörüne, bir hastanede hemşiresinden başhekimine, bir bakanlıkta memurundan bakanına hemen her yerde başörtülü birini görmek şaşırtıcı değil. Hatta özel sektörde, bir dönem başörtülüler market kasiyeri bile yapılmazken şu anda reklam filmlerinde yer alıyorlar. Öyleyse artık kamusal alanda örtülü olmanın açık olmak kadar olağan hâle geldiğini iddia edebilir miyiz?

Bu soruya cevap vermeden önce bir toplumun zihniyet, tutum ve davranışlarıyla bir kuşak içinde değişmesinin mümkün olmadığını söylemek lazım. Kanaatimce genel manada toplum, belirli alanları açık kadınlara daha uygun görüyor, genç kızların rol modelleri hâlâ açık kadınlar ve açık olmanın hemen her alanda psikolojik bir üstünlüğü söz konusu.

2020'li yıllarda basında sık sık "ilk başörtülü vali," "ilk başörtülü kaymakam," "ilk başörtülü savcı," "ilk başörtülü büyükelçi" gibi ifadeleri gördük. Ancak bunların basında bu şekilde dile getirilmesi bile başörtülü üst düzey bürokratların içselleştirilmediğini gösteriyor. Şüphesiz 28 Şubat'ın Ak Parti döneminde de uzun süre devam ettiği düşünülürse, bu olağan bir durum.

Devlette pek çok kademede başörtülü üst düzey çalışan görülmesine rağmen özel sektörde hâlâ başörtülü yönetim kurulu başkanları, CEO'lar, genel müdürler görmek

olası değil. Feministlerin sık sık vurguladığı üzere, zaten genel manada kadınların ulaşması oldukça zor olan bu statülere başörtülü bir kadının gelmesi kısa vadede mümkün görünmüyor. Hatta bazı şirketler, adı konulmamış kurallarla, alt düzey çalışanlar hariç beyaz yakalıları arasına başörtülülere almıyorlar. Benzer şekilde popüler kültür alanında, başörtülü şarkıcı, aktris, televizyon sunucusu yok denecek kadar az. Son yıllarda bazı sporcular arasında başörtülüler görülse de, bunlar kadınların daha ön plana çıktığı, daha popüler olan voleybol, tenis, basketbol gibi alanlarda değil. Özellikle popüler kültür alanlarında çalışmak ve ilerlemek isteyenler için başörtüsü doğal bir bariyer oluşturuyor. Bu yüzden örtünen çok az sayıdaki kadın ya oyuncululuğu bırakıyor ya da sınırlı rollere mahkûm kalıyor. Dolayısıyla pek çok gelişmeye rağmen, kariyerli kadın denildiğinde hâlâ açık kadın akla geliyor.

Toplumun bakış açısını göstermesi açısından şöyle bir örnek vereyim. Günümüzde bir kişi, sekreterin "Müdire Hanım'ın misafiri var ama yine de görüşebilirsiniz," demesi ile müdüriyet kapısından girse, makam masasının önündeki koltuklarda karşılıklı kahve içen örtülü ve açık iki kadın görse hangisinin müdire olduğunu düşünür? Hele başörtülü kadın oldukça sade giyinmiş ve makyaj yapmamışken, açık kadın, kıyafeti, saç boyası ve makyajıyla gayet şık görünüyorsa müdire hanımın kim olabileceği toplum nezdinde bellidir.

Başörtüsüne Yüklenen Anlam

Türkiye'de başörtüsünün siyasi bir sembol olduğu, geçmişte örtüye karşı olanlar tarafından sıklıkla ifade edildi. "Örtüye karşı olmak" ifadesi 20'li yaşlardaki gençler için abartılı gelebilir. Oysa çok değil, bundan 40 sene önce başörtüsü çağdışı bir kıyafet olarak nitelendiriliyordu. Ocak 1987'de çıkan YÖK

Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde "çağdaş kıyafet ve görünüm dışındaki giyim" kınama cezasını gerektiren bir suç olarak tanımlanmıştı (Özal hükümetinin müdahalesiyle Aralık 1987'de bu maddeye "Dinî inanç nedeniyle boyun ve saçlar, örtü ve türbanla kapatılabilir," ibaresi eklenerek başörtüsünün suç olmaktan çıkarılmaya çalışıldığını hatırlatalım.)

2020'lerde birbirine çok zıt siyasi görüşlerin içinde başörtülülerin hatta başörtülü milletvekillerinin yer aldığını düşündüğümüzde siyasi sembol tanımlamasının ne kadar yersiz olduğu ortaya çıkar. Başörtüsü, günümüz için ancak bir dinî sembol olarak görülebilir. Şüphesiz tarih boyunca Müslüman veya gayrimüslim kadınlar genel olarak örtündüklerinden başörtüsüne dinî bir sembol olarak bakılmamıştı. Günümüzde başörtüsünün dinî sembol vasfı kendiliğinden ortaya çıktı. Toplum başörtüsünü dinle ilişkilendiriyor; gündelik hayatlarında başları açık olanlar bile camiye girdiklerinde, cenazeye katıldıklarında, evlerinde Kur'an okuttuklarında başlarını örtüyorlar. Bir başka ifadeyle toplum örtüye, dolayısıyla başörtülüye özel bir misyon yüklüyor; örtülü kadınlardan farklı ve daha üst şeyler bekliyor. Örnek olarak ailede biri örtülü diğeri açık iki kuzen olduğunda, açık olan kuzenin hafif makyaj yapması, konsere gitmesi, sporla uğraşması vb. olağan görülüyor. Hele ki bu açık kuzen nispeten mazbut kıyafetler giyiyor ve kandil geceleri başını örtüp, ölmüş büyükleri için Yasin okuyorsa çok kıymetli addediliyor. Oysa dini bilgi ve yaşantı açısından bütün eksikliğinin farkında iken örtünen bir genç kız veya kadın, aynı kadın tabiatı içinde, aynı toplumsal yapının ortasında çok ayrı ve üst düzey beklentileri karşılamak zorunda. Toplumun bir kısmı bu "eksikliklere" hoşgörü ile bakarken, daha kalabalık bir kısmı

ise kadının, hakkını veremeyeceği bir şeye hiç kalkışmaması gerektiğini düşünüyor.

Dikkat çekici bir şekilde çalışma hayatındaki dindar erkek patronlar da başörtüsüne yüklenen anlamlardan dolayı kapalı çalışan tercih etmeyebiliyor. Bunun pek çok sebebinden söz edilebilir.

Her şeyden önce başörtülü kadın çalışanların varlığı ve oranı şirketin imajını etkiliyor. Şüphesiz dindarlar, başörtülü çalışanların olduğu şirketlere daha olumlu baksa da tamamen olumsuz bakan siyasi görüş sahipleri de söz konusu. Bu durumda dindar şirket yöneticisinin örtülü ve örtüsüz çalışanlar arasında bir altın oran tutturması gerekiyor. İkinci olarak dindar erkek yönetici, dinî gerekçelerden dolayı örtülü kadınla rahat çalışmayacağını düşünüyor. Örneğin örtülü bir çalışanını erkek bir çalışanı ile aynı ofise koyarken, örtülü çalışanı ile bir konuyu başa müzakere etmesi gerektiğinde ya da örtülü çalışanının müşterilerine sürekli güler yüzlü davranmasını beklerken mahremiyet eksenli dinî kaygılar devreye giriyor. Üçüncü olarak, dindar erkek patronlar arasında hâlâ kadının eğitim alabileceğini ama esas olarak görevinin annelik ve ev hanımlığı olduğunu, hele günümüz çalışma hayatı içinde dindar kadının hiç çalışmaması gerektiğini düşünen kişiler bulunuyor.

Şüphesiz artık kadınlar, hiç bir yöneticiye bağlı kalmadan bağımsız meslekler icra edebilirler. Örneğin eğitimlerine göre özel ders verebilir, çeşitli danışmanlık ofisleri açabilir, kendi atölyelerini kurabilir, çok daha az görülen yazarlık, sosyal medya fenomenliği gibi uğraşlarla meşgul olabilirler. Ancak bu durumda bile açık olmak bir avantajdır. Eğer kişi dar bir çerçevede kalmayı göze alıyorsa, başörtüsü ile mesleğini icra edebilir. Ancak çok daha geniş kesimlere hitap etmek istediğinde örtü onun için bir ba-

riyer haline geliyor. Örneğin örtülü bir psikologu genelde dindar insanlar takip ederken, açık bir psikologu herkes takip ediyor. Nitekim son yıllarda kariyerine örtülü başlayan, belirli ölçüde tanındıktan sonra başını açan çok sayıda kadın söz konusu. Tabii, bu kadınların açıldıktan sonra tanınırlıklarının ne kadar arttığı meselesi tartışılabilir. Türkiye'de bazı ideolojiler o kadar katı ki, bir kadının eskiden örtülü olması bile ön yargıları harekete geçiriyor.

Sonuç olarak bugün (2022) başörtüsünün anlamında bir değişme eğilimi olduğunu söyleyebiliriz, ancak yakın gelecekte örtünün dinî anlamından sıyrılıp fular gibi salt bir aksesuara dönüşeceğini iddia etmek oldukça güç. Başörtüsü, toplumun büyük çoğunluğu tarafından "din" ile ilişkilendiriliyor ve örtünen kişiye birtakım sorumluluklar yükleniyor. Ayrıca örtülü kadınlar çeşitli alanlarda pek çok problemle karşı karşıya. Yakın tarihte ünlü bir psikoloji profesörünün, rehber öğretmenlerin ve psikologların mesleklerini icra ederken başörtüsü takmalarının doğru olmadığını söylemesi, bu zihniyet problemini ortaya koyan tipik bir örnek. Açık olan kadınlar iş hayatı, bilim, sanat ve popüler kültür alanlarında hatta gündelik hayatta çok daha avantajlılar. Örtülü kadınlar, bir taraftan bu alanlarda erkeklerle ve açık hemcinsleriyle rekabet ederken diğer taraftan dindar çevrelerin/çevrelerinin eleştirilerine de göğüs germek zorundalar. Kanaatimce çoğunlukla ortaokul-lise yıllarında üzerinde çok düşünmeden veya ileri yaşlarda daha bilinçli kapanan ama gerek özel hayatlarında gerekse kariyerlerinde öngöremedikleri bariyerler ve eleştiriler ile karşılaşan kadınların başlarını açması, anlaşılması o kadar zor bir konu değildir.

¹ Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014, s. 102.

Tam ya da Tamam'ın İmkânı

Mustafa ESER

Yazar

“İnsan, cismaniyetinin fizikî âlemle ilgisine rağmen bu âlemin fiilî durumlarına bel bağlamadan daima büyük uğraşlar ve işler peşinde koşar, uzun soluklu projeler ve planlar yapar. Bütün bunların sebebi gerçekte insanın bu dünyadan daha iyi bir dünyayı var etmenin arayışı içerisinde olmasıdır. Öyle ki insan daha iyi bir dünyayı gerçekleştirdiğini düşündüğünde dahi ona itibar etmez, onunla yetinmez ve bundan daha iyi bir dünya arayışını sürdürür...”

-Taha Abdurrahman, Dinin Ruhu

Eşya her daim hareket halindedir. Çok yönlüdür bu hareket. Bazılarınca, şeyler, çok yönlü hareket etmekle birlikte seyirleri çok yönlü değildir. Seyir, ya zevale doğrudur ya da kemale doğru. Kimilerince ise hem kemale doğrudur hem de zevale. Zira her zevalde bir kemal her kemalde de bir zeval olabilir. Bizce hareket şuursuzca yapılan devinimin adı olabilecekken seyir bir amaca mebni bilinçliliği zorunlu kılar. Hareket, hercai iştahla meyletmek varken; seyirde tertibatlı bir emek bulunmaktadır.

Seyrin, amaca mebni olmasının niyetle irtibatı izahtan varestedir. Niyetin kötü olması, iyi olması kadar mümkündür. Niyeti makarrı olan kalbin özünü ise ancak kalbin mutlak sahibi bilecektir. Niyet okuyuculuğu bu bağlamda zemmedilir. Lakin bazı seyir hallerinde aşikâr bir kötülüğe gidiş bulunur. Buradaki kötülüğün varlığı, seyirin tertibatlı bir emekle mümkün olmasına tezat teşkil etmez.

Modernizm, insanların elinden ebedî mutluluğu çalınca; modern insan, mutlu olma temel ihtiyacını yine modernizmin dayattığı “haz, hemen şimdi” diktesini kabul ederek gidereceğine inandırıldı. Dünyayı emanet bilinci ile imar etme çabasını güden Müslüman aklı ile zevkin bütün çeşidini bu dünyada yaşama gayreti güden hedonist akıl nasıl mukayese edilebilir! İlkinin derdi ebedi huzur iken ikincisinin derdi anlık hazzı ermekten ibarettir. Tamamlanma arzusunun/ihtiyacının, keyif alınarak elde edilebileceği vehmine kapıldı modern insan. Hâlbuki tamamlanma isteği emek isteyen ve çoğunlukla da haz alınmayan bir seyir halidir.

Modern psikolojide kendini gerçekleştirme gayreti, bizim medeniyetimizde insanı kâmil olma gayreti ile karşılanabilir belki. Her iki gayrette de insanın, kendine yapması gereken yatırımlar ve harcaması gereken mesailer vardır. Emek ve titiz işçilikler vardır. Nihai kertede iyi olma amaçlanır. İyinin sınırlarını belirlemek ise zordur. İyi, daha da iyi, en iyi... girdabının tahribatı bilindiğinden belki de şeriat devreye girer ve orta yolu, ana arter olarak belirler. Denge, mucize bir kelimedir ve keramet dengenin kendisidir. Kimi düşünürler şöyle bir çözüm üretirler: Ulaşma değil yolda olmanın kendisidir, kendini gerçekleştirmek. Bu bizce de makul bir nazariyedir.

Neye tam deriz? Eksikliği ne ile belirleriz? Bu ve benzeri soruların cevabı ancak sınırlar belirlendiğinde verilebilecektir. Çünkü tamlikta ne kastedildiğinin belirlenmesi müşkül bir iştir. Yapılan her iş, ortaya konulan her bir çıktı, hep hatalı ya da eksik olacaktır. Bu nakısa durduğumuz yere göre artacak ya da azalacaktır. Veya nakısanın boyutu değil şekli değişecektir. Çünkü düşünceler, durulan yerin boyası ile boyanırlar. Mekân, makama imkân tanır. Ayaklarımızı neyin üzerine bastığımız, düşünce-mizi hangi kabulün üzerine inşa ettiğimizle muadildir. Hududu bilmek ve bunu izah etmek seyrin hukuku gereğidir. Hal böyle olunca hududu belirlenmemiş iş ve işleyiş, kâmil-i iyi olamayacaktır. Hududu be-

lirlenme için gücün ölçüsü bilinmelidir. İktidarın alanı nedir? Kudret nereye kadar ulaşır? Neye el erer, nereye el erişmez, bilinmezse hudutlar silikleşir. Tam da yeri gelmişken söyleyelim: En büyük biliş kendini biliştir. Bütün bilişler kendini bilme edimine öyle ya da böyle hizmet ederler.

Belki de iyi, vaat edilecek gayretin ne kadar çıktı vereceğini bilme çabasının kendisidir. “Ben şu ölçekte gayret sarf edebilirim ve bu gayret şu hacimde bir neticeye imkân tanır.” bilgisi kişinin hem kendisi hem de muhatabı için pek kıymetlidir. Dikkat ederseniz halis niyetle çıkarılan yollardaki kazaların pek çoğu hududun/haddin dolayısıyla hakkın bilinmemesinden kaynaklanır. Vaatte bulunan zarar eder bu kazada; zira üzerinde yeterince emek harcamadığı için hududunun fevkinde bir taahhütte bulunmuş ve altında ezilmiştir. Muhatabı da zarar eder. Onun zararının sebebi ise vaat edilen üzerinde bir beklenti ile hesaplar yapmış olmasıdır.

Bahsedilen biliş, bekleyenin ya da talep edenin de erdem sorumluluğudur aynı zamanda. Muhatabının gücü nispetinde bir çıktıyı beklemelidir. Gücü nispeti, azami sınır olarak görülmelidir. Gücün hududunu ise gücün yüklenicisi bilir. Beyanı esastır ve bu beyana itibar gerekir. Azami sınırın altındaki çıktılar kınanmamalıdır. Şeriatta azami sınırlar üzerinden değil orta yol üzerinden farz kılınır. Ağyar, nafıleye girer ki nafıleyi terk kınamaz. Kişi dilerse nafıleye heybesine azık devşirebilir. Kınanmaz, zira bazen insanların kalpleri sırt döner. Zorlama veya yönlendirici tavsiyeler, talep edilmediği müddetçe zulme dönüşecektir. Yine mesele kişinin bilişine, yani kendini bilişine çıkar. Çünkü ortada bir kandırma varsa bu ancak kendini kandırma olacaktır.

Tamamlanma içgüdüğü, yapılan

iş de tam yapma isteğini mecbur kılar. Tam yapmak, yani işin tamam olması hudut belirlemekle ya da hududu bilmekle mümkün olur. Kişinin hududunu bilmesi; gücünü, zaafını, kabiliyetini, çapını hâsılı kendini bilmesi demektir. Kendi üzerinde mesai harcaması ve emek vermesi gerekir ki bu bir ömürlük bir uğraşıdır. Hemen olmaya başlar belki ama hemen oluvermez.

Tamam, kelimesini hoyratça kullanan insanoğlu ne ilginçtir ki çoğunlukla noksanlık duygusu içindedir. Kapital enstrümanlar da bu noksanlık duygusunu köpürtür ve bu duygudan kurtulmanın tek yolunun satın almakta olduğunu ilan eder. “Al ve sahip ol, böylece tamam olursun”, diye her surette görünürler tüketici damgalı insana. Hâlbuki azıcık düşünen insanlar, aldıklarının, tamamlanmasına katkıdan çok içlerindeki boşluğu daha da büyüttüğünü hemen fark ederler.

Tamam olmak için bilgi oburluğu yapanlar vardır bir de. Bilmeyi vukufiyet kesbetme değil de malumat depolama sanırlar. Bildiklerini de kendilerini de daha iyi bir kendi olmak için değil, başkalarını daha iyi yapmak için bilirler çoğunlukla. Faydasız ilimden Allah’a sığınan Peygamberimizin faydadan kastını düşünmek icap eder. Belki de kastı, hadisin devamındaki ürpermeyen kalbe ve doymak bilmeyen nefse ortam sağlayacak bir bilıştır. Valla-huâlem!

Tam olup eksiksizliğin mümkün olmadığını kabul edenler, bütün eksiklerine rağmen yolda seyir halinde olmanın huzurunu yaşarlar sanki. Belki de iyi olma, noksan oluşun, es-Samed olanla hululiyete imkân tanıyan tek kapı olduğunu fehmetmektir. Ve dahî, tam olmak için, tamam olmak için, tamamlanmak için, en sıhhatli yol bu hululiyete talip olmaktır. O halde hududunu, eksikliğini, bilmediğini bilenlere selam olsun!

Kiralık İdeolojik Silahlar

Şehnaz FINDIK

“Ulu bir çınarın kovuğuna sığınmış bu aziz millet, kendi gölgesinden korkmayı kimden öğrendi?”

Kabul ediyorum, öyle sessiz sakın sorulabilecek bir soru değil bu. Çok matah bir soru da değil üstelik. Ama can yakan, dirsek çürüten, kalp kuru-tan sorular için iyi bir girizgâh. Sahi, kimden öğrendik bizi biz yapan mukaddesatı korkunç bulmayı? Hangi kudretin mahsulü bu utanç duygusu ki samimiyetten, ihlastan, vicdandan ve merhametten “maraz” doğduğuna kani olduk bir anda? İçimiz şişti sorulardan değil mi? En çok da karizmatik münafıkların peşine takılanlarımız sevmiyor bu soruları. Zira ulusal cemaatlerin fabrikasyon vicdanlarına sığınmayı onlar sayesinde kolaylıkla çözdük. Dolayısıyla bize çözecek bir muamma yahut muhakeme edecek sakıncalı sorular da kalmadı.

Çıkarların yüksek sesle etrafımızı sardığı ve bizim de dünden razı bir şekilde teslim olduğumuz bir dünyaya doğru gidiyoruz. Radikal duyguları tuhaf bir biçimde sahipleniyor ve bize söylenen neyse onu yapıyoruz. Muhatabımızı kalıplara sokuyor, standartlaştırmak için kendi çizgimize çekiyor, özünden kopmak istemeyenlere aykırı nazarıyla bakıyoruz. Milliyetçi değil, sosyalist değil, demokrat hiç değil, uçarı kaçarı bir liberal, belki ihtimal bile değil ama bir şeyler olduğumuzu iddia etmekle kavgaya tutuşuyoruz. Geçmişi ve geleceği insan iradesinden söküp, akli mekanik bir “ideal” olarak yenilemeye çalışıyoruz. Mültecileri kamplara, Tanrı’yı mabede, İslam’ı sakal ve örtüye ve ilmi de sosyal medyaya hapsediyoruz. Haliyle hangi vicdan bizi tanımlıyor, kaçımız vicdanla tanımlanıyor bilmiyoruz. Göremediğimiz belki de şu; merhametsiz bir dünyanın varlığını “reel” ve kaçınılmaz gören ilerlemeci zihniyetin o sözde evrensel ahlakında diğerkâmlık, muhabbet ve ihlas yok. Öyleyse soruyoruz: Bir yetimin yalnızca başını okşamayı bile yüksek bir ahlaki vazife addeden Muhammedi ruhun esamesinin dahi okunmadığı hangi evrensel düzen bizi “refah” toplumu yapacak? Cevapları duymamak için kulaklıkla geziyoruz. İnanın, artık hiç de aldırış etmiyoruz.

Batılı olamadığımız gibi Doğulu olmayı da beceremiyoruz. Türkülerimiz bamtelinden mızraklarla içeri giriyor ama zamanla onlara da duyarsızlaşıyoruz. Peki, nedir bu sarhoşluk halinden bizi kurtaracak? Özümüzü, değerlerimizi ve kalbimizi nasıl yeniden inancımızla kardeş kılabiliriz? Sorunu tespit etmeye hevesli olduğumuz kadar çözmeye de iştiahtır duyuyor muyuz? Öyleyse bir pencere açmakla başlayalım. Hatayı nerede yaptık, neresinden dönersek kâr olur iyice bir hesaplayalım.

İçinde yaşadığımız vahşet sisteminin gönül dünyamızda büyük bir tahribat bıraktığı ortada. Nesillerimiz sosyal medya, müzik, sanal dünya ve bilgisayar oyunları ile şiddetin, gücünün ve mutlak kazancın kölesi haline getiriliyor. Hiçbiriyle işim olmaz, evlatlarımı zehirlemelerine de müsaade etmem, demeyin. Bir alışveriş merkezine girip ihtiyacınızı görene kadar kulağınıza dolan onlarca şarkı elbette sizi zehirlemek için izin istemeyecek. Sokakta yürürken gördüğünüz reklam panoları zaten siz öylece geçip giderken bilinçaltınızda yedeklensin diye orada. Haliyle bu iş, rıza formatını aşalı epey oluyor. Çünkü tüm o görüntülerin, seslerin ve “hayallerin” bize vermek istediği çok fazla mesaj var. Ve o mesajları alış biçimimiz çılgınca bir tesli-

miyetin göstergesi. “Nasıl bu kadar kolay teslim oluyoruz?” dediğinizi duyar gibiyim. Cevabı basit: Yapısal niteliklerimiz “kiralık”, duygusal tepkilerimiz “ideolojik” ve durum ne olursa olsun çözüm merciimiz “silahlar” olduğu için.

Haydi, bu meseleyi geçmişin tozlu raflarından bugüne indirelim. Tanzimat döneminden bu yana Batı’dan kiraladığımız ideolojik silahları bir düşünelim. Eğitimde, etikte, kamusal davranışta, hukukta ve diğer tüm alanlarda süzgeci elden bırakıp körü körüne taklit ettiğimiz şeyleri önümüze koyalım. Söz konusu taklidin içindeki gizli-aşikâr niyetler bizi bugünkü noktaya getirmede mi? Taklidin imanda dahi emanet gibi durduğu göz önüne alınırsa, aydınlarımız bize 1923 sonrasında dahi yakamızı hiç bırakmayacak bir taklitçilik miras bırakmadı mı? Bu miras, uzun vadeli systemsizlikten beslenen bir “eğitim” anlayışı değil miydi? Hem de öyle bir eğitim anlayışı ki, dünyanın her yerinde Kuzey Atlantik sistemine kapı kulları yetiştirmekten öte gitmedi.

Çağın meşru silahlarından biri olarak “eğitim” ile ansızın ortaya çıkacak tüm ideolojilerin önüne geçilmek istendi. Taklitçi, mekanik ve değerlerinden uzak bir eğitim anlayışı ile üçüncü dünya ülkelerinde kiralık ideolojiler devri başla-

“Nasıl bu kadar kolay teslim oluyoruz?” dediğinizi duyar gibiyim. Cevabı basit: Yapısal niteliklerimiz “kiralık”, duygusal tepkilerimiz “ideolojik” ve durum ne olursa olsun çözüm merciimiz “silahlar” olduğu için.

Fakat hâlâ çağımızın en büyük silahlarından biri olan bilgiyi işlemeyi ve bu işlenmiş bilgiyi tarihsel ve kültürel mirasımızla buluşturmayı tam anlamıyla başaramadık. Nihayetinde faşizanlığı, boşvermişliği ve çokça hamaseti ustaca birleştiren bir eğitim sistemi programladık.

miş oldu. Böylelikle faşizmin biraz tatlı biraz tuzlu halinden esinlenen farklı türleri kolaylıkla imal edildi. Peki, bu süreçte Türkiye’deki asayiş berkemal miydi? “Biz” olarak biz, bu faşizan anlayışın kiralanmasında tedbiri elden bıraktık mı?

Dünya siyasetinin ideolojik silahlarına karşın ortaya koyduğumuz duruş hiç de Batılı muadilleriyle mukayese edilir cinsten değildi. Bunu da bedel ödeyerek öğrendik. Zira geçmişe baktığımız o “bizim projeksiyon” biraz dar ama çokça anlamlı katmanlardan oluşuyordu. Dar, çünkü ideolojik kavram ve kuramların belirlediği sınırlarda düşünerek bin yıllık zihin aktivitemizi hantallaştırmıştı. Çokça anlamlı, çünkü basiretimiz henüz bağlanmamışken kendi “umran” bilincimizi tesis etmeye odaklanmıştık. Fakat hâlâ çağımızın en büyük silahlarından biri olan bilgiyi işlemeyi ve bu işlenmiş bilgiyi tarihsel ve kültürel mirasımızla buluşturmayı tam anlamıyla başaramadık. Nihayetinde faşizanlığı, boşvermişliği ve çokça hamaseti ustaca birleştiren bir eğitim sistemi programladık. Avrupa’daki iktisadi ve sosyal sorunları ithal etmek suretiyle içine düştüğümüz bu buhranı çağdaşlarımızın çözümlerine sarılarak telafi etmeye çalıştık. Politik ve ideolojik olarak egemenlik alanını genişleten Avrupa halklarıyla kendimizi özdeş görmeye başladık. Biz hatayı telgrafın tellerine konan kuşlarda ararken asıl soruyu yine onlar sormuştu.

Bernard Lewis “Hata Neredeydi” isimli eserinde, Osmanlıların küçük ve hakir gördükleri “kâfir Batılılar” karşısındaki yenilgilerinden ders almasının önündeki en büyük engelin “Avrupalıların potansiyelini muhakeme edememek” olduğunu söyler. Gelin biz buna “denge körlüğü” diyelim. Çünkü sorun, Lewis’e göre Osmanlı’nın iktisadi ve askeri olarak zayıflaması

değil, Avrupalıların Osmanlı’ya yetiştirip güç dengesini değiştiremeyecekti. Bu noktadan sonra Osmanlılar dengeyi değiştirebilecek ne türden hamlelerin yolda olduğunu yeterince iyi takip edememişti. Bilimsel gelişmenin en nihayetinde ekonomik gelişmişliği getirebileceği, sermayenin eğitimle ve eğitimin de hukukla tamamlandığında ortaya güçlü bir ulus devlet yapısının çıkabileceği fikri, Osmanlı aydınlarında büyük ölçüde doğru anlaşılamamıştı. Tabii değneğin iki ucundan biri abdestli yere temas etmek zorunda olduğundan bu durum “körü körüne taklitçilik” kolaycılığını doğurmuştu. Bu anlayışla, taklitçi yaklaşımlarla kiralanmış ideolojilerin en büyük silahı da eğitim olmalıydı. Zira ünlü sosyolog Ernest Gellner “meşru eğitimin tekeli ele geçirmek meşru şiddetin tekeli ele geçirmekten daha önemli” diye düşünürken başka neyi kast etmiş olabilirdi ki?

Lewis’ten çıkarımla ortaya koyduğumuz bu denge körlüğü, çoğu Osmanlı aydını için kronik bir hastalık olarak kaldı. Said Halim Paşa, “Buhranlarımız”da adeta Lewis’in bu mealdeki tespiti onaylar nitelikteydi. Zira Paşa’nın içler acısı halimizi teşhis edip bir de üstüne reçete yazdığı bu önemli yapıt, “her şeyden önce hukuk ve eğitim” demiştir. Talimi, terbiye ve şariat ile birleştirmeyi savunurken Osmanlıların sakatlıklarını saptamayı da ihmal etmemiştir. Paşa, bu sakatlıklara karşın tedbiri elden bırakmaksızın koltuk değnekleri ile yürümeyi teklif edip siyasal eklemler bu yeni nizama alışınca hukuku bir sütun gibi dayanak ederek ayağa kalkmayı öngörmüştür. Aşama aşama “kiralık” olandan kurtulmayı tavzih etmiştir. Evvela yola koyulmak ve işe başlamak nimetine erişmeyi hedeflemiştir. “Kiralık” aydıncılıktan insafsız bir medet ummazdan evvel milletin fertle-

rine “kendi özüne tutunarak işe koyulmak” için yakarmıştır.

Osmanlı aydınlarının mirası olan taklitçilik, Cumhuriyet aydınları için de sıfır noktası mahiyetindeydi. Nurettin Topçu, “İradenin Dâvası, Devlet ve Demokrasi” adlı eserinde taklitçiliğin milletin varlığını tepeden tırnağa kavradığını ifade etmiştir. Ona göre Tanzimat’tan beri yapılan türlü ıslahat hareketlerinin muvaffak olamayışının müsebbibi, her mefhumu bizim için felaketlerin kaynağı olan Garb’ın taklid edilmesi idi. (s.38)

1960’lı yıllarla beraber komünizmin Doğu ve Latin toplumlarında kiralınması ile kalkınma ve toplumsal ahlakın önüne etten duvar ördüren küresel sistem elbette kolayca çekip gidecek ideolojiler üretmedi. Jared Diamond “Tüfek, Mikrop ve Çelik”te hangi arazide hangi gelişimin muhtemel olduğu analizinde, çarpıcı bir hakikat ortaya koymuştur. Diamond’un gıdayı tekelinde bulundurmak, genetiğe etki eden taraf olmak; ahlaki değer fabrikaları kurmak, teknolojik ve linguistik tahakküm ile söylem üstünlüğüne sahip olmak; kopyalama ve uyarılmanın dil ve teknoloji üretiminde aslına karşı gönüllü teslimiyetini göz önüne alarak taklide girişmek şeklin-

de özetlenecek taktiksel görüşleri, Batı medeniyetinin ideolojik kavram ve metotlarını ithal eden kiracı milletlere uygulanacak tarifi açıklamıştır.

Geçmişin tozlu raflarına son verirken Diamond’un önemli bir şeyi atladığını da belirtmek isterim: Saplantılı bir kiralama yönteminin başarı getirebileceği yanılgısının yanılgısı. Kabul ediyorum, Türkiye için durum tespitinde kullanılacak doğru kelime “yanılgı” olmayabilir. Fakat arzu edersiniz ki karşı karşıya olduğumuz manipülatif eylemler, öz coğrafyamızda bile kendisinden hiç kurtulamadığımız o azınlık psikolojisi bizi kiralık bir demokrasinin peşinde demokrasiye mündemiç her fikrin mermi vazifesi görmesi yanılgısına itebiliyor. Demokrasi, bir silah gibi işlevini görüyor elbette, zira yeterince demokratik hissediyoruz ki demokrasi şehitleri kavramının üretiminde öncüyüz. Zira Batı’dan aldığımız ithal kavramlara biraz bu toprakların mayasından giydiriyoruz ki kiralık değil, “yerli ve milli” sloganlarımız olsun.

Son olarak hatırlatmak isterim ki kadraja girmeyen yönleriyle kilisenin, sömürmenin, monarşinin, anarşinin ve zaten yüzyıllardır var olan iktisadi uçurumun derdiyle dertlenmiş Batı’nın “medeniyet” anlayışı ve kendilerine has eğitim sistemi, Türk milletinin birçok alanda tam anlamıyla başarılı olmasına imkân tanımayacaktır. Bu yüzden tıpkı Cumhuriyetin 99. yılı münasebetiyle ortaya koyduğumuz atılımları çoğaltmak, geliştirmek ve samimiyetle bu uğurda genci yaşlısı gece gündüz çalışmak için eğitim sistemimizin rotasını kendi dertlerimizle, sorunlarımızla oluşturmalıyız. Değer, din, ahlak ve tarihine sıkı sıkıya bağlı, bu arızalı sistemle kavga edecek yeni bir eğitim anlayışı ortaya koymalıyız.

Son olarak hatırlatmak isterim ki kadraja girmeyen yönleriyle kilisenin, sömürmenin, monarşinin, anarşinin ve zaten yüzyıllardır var olan iktisadi uçurumun derdiyle dertlenmiş Batı’nın “medeniyet” anlayışı ve kendilerine has eğitim sistemi, Türk milletinin birçok alanda tam anlamıyla başarılı olmasına imkân tanımayacaktır.

Ebü'l-Müfessirîn: Müfessirlerin Babası İsmail Cerrahoğlu

Mustafa ÖZEL

Prof. Dr., FSMVÜ İslami İlimler Fak.

İslamî eğitimin Türkiye’de yıllarca kasten amden, bile isteye ademe mahkûm edildiği, sosyo-kültürel tarihî bir hakikattir. Osmanlı Devleti’nin son yıllarında iyice içinden çıkılmaz bir hal alan, bir sorunlar yumağına dönüşen eğitim, bugün de devasa problemlerle cebelleşmeye devam etmektedir. Yeni dönemde şekillendirilmeye çalışılan din-devlet, din-toplum ilişkilerinin istendiği biçimde bir kıvam bulabilmesi için öncelik, İslamî eğitimden uzak durulmaya verilmiştir. Zecrî ve cebrî uygulamalarla, milletin evlatları dinî bilgilerden uzak yetişmiştir. Bunların istisnaları elbette olmuştur. Bu istisnalar, annelerin babaların, ninelerin dedelerin her türlü riski göze alarak çocuklarının dinsiz büyümemeleri konusunda gösterdikleri ısrarları neticesinde ortaya çıkmıştır.

İşte onlardan biri, 25 Ekim 2022 Salı günü dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya güzârân eden muhterem Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu hocamızdır. 1929 doğumlu olan Cerrahoğlu hocamız, babaannesinin teşvik, gayret ve rehberliğiyle ilkokula başlamadan önce, yedi yaşında Kur’an-ı Kerim okumayı öğrenir, hatim yapar. İlkokulu doğduğu ilçe olan Hendek’te, ortaokulu Adapazarı’nda tamamlar. Lise tahsili için İstanbul’a gider, Kabataş Lisesinin fen bölümünden mezun olur. Ailesi, amcasının eczacı olması, soyadlarının Cerrahoğlu olmasından dolayı, tıp veya eczacılık okumasını isterler. Ancak kontenjanlar oldukça sınırlıdır; tıp 80, eczacılık ise 60 öğrenci almaktadır. Hoca yedeklere kalır, memleketine döner, eczanede amcasının yanında çalışmaya başlar.

Eczaneye iki gazete gelmektedir; İstanbul’dan *Cumhuriyet*, Ankara’dan *Ulus*. Bir gün *Ulus* gazetesinde Ankara’da 21 Kasım 1949’da ilahiyat fakültesi açıldığını okur. Aile genç İsmail’in, ne olduğunu bilmedikleri ama adından dinî bir okul olduğu anlaşılan bu okulda okumasını ister. Bu işe en çok sevinen, yıllardır torununa İslamî eğitim vermeye çalışan babaannedir.

EDITORLER
Doç. Dr. Gökhan ATMACA
Doç. Dr. Ali KARATAŞ

TEFSİRE ADANMIŞ BİR ÖMÜR
İSMAİL CERRAHOĞLU

Fotoğraf: Harun SAVUT, Ayşenur ÖZBAKKAL

Bir posta arabasıyla Ankara'ya yola çıkar, okula gider, kaydını yaptırır, fakülteye başlar. Ankara'da hava o kadar soğuktur ki, elbiseleriyle yatağa girip öyle ders çalışırlar ve uyuya kalırlar. Derslerin çoğunu Dil-Tarih'ten alırlar. Tefsiri, hadisi bırakın, Kur'an ve Arapça bile yoktur derslerin arasında. Necati Lugal hocadan Arapça dersi almak için Dil-Tarih'e giderler. Suut Kemal Yetkin, Yusuf Ziya Yörükân ve Remzi Oğuz Arık, hocaları arasındadır. Yıl 1949'dur, Ankara çok soğuktur. İsmail Cerrahoğlu hocamız, bu soğuk Ankara'ya sadece yirmi gün dayanabilir. Kaydını sildirir, memleketi Hendek'e geri döner. Okumaya gidişine çok sevinen babanne bu dönüşe çok üzülür.

Okumaya giderken evli olan hoca, geri dönünce millet dedikoduya başlar, "Eşinin ayrılığına dayanamayıp geri geldi." der. Gençliğin verdiği rahatlıkla kahveye gitmeye başlar. Babası durumdan rahatsız olur, oğlunun istikbalini düşünür. Mahalledeki vaiz İsmail Baykal hocadan Arapça dersler almasını sağlar. Klasik usulle Molla Câmî'ye kadar okur. Hocası, öğrendiklerini tatbik etmek amacıyla Halebî okutmaya başlar.

Hakkında yapılan dedikodu, ileri geri konuşmalar hocayı kamçılar. Atlar, Ankara'ya gider bir daha. Birinci sınıfa başlar tekrar. Yirmi bir kişidirler. Derslerde arkadaşlarına yardımcı olur. Hoca eksiği vardır fakültenin. Dışardan takviye ders almaya çalışırlar. Zamanın Diyanet İşleri başkan yardımcısı Kâdi'l-Kudât mezunu olan Hüsnü Lostar hocadan ders okumak için başkanlık binasına giderler. Kendisinden fıkıh, Arapça, ferâiz okurlar. İki sene sonra fakülteye Muhammed Tayyip Okiç hoca gelir (1951). Hocanın akademik kadroya katılmasıyla birlikte müfredata tefsir, hadis, fıkıh gibi dersler konur. Tefsir derslerine, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Diyanet İşleri başkanı olacak olan Hasan Hüsnü Erdem gelir, Celâleyn tefsirini okutur.

Fakülteyi bitirir, askere gider. Tayyip hoca kendisini asistan olarak alacağını söyler. Altı ay sonra Tayyip Okiç, Muhammed Tanci ve Annemarie Schimmel'den oluşan jürinin yaptığı imtihanda başarılı olur, 1956 Kasımında, Hüseyin Atay ile birlikte asistanlığa başlar. 1961 yılında *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller* başlıklı doktoraasını tamamlar. Savunmada Okiç

Eczaneye iki gazete gelmektedir; İstanbul'dan Cumhuriyet, Ankara'dan Ulus. Bir gün Ulus gazetesinde Ankara'da 21 Kasım 1949'da ilahiyat fakültesi açıldığını okur. Aile genç İsmail'in, ne olduğunu bilmedikleri ama adından dinî bir okul olduğu anlaşılan bu okulda okumasını ister.

Okumaya giderken evli olan hoca, geri dönünce millet dedikoduya başlar, “Eşinin ayrılığına dayanamayıp geri geldi.” der. Gençliğin verdiği rahatlıkla kahveye gitmeye başlar.

ve Tanci hocalardan başka Ahmet Ateş hoca vardır.

1963 Eylülünde, Talat Koçyiğit, Mehmet Maksudoğlu ve Selim Biçer’le birlikte Tunus’a giderler. İki yıllığına gittikleri Tunus’ta ekonomik sebeplerden dolayı ancak yirmi ay kadar kalabilirler. Döndüklerinde “Niye erken döndünüz?” diye ihtar alırlar. Orada Muhammed Fadıl b. Aşur’un derslerine katılır, babası allâme fakih, müftü ve müfessir Tahir b. Aşur’la da tanışır. *Yahyâ b. Sellâm ve Tefsirdeki Metodu* adlı tezle 1967 yılında doçent olur. Doçent olduktan sonra, Kayseri İslam Enstitüsü’nde ders vermeye başlar. İki sene boyunca ayda bir gün ders vermeye gider; gittiği gün akşama kadar tefsir dersi yapar. 1973 yılında İngilizce öğrenmek için İngiltere’ye gider. Profesör olabilmek iki yabancı dil bilmek gerekmektedir çünkü. Kendisinin yabancı dili Fransızcadır. O dönemde Arapça kabul edilmemektedir. Londra’dan hacca gidip gelir.

1976 yılının Mayıs ayında Erzurum’a görevlendirilir. Merhum hocamız bu durumu şöyle anlatır: “Orada sıkıştım, kaçmak mecburiyetinde kaldım oradan. Kaçmak mecburiyetinde kaldığım için geldim Erzurum’a.” 1978 Mayısına

kadar sürer bu vazife. Oraya gittiği hafta dekan seçilir, yirmi ay devam eder bu dekanlık. Hocaları Tayyib Okiç ve Muhammed Hamidullah’a dekanlık yapar. Birkaç densizin ortalığı karıştırmaları yüzünden istif eder.

Diyanet İşleri başkanlığı teklif edilir, kabul etmez; kendisine haber verilmeksizin Din İşleri Yüksek Kurulu’na aday gösterilir ve seçilir ancak gitmez. Erzurum’daki zorunlu idareciliği dışında yöneticilikten hep uzak durur. Cerrahoğlu hoca bu tavrını şöyle izah eder: “Zamana ve zemine göre, girilen işten bir netice almak lazım. Ama bu zamanda netice alma imkanı yok. Diyanet’te olsun, Fakülte’de olsun, o görevleri alsam bile mevcut mevzuat dahilinde bir hizmet yapmam mümkün değildi.” Hemşehrilerinin milletvekili olma ısrarlarını da geri çevirir.

1996 yılında 67 yaşında emekli olur. Emekliliğinin ardından kardeşinin vefatı, hocayı çok sarsar. Müteakiben annesinin ve eşinin rahatsızlıkları Cerrahoğlu’nu, ilmî ve akademik çalışmalardan ailevî hizmetlere yönlendirir. Oldukça zengin olan kütüphanesini, yeni nesiller faydalansın diye Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne bağışlar. Eşinin vefatından sonra

Fotoğraf: Harun SAVUT, Ayşenur ÖZBAKKAL

1949 yılından beri yaşadığı Ankara'dan ayrılır, memleketi Hendek'te inzivaya çekilir. İki kız, bir erkek evladı olan İsmail Cerrahoğlu hocamız, ardından yüzlerce talebe, onlarca çalışma bırakmıştır.

19 yüksek lisans, 16 da doktora tezi yöneten hocanın doktora öğrencileri arasında Orhan Karmış, Şevki Saka, Mevlüt Güngör, Mehmet Sait Şimşek, Mustafa Çetin, Musa Kazım Yılmaz, İdris Şengül, Ömer Özsoy, Salih Akdemir gibi isimler vardır.

Hayatını hem ders okutarak hem de eser vererek geçiren hocamızın birçok çalışması vardır. Onlarca makalesini burada tadat etmeye imkân olmadığından sadece kitaplarını zikredeceğiz.

Kitapları:

Telifleri:

1) *Kur'an Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968.

2) *Yahyâ İbn Sallâm ve Tefsirdeki Metodu*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.

3) *Tefsir Usulü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.

4) *Din Bilgisi*, MEB Devlet Kitapları, 1976, (Prof. Dr. Talat Koçyiğit ve Doç. Dr. Mücteba Uğur ile birlikte, Orta I, II, III. sınıflar için.)

5) *Prof. M. Tayyib Okıç Armağanı*, haz. İsmail Cerrahoğlu... [ve öte.]. Ankara 1978.

6) *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984.

7) *Tefsir Dersleri*, MEB Devlet Kitapları, Ankara, 1985, (İmam-Hatip Liselerinin XI-XII. Sınıfları için, Yrd.

Doç. Dr. Şevki Saka ile birlikte.)

8) *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988.

9) *Kur'an-ı Kerim'den Öğütler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

10) *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

11) *Kur'an-ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır? Nasıl Anladılar? Nasıl Anlıyoruz? Nasıl Anlamalıyız?* Altın Kalem Yayınları, 1993.

Tahkikleri:

1. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifetü'r-Ricâl* (thk. Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

2. Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman Kafiyeçi (879/1474), *Kitâbü't-Taysir fî Kavâidi İlmi't-Tafsîr*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1989.

Editörlüğünü Gökhan Atmaca ile Ali Karataş'ın yaptığı *Tefsire Adanmış Bir Ömür İsmail Cerrahoğlu* (Fecr 2019) adlı eseri hatırlatarak yazımızı sonlandıralım.

Hocamızın mekânı cennet, makâmı âlî, hatırası azîz olsun.

Kaynakça:

- Özsoy, Ömer ve Koç, Mehmet Akif "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat: İsmail Cerrahoğlu ile Söyleşi", İslamiyât, Bülten Sayı:6, Mart 2003, ss. 3-10.
- Savut, Harun - Ayşenur Özbakkal, "Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun Hayatı ve Eserleri", Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, cilt: IV, sayı: 2, s. 157-176.
- Teber, Hatice, "Tefsir İlminin Çınarlarından Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu: Hayatı, Kişiliği ve İlmî Çalışmaları", Tefsir Araştırmaları Dergisi, 2019, cilt: III, sayı: 2, s. 284-316.
- Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu ile "Hayat Tecrübesi" Üzerine Bir Söyleşi, hazırlayan: Sadık Kılıç, Şehmus Demir, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, sayı: 31, s. 217-238.

Diyanet İşleri başkanlığı teklif edilir, kabul etmez; kendisine haber verilmeksizin Din İşleri Yüksek Kurulu'na aday gösterilir ve seçilir ancak gitmez. Erzurum'daki zorunlu idareciliği dışında yöneticilikten hep uzak durur.

Roma'da Yaz Okulu ve Mevlid

Mülayim Sadık KUL

Bu sene yaz okulumuzu Roma'da düzenledik. Malum Pandemi döneminde bu tür faaliyetlerin tamamı askıya alınmıştı. Avrupa'da ilâhiyat eğitimi veren resmi bir kurum için Avrupa ülkelerinden birinde yaz okulunu organize etmek, elbette daha kolaydı. Yaz okulu programı hem ilmi hem de kültürel kazanımı birlikte hedeflediği için gittiğiniz ülke bu anlamda önemlidir. Dolayısıyla Roma'yı seçerken de bu anlamda özellikle Hristiyan dünyası açısından ne anlama geldiğini biliyorduk.

Kısacası böyle bir hedefle organize ettiğimiz yaz okulunda, gittiğimiz coğrafyanın dinler ve medeniyetler tarihi açısından bize sunduklarını anlamaya çalışırken aynı zamanda kendi dinimiz ve medeniyetimiz adına da ne anlama geldiğini yeniden tefekkür etmeye çalışıyorduk. Bunun gereği olarak da Endülüs ile başlayan yaz okulları serimizin Kudüs, Özbekistan derken bu seneki durağı Roma olmuştu.

Aslında daha önce Sicilya konulu bir yaz okulu vesilesiyle yıllar önce yine İtalya'ya gelmiş ve buradaki İslam Medeniyetinin izlerini sürmeye çalışmıştık. Yaklaşık 200 sene Sicilya adasında hükümlan olan Müslümanlar, buraları her bakımdan ve özellikle de iktisadi ve kültürel alanda ihya etmişlerse de gün gelmiş, devran dönmüş ve Avrupa'da yaklaşık 800 sene her alanda örnek bir medeniyet kurmuş Endülüs Medeniyeti gibi onların da güneşi batmıştı. Endülüs, bugün bile başarılamayan, birlikte barış içinde yaşama idealinin en güzel örneklerinden birini vermiş tarihteki en hazin tecrübelerden biridir.

Hristiyan Avrupa, tarih boyunca kendi topraklarında Müslüman bir azınlığa tahammül edememiştir. Hatta kendi din anlayışına uymayan dindashlarına bile engizisyon mahkemeleri aracılığıyla her türlü zulmü yapabilmıştır. Endülüs ve Sicilya Müslümanlarına da ya zorla din değiştirmek ya da sürgün ve ölümden başka bir tercih imkânı bırakmamıştır. Tarihte bu böyle olduğu gibi yakın geçmişimiz de maalesef benzer örneklerle doludur. Bunun en acı örneklerinden biri, Bosna'da yaşanan insanlık dramıdır.

Elbette tarihte olanlarla bugünü yargılamak doğru olmaz. Ama geçmişte olanları doğru bilmeden bugünü anlamak da imkânsızdır. Dolayısıyla

Müslümanların geçmiş mirasları aynı zamanda onların kimlik kodlarını belirlemektedir. Bu diğer milletler kadar Hristiyanlık tarihi ve kimliği için de böyledir. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında elde edilen tecrübeler, medeniyetlerin “ben” ve “öteki” tasavvurlarının da ne olduğu hakkında bize en doğru ipuçlarını sunmaktadır.

Yaz okuluna katılan öğrencilerimizden gideceğimiz ülkeyle alakalı önceden belirlenmiş konular hakkında kısa sunumlar yapmaları istenir. Böylece öğrenci yaz okulu konsepti muvacehesinde gidilen ülke hakkında zihnen hazırlanmış olur.

Roma seyahatinde de bazı konular önceden sunulmuş, bir kısmı ise Roma’ya vardığımızda yapılmıştı. Yaz okuluna misafir olarak davet edilen Hristiyan ilahiyatçıların verdiği bilgiler sonrasında öğrenciler de sunum yaptılar. Öğrencilerin ele aldıkları konulardan biri, daha önce cami olarak yapılmış tarihi eserlerin sonradan kiliseye çevrilmiş olmasıydı. Konu bir şekilde Ayasofya ve meşhur Kurtuba Camii’ne geldi. Fethin sembolü olarak Ayasofya gibi bazı camiler böyle bir dönüşüme uğrasa da İslam tarihi boyunca birçok dinî mabedin eski kimliğiyle bugüne kadar geldiğinin altı çizildi.

Bu konuda dile getirilen meşhur rivayetlerden birisi de malum Hz. Ömer efendimizin Kudüs ziyaretinde, belki sonradan camiye çevrilir korkusuyla ibadetini mabedin dışında yapmasıdır. Bu ve benzeri örneklerden hareketle İslam dininin tarih boyunca diğer dinler ve mabedlerle ilişkisi gündeme getirildi. Saygılı davranmanın gerekliliğine işaret eden ayet ve hadisler zikredilerek bunun dayandırıldığı medeniyet anlayışının beslendiği teolojik ve dinî tecrübeye vurgu yapıldı.

Öğleden sonra İtalyan aksanıyla Almanca konuşan bir rehber eş-

liğinde “Klasik Roma” diye ifade edilen önemli tarihi merkezleri gezdik. Bunlardan biri, Pantheon adı verilen Roma tapınağıydı. Kiliseye çevrilmiş olan tapınak, hala iç mimarisiyle ve ortası açık, gökyüzüne bakan kubbesiyle görülmeye değer devasa bir yapı.

Heykellerle donatılmış bir kuyuya para atanların tekrar Roma’ya geldikleri, rehberimizin verdiği önemli bilgilerden bir tanesiydi. Bu tür yakıştırmaların neredeyse her kültür ve coğrafyada olduğunu bizim Anadolu insanı iyi bilir. Bosna’da Hüsrev Bey Camii yanındaki çeşmeden su içenlerin de Bosna’ya tekrar gelerek buradan evlendikleri, Bosnalı rehberin anlattıkları arasındaydı.

Roma’ya gelişimizin üçüncü gününde rehberimizle otele 15 dakika yürüme mesafesinde olan “Vatikan Müzesi” önünde buluştuk. Papaların aynı zamanda ikâmetgâhı olan ve yeryüzündeki en şatafatlı saraylardan bile aşağı kalmayacak bir debdebede yapılmış olan farklı bahçe ve binaları gezdikten sonra Papa’nın ibadet ettiği kendine has kilisesi olarak bilinen Sistine Şapeli “Sixtinische Kapelle” gezdik. Burada konuşmak ve resim çekmek, yasak. Görevliler, şapkası olanlara çıkarmalarını hatırlatırken arada bir hoparlörden buranın kutsal bir ibadethane olduğu ve saygısızlık yapılmaması gerektiği anons ediliyordu. Burayı meşhur kılan en önemli hususiyetlerinden birisi de tavan süslemeleri ve ön duvarının meşhur Hristiyan ressam ve heykeltıraşı Michelangelo tarafından yapılmış olmasıydı. Özellikle “kıyamet günü” isimli resim pek çok çıplak insan resmini içerdiği için tarih boyunca bir mabede yakışıp yakışmadığı tartışıl gelmiş.

Bundan sonraki durağımız Katolik Hristiyanlığın en büyük mabedi olan “Petersdom” kilisesiydi. Yapımı

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında elde edilen tecrübeler, medeniyetlerin “ben” ve “öteki” tasavvurlarının da ne olduğu hakkında bize en doğru ipuçlarını sunmaktadır.

**Roma ve Vatikan,
semavi bir dinin
Roma putperestliği
ile birleşerek zaman
içerisinde nasıl
evrildiğini görmek
isteyenler açısından
gerçekten çok ibretlik
bir yer.**

yaklaşık yüz sene süren bu kilisenin ilk mimarı, yine meşhur Michelangelo. Kilise, zaman içerisinde onun planladığından daha büyük olarak yapılmış ve iç tezyinatı da yine yaklaşık yüz sene sürmüş. Daha çok bir sanat galerisini andıran kilisede pek çok Papa'nın mezarı var.

Roma ve Vatikan, semavi bir dinin Roma putperestliği ile birleşerek zaman içerisinde nasıl evrildiğini görmek isteyenler açısından gerçekten çok ibretlik bir yer. Bir taraftan Mevlâ'ya şükrederken bir taraftan da Katolik Hristiyanlığının nasıl bir din olduğunu veya diğer bir ifadeyle dünyevileştirildiğini anlamaya çalışıyoruz. Dinî olduğu kadar da dünyevî bir gücü sembolize eden Papalık her şeye rağmen Batı'nın kendini tarif ettiği ve dayandığı en önemli kurumlardan biridir.

Roma gezisini anlamlı kılan hadiselerden biri de yıllar önce İSAM'da tanıştığımız Lütfullah Göktaş Hocamızla Vatikan Büyükelçisi olarak tekrar karşılaşmamızdı. Bizi Büyükelçilikte ağırlayarak onurlandıran hocamızın 25 yılı aşan İtalya ve Vatikan tecrübesi, mutlaka kitaplaştırılması gereken büyük bir hazine. Bu ziyareti bize hatırlatan da yine eskimeyen dost, Mustafa Özel Hocamdı. Her iki hocamıza da Rabbim saadet-i dareyn nasip etsin.

Perşembe günü tekrar sunumlar yapıldıktan sonra Roma'yı keşfetmeye devam edildi. Roma'da görülmesi gereken en önemli tarihi mekânlardan biri, "Forum Romanum" diye isimlendirilen eski Roma'nın kültür ve ticaret merkezi olan kalıntılardır. Bazı bölümlerin sadece temelleri kalmış olsa da ibret almak için gidilmeye değer bir yer. Buranın hemen yanı başında da meşhur Kolesiyum "Colosseum" diye bilinen ve binlerce gladyatöre ve Hristiyana mezar olmuş olan arena. Bu sefer Roma'nın ihtişamını ve zulmünü birlikte sembolize eden

bu devasa yapıyı içinden de görmek nasip oldu. Rehberin burada anlattığı küçük bir bilgi, Mussolini'nin oturduğu saraydan Kolesiyum'u görmesine engel olan bir tepciği havaya uçurarak Roma kalıntıları üzerine bugün de arabaların geçtiği bir yol yaptırmış olmasıdır.

Kolesiyum, Avrupa'nın "ben" kimliğinin inşa edildiği önemli yapı taşlarından birini sembolize eder. Dün insan teri ve kanı üzerine yükselen bir medeniyet, sanayi devrimi sonrasında bugün de tüm dünyayı gözyaşları içerisinde sömürmeye devam ediyor. Roma, gerçekten Batı tarihini ve kimliğini anlamak isteyenlerin mutlaka görmeleri gereken bir açık hava müzesi konumunda.

Duamız ve gayretimiz odur ki artık bu acılar yaşanmasın ve insanlar insan oldukları için farklı dil, din ve renklerine rağmen insan onuruna yakışan bir birlikteliğe yelken açsınlar. Uluslararası deklarasyonlarla bayraklaştırılan insanî değerler Batı'nın emperyal hedeflerini gerçekleştirmek için kullandığı bir paravan olmaktan çıkarılsın.

Buraları gezerken ister istemez bu insanlar kendi tarihlerine bu kadar sahip çıkarken İslam coğrafyalarında eşsiz tarihi mirasın nasıl sahipsiz ve bakımsız olduğu gözlerimin önüne geliyor. Bizim ülkemizde her ne kadar son yıllarda tarihimize ve dinî değerlerimize şimdiye kadar olmadığından daha fazla sahip çıkılıyor olsa da onlarca medeniyete beşiklik yapmış Anadolu'nun tüm tarihi güzellikleriyle yeniden ihya edilerek gün yüzüne çıkarılması şarttır. Kimlik inşası ancak tarihi bilinçle elde edilecek bir değer. Tarihi köklerinden kopmuş bir kimliğin elbette geleceği de olmayacaktır. Coğrafya bir kaderse bu kaderin seyrini belirleyecek olan da bu tarihi miras hakkındaki şuurumuz olsa gerek.

Roma'daki son günümüz mevlid gününe denk geldi. Öğrencilerimizle bir araya gelerek Cuma öncesinde birlikte salavatlar getirerek Hz. Peygamber'in davetini ve getirdiği muştunun ne anlama geldiğini idrak etmeye çalıştık. Roma'da bir otel lobisinde böyle bir kutlama, elbette önceden organize edilmemiş olmasına rağmen çok güzel bir tecrübeydi. Kimilerinin şirk ve küfür içerisinde boğulduğu bir coğrafyada siz, Tevhid'i size tebliğ eden ve tüm âlemlere rahmet olarak gönderilen "Rahmet Elçisi"ni tefekkür ediyorsunuz.

Bu kutlamada Hristiyan misafirlerimiz de birlikte olmak istediler ve program boyunca pür dikkat bizlere eşlik ettiler. Ümmetin pek çok coğrafyasının ve farklı renklerinin temsil edildiği bu mecliste, farklı kültürlerin mevlid kutlamaları da gündeme getirilerek İslam dininin temelinde Peygamber sevgisinin vazgeçilmez olduğu vurgulandı.

Bazı selefi yaklaşımlarla mevlid kutlamaları bidat olarak şirk noktasında algılsa da ümmetin büyük çoğunluğu bugünü Peygamber sevgisinin bir tezahürü olarak kutlamaya devam ediyor. Fas ve Mısır'da bugünün resmî tatil günü olduğunu bu mecliste öğrendim. Protestan ilâhiyatı profesörü olan arkadaşımız, Roma Yaz Okulu'ndan en çok etkilendiği anın, bu mevlid meclisi olduğunu defalarca söyledi. Diğer hocalarımız ve talebeler de aynı minval üzere memnuniyetlerini dile getirdiler.

Niyet güzel olunca herkes ona göre nasipleniyor. İster istemez Efendimizin Roma'yı fetih müjdesi akla geliyor. Evet zaten asıl fethedilecek olan gönüller değil mi? Yoksa emperyal emellerden öte gitmeyen fetih, fetih olur mu?

Peygamber hatırlanırken bir gayr-i müslimi bile kuşatan rahmet rüzgârının bazı Müslümanları teğet

geçmesi çok ibretlidir. Ya Rab! Bizi rahmetten mahrum olanlardan eyleme! Ey rahmet rüzgârı es üstümüze, kuşat tüm benliğimizi!

Dolayısıyla bu ümmet, her ne kadar bazı coğrafyalarda mevlid konusunda ipin ucunu kaçırsa da Peygamber sevgisini dinin vazgeçilmez umdelerinden biri olarak görmeye devam ediyor. Biz de Süleyman Çelebi Hazretlerinin "Kurtuluş Vesilesi" manasına gelen ve halk arasında "Mevlid-i Şerif" olarak bilinen "Vesîletü'n-Necât"ı, İslam coğrafyasının farklı kesimlerinde, kimisinde Kasîde-i Bürde kimisinde ise Delâilü'l-Hayrât şeklinde nât ve övgü dolu şiirlere bürünüyor.

Halkın eksiklerini tashih etmek yerine onların Peygamber sevgisini tehlike olarak görmek en az bu sevgide aşırı gidenlerin yaptığı hata kadar büyük olsa gerek. Elbette Rabbim bizleri ve tüm ümmeti şirkin her türlüşünden muhafaza buyursun!

Halkı din konusunda hassas oldukları yerde ellerinden tutarak daha emniyetli limanlara çekmek elbette tarih boyunca olduğu gibi zahirle batın arasında köprü kurabilen âriflerin ve âlimlerin işidir. Allah, mutlaka dinini tamamlayacağını Kur'an'da müjdeliyor. Bizleri de o manada kendi dünya sürgünlerini (seyr-i sülûklarını) bu irfan ve ilim mektebinde tamamlayanlardan eylesin.

Son dönemde kaybettiğimiz bu dengeli duruşun önemli temsilcilerinden biri olan Ömer Tuğrul İnancer Efendi'yi de rahmetle anarken bu davanın tüm bilinen ve bilinmeyen kahramanlarına dua ve rahmet niyazıyla Allah'a emanet olun.

***Coğrafya bir kaderse
bu kaderin seyrini
belirleyecek olan
da bu tarihi miras
hakkındaki şuurumuz
olsa gerek.***

Yeni Bir Ebeveyn Güncellenmeniz Var!

Ahmet Furkan ONAT

Grafik Tasarımcı

Ne olacak bu gençlerin hali? Şimdiki gençler sorumsuz? Elllerinde telefon önlerini görmüyorlar?

Bir rivayete göre zamanın bilge adamı Aristo'nun (m.ö. 385-323) yanına bir grup insan gelip, '*Ne olacak bu gençlerin hali?*' diye sormuşlar. Aristo onlara dönerek şöyle demiş, '*Sizlerin de babaları sizler için aynı soruyu sormuşlardı.*'

Son zamanlarda bu tarz hayıflanmaları çok sık duyar olduk. Fakat ne ilk duyan bizleriz ne de son duyanlar biz olacağız. Her neslin kendisinden sonraki gençlerin vurdumduymazlıkları eleştirmesi normal bir durumdur. Ancak unuttuğumuz bir nokta var ki en büyük yanlış burada yapıyoruz. Hiçbir çocuğu, yaptığı doğru veya yanlış davranışlarından ötürü yargılamamamız gerekiyor. Önce birey olarak önyargılarımızdan sıyrılmalıyız ki yeni nesil genç arkadaşlara karşı objektif olarak yaklaşabilelim. Her kuşağın kendinden önceki nesli beğenmemek yerine evrimleşen sosyolojinin değişimini kabul ederek bir sonraki neslin toplumu daha ileriye götürdüğünü görmek gerekiyor. Rahat yetişsin diye önlerine serilen halıların renkleriyle değil, kaldırabilecekleri kadar yüklediğimiz sorumlulukların getirdiği disiplinle başarıya ulaşabilirler. Unutmamalıyız ki yeni yetişen çocuklar, bizim rol modelliğimizden geçerek kendilerine kimlik kazanıyorlar.

Rol model olarak bizler, ideallerimizi çocukların üzerinden gerçekleştirmeye başladığımızda, birçoğumuz kendi çocuğumuzu başkalarının çocuklarıyla kıyaslama hatasına düşüyoruz. El âlem ne der baskısından kurtulduğumuz zaman, benimkinin onunkinden ne eksiği var düşüncesinden sıyrılabilirdiğimiz zaman daha duyarlı nesiller yetiştirebileceğiz.

Günümüzde en çok şikâyet edilen konulardan biri de, gençlerin sosyal medya mecralarını aşırı kullanmalarıdır. YouTube, Netflix, Instagram, Tiktok gibi platformlarda vakit geçiren nesillerin zamanlarını boşa harcadıkları yönünde ciddi eleştiriler olsa da artık bu durumun önüne geçemeyeceğimizi kabullenmeliyiz. İçerik üreterek, bu platformlarda nasıl var olabiliriz düşüncesiyle hareket ederek ve yeni ekran yüzleri yetiştirerek düşüncelerimizi gençlere yansıtabiliriz.

2015 yılından itibaren sosyal medya platformlarının kullanıcılara para kazandırmaya başlamasıyla beraber artık bu mecraların iş sektörü haline dönüşmesi kaçınılmaz oldu. Daha lise çağında olan bir gencin, kendisini paylaşımlarından dolayı takip eden çok sayıdaki kitlesine çeşitli markalar-

dan ürünler tanıtıp yaşına binaen iyi paralar kazanması, çevresindeki akranlarını da bu yola teşvik etmesine sebep olduğuna şaşırılmamalıyız.

Yeni güncellemeler ile birlikte video izleme süresinin de düştüğünü söyleyebiliriz. Uzun videoların hızlandırılarak izlenmesi veya hiç izlenmeden daha kısa videolara geçilmesinin yanı sıra artık mizahı olmayan konuların da ilgi çekmediğini varsayabiliriz. Bu durum, insanlar üzerinde çabuk sıkılma, bulunduğu yerden keyif alamama gibi sorunlara yol açsa da gençlerin bu durumdan pek de rahatsız oldukları görünmüyor. Ciddi ideolojik konuların bile sosyal medyada oyuncak haline getirildiğine şahit oluyoruz.

Küçük yaştaki çocuklarımızı sosyal medyadan uzak tuttuğumuzda çevresindeki arkadaşlarından geri kaldıkları algısına kapılıp kendilerini dışlanmış hissedebilirler. Her türlü imkânı önlerine sunduğumuzda ise bu sefer doyumsuzluk yaşayarak ulaşamadıkları bir şey olduğu zaman hırçınlaşabilirler. Uzmanlar hesapların ebeveyn kontrolü olan özelliği aktif etmeleri gerektiği konusunda uyarılarda bulunuyorlar.

Yapay zekâ teknolojisi sanal dünyada paylaşılmış selfie fotoğraflarından yeryüzünde yaşamayan insan portre fotoğrafları oluşturabilmekte, hatta bu fotoğraflar sahte profil olarak kullanılabilir. Dünya üzerinde dakikada 600 sa-

atlık videoların yüklendiği YouTube platformunda da belki bir kaç yıl sonra yapay zekâ kendi kendine videolar üretip paylaşmaya başlayacak. (bkz. www.thispersondoesnotexist.com) Yine yapay zekâ teknolojisinde bazı anahtar kelimeler girilerek sanatsal tablolar oluşturulabilmekte.

Bu durumda yapabileceğimiz en uygun yöntem, kontrollü erişim sağlamaya çalışmaktır. Gençlerimizin yeteneklerine göre faydalı, pratik, bilgi içerikli kanalları seçip boşa zaman geçirmek yerine kendisine bir şeyler katması gerektiğini, arkadaşlarına da öğrendiklerini paylaşabileceğini söyleyebiliriz. Bunun yanında çocuğun video çekip internete yükleme eğilimi varsa ona karşı çıkmak yerine yanında olduğumuzu hissettirip öncelikle kayıt altına alacağı konu hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini belirterek bir kaç kere denemesine izin verebiliriz. Yalnızca hevesten ibaretse zaten bir süre sonra bu işlerin kolay olmadığını görüp sıkılıp bırakacaktır. Devam etmek isterse ahlaki sınırları aşmaması kaydı ile önce eğitimi almasını sağlayabiliriz.

Çocuklarımız için YouTube bir emzik değildir. Biraz sessiz olsun, ben dinleneyim diye ellerine tutuşturduğumuz telefonlar çocuk susturma aracı değildir. Çocuk, internette vakit geçirirken günü kurtarabilirsiniz ancak geleceği kurtaramazsınız. Uzun vadede çocuğun duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimlerine zarar vermemek adına sınırlandırma getirmeniz gerekebilir. Tamamen ortadan kaldırmak çocuğu mağarada yaşamaya mahkûm etmekle aynı şeydir. 13 yaşına kadar ebeveynlerin, çocuklarının ne izleyip ne izlemediğini fark ettirmeden takip etmeleri bu noktada önemlidir. Takip edildiğini bilen çocuk kendisini baskı altında hissedip takip edilmeden nasıl başka içerikler izleyebileceğinin

yöntemlerini de bulur.

Çocuğum güzel bir üniversite okusun, iyi bir işi olsun düşüncesi günümüzde eskisi kadar faydalı değil maalesef. Üniversite mezunlarının %40'ı yaptıkları işten iyi para kazansa bile mutlu olamıyor. İletişim çağı, aynı zamanda özentiliği, kolay yoldan para kazanma isteğini ve kişilik bozuklukları gibi sorunlarını da beraberinde getiriyor. Bu sebeple bizim zamanımızda böyle değildi gibi söylemleri bir kenara bırakıp günümüz teknolojisini anlamaya çalışarak gençlerle aramızdaki köprüyü kuralmalıyız. Bu köprüyü kurmak için gerekirse bizzat teknolojiden faydalanabiliriz. Ebeveynler için teknoloji, psikoloji, çocuk doktorları gibi onlarca içerik internet üzerinde mevcut.

Günümüze ve ileriye yönelik bakıldığında artık geleceğin mesleği olarak yazılım, kodlama, dijital pazarlama, bilgisayar uzmanlığı vb. gibi teknoloji içeren sektörler olduğunu görüyoruz. Bu sebeple sadece çocukların değil artık yetişkinlerin de teknolojiyi yakından takip etmesi gerektiğinin altını çizelim.

Teknoloji ve sosyal medya tamamen kötü değildir. İnternet ortamında pek çok eğitim materyali ve gençlerin gelişimine destek sağlayacak pek çok uygulama bulunmaktadır. Bazı eğitim kuramlarında bireysel öğrenme teşvik edilerek en kalıcı öğrenmenin kendi kendine öğrenme olduğu vurgulanır. Elbette öğrencinin merak duygusunun seviyesine göre değişkenlik gösterebilir fakat bir öğrenci günde iki, üç saatini internet üzerinden herhangi bir program öğrenmeye adasa piyasaya iş yapabilecek kıvama gelecektir. Nitelikli bireyler yetiştirmek isteyen ebeveynler, eğitimin eksik yönlerinden yakınmak yerine çağımızın krizini fırsata dönüştürerek bireysel öğrenme yöntemleriyle öğrencilerin hayatta daha başarılı olmalarını sağlayabilir.

Selam ve dua ile...

Sinema Felsefesi: Sinema ve Fenomenoloji

Aşkın YILDIZ

Sinemanın anlatı kabiliyeti ve olanakları ortaya çıktığı ilk günden beri sürekli gelişmiştir. Bu gelişmede, teknik bilgi ve becerinin ilerlemesi kadar hiç şüphesiz sanatçı ve yönetmenlerin bakış açılarının da katkıları olmuştur. İlk yıllarda, sanat olup olamayacağı ve tiyatro, edebiyat ve plastik sanatlara göre konumu sorgulanan sinema; Lumiere Kardeşlerin kısa görüntülerinden başlayarak, Griffith, Kuleşov ve Eisenstein gibi yönetmenlerin montaj kabiliyetleri ile birlikte, ses teknolojisi ve daha birçok unsurla birlikte gelişip kendine has dilini oluşturarak 1930'ların yeni medyası ve sanatı konumunu aldı.

Görüntünün gerçeği yansıtmadaki üstünlüğü ve etkileyici gücü, seyirciyi belirli bir doyuma ulaştırırsa da sinema sanatçıları bu seviyeyi daha da arttırmaya çalışmışlardır. Değişik sinema akımları, üslup ve denemeler, sinemanın sabitelere bağlı kalmayan, ilerlemeci ve diğer sanat dallarıyla uyumlu ve kolektif bir sanat olduğunu göstermektedir. Bu ahenkle birlikte sinema, insanın anlam arayışı çabasına sanat ve yanı sıra felsefe adına önemli bir alan açmıştır. Sinemanın insanın anlam arayışı yolculuğundaki bu rolü, hâlâ devam etmektedir diyebiliriz.

21. yüzyılın en önemli felsefe düşünürlerinden olan Gilles Deleuze, felsefeyle sinemayı iç içe geçmiş kadar birlikte görür. Ona göre yönetmenler, imajlarla düşünen filozoflardır. Yönetmenler imajları, filozoflar kavramları icat ederler. Sinemayla bu denli birlikte görülebilen felsefe, bir anlamda görüntüler, imajlar ve semboller üzerinden sorularını sorabilmektedir. Sineplastik kavramını ortaya atan Fransız düşünür ve sanat tarihçisi

Elie Faure, sinemanın her şeyden önce bir plastik olduğunu söyler ve plastiğin tanımını biçimlere aynı zamanda bir ruh vermek olarak ifade eder. Ona göre dışsal görünüşe içsel uyum bu ruhla verilir. Faure'ün sözünü ettiği ruh, Edmund Husserl'in fenomenoloji metoduyla sinemaya dâhil edilebilmiştir denilebilir.

Fenomenoloji, Türkçeye görüngübilim olarak çevrilse de tanımı çok da kolay olmayan felsefi bir yöntemdir. İnsanın anlam arayışı ile gerçek ve gerçeğin de ötesinde hakikate ulaşma çabası hep var olagelmıştır. Dil, bu çabanın ifadesi için ilk ve en önemli araç olmuştur denilebilir. Dilin ifade gücü her ne kadar geniş olsa da bir kavramın ya da bir olgunun açıklığa kavuşabilmesi ve gerçeklikle olan bağının ortaya koyulabilmesi için mantıksal düzlemin yanında sezgisel bir algıya da ihtiyaç vardır. Sartre'ın deyişiyle modern düşünce, varlık sahasını onu açığa çıkaran görünümüler dizisine indirgeyerek önemli bir ilerleme kaydetti. Ancak bu tutumun gerçekten de doğru bir yaklaşım olduğu tartışmalıdır. Felsefe, uzun yıllar boyunca analitik

düzlem üzerinden yaptığı yorumlarla gerçekliği elle tutulabilir ve görülebilir bir alana yerleştirmiştir. Bu şekilde metafizik alana yer açılmamış ve aşkın duygular hakikat ölçüsünde ele alınamamıştır denilebilir. Sevgi, merhamet, aşk, ölüm, ruh, zaman gibi soyut olguların gerçeklik ilişkisi ancak Husserl'in fenomenolojik yaklaşımıyla mümkün olabilmiştir. Dolayısıyla bir yöntem olarak fenomenoloji, felsefeye aşkın konularda daha derinlikli yorumlar üretebilecek bir alan açarken; felsefeyi anlaşılabilir olmaktan hissedilebilir, duyumsanabilir olmaya taşımıştır.

Fenomenoloji öz ile ilgilenir ancak özü betimlerken yaptığı, aslında "şeyler"i açığa çıkarmaktır. Dolayısıyla algı ve bilinç, fenomenolojinin ilk ve öncelikli işidir. Ali Şeriatî, Sanat kitabında "dünyayı gerçekte olduğu gibi görmüyoruz biz; dünyayı gerçekte olduğumuz şekilde görüyoruz" der. Bu ifade, öznenin nesne karşısındaki bilinç eksenini ortaya koymaktadır. Bu anlamda meselelerin ortaya konurken epistemolojik ve analitik düzlemle ilişkili ama ondan kısmen bağımsız olması gerektiği

Sanatın gücü, insanın söylemek istediği her ne varsa onu daha etkili ve güçlü bir şekilde söyleyebilmesidir denilebilir. Bu anlamda sanatın kendine has bir dili, düzeni ve söylem şekli vardır.

Film, seyirciyle kurduğu ilişkide, kendisinin dışındaki tüm dünyayı paranteze alır ve seyirciyi kendi gerçekliğine davet eder.

ği ortadadır. Örneğin zaman mefhumunu açıklarken, ileriye doğru akıp giden ve içinde bulunan anların toplamı olduğunu söylemek onu analitik olarak ifade ederken; zamanı bir öz olarak bilinç düzeyinde duyumsatmak, hissettirmek fenomenolojinin işidir. Aynı bakışı varlık, yokluk, mekân, algı, aşk gibi fenomenler için de düşünebiliriz. Bu gibi olguları tanımlayabiliriz ancak tam olarak anlatabilmek için duyumsatabilmenin yolları fenomenolojik yaklaşımla mümkündür.

Sanatın gücü, insanın söylemek istediği her ne varsa onu daha etkili ve güçlü bir şekilde söyleyebilmesidir denilebilir. Bu anlamda sanatın kendine has bir dili, düzeni ve söylem şekli vardır. Bu söylem ile gerçek ortaya konulabilir, dahası hakikat sezdirilebilir, duyumsatılabilir. İşte fenomenolojik yaklaşımın sanata yapacağı en büyük katkı kelimelerin, sembollerin, metaforların yetmediği yerde, onu dilin ve mantığın sahasından ve sınırlarından çıkarıp, ona sezgisel bir güç katabilmesidir. Bu sayede Enver Gülşen'in "Hakikatin Sineması" kitabında bahsettiği "dil aradan çıkarak

hakikat, okuyucunun zihninde yayılıp sezilebilecek bir konuma gelecektir. Bu tür eserler verebilenler şairlerdir ve adeta peygambervari bir yetenek ve sezgi ile donatılmışlardır" ifadesi Delueze'un görüntülerle düşünen yönetmen ve Husserl'in fenomenolojisinin bir yansıması olarak belirecektir.

Sinema ve film fenomenolojisi üzerine çalışmalar yapan sinema düşünürü Amerikalı yazar Vivian Sobchack'ın 'film, deneyim yoluyla deneyimin ifadesi değilse başka nedir ki?' sorusu, bir sorudan ziyade belirli yaşanmışlıklar sonucu ortaya çıkan duygulanımların sinema diliyle tekrar duyumsatabileceği cevabını içinde barındıran bir önermedir. Bu önermenin devamında Sobchack, film teorisinin ise öncelikli amacının filmin bu gücünü bize anlatabilmesi olduğunu belirtir. Sinema, gerçeğin derinliğini muhatabına fark ettirebilecek ve bu gerçekliği ona has kılabilen olan sinematografik yapısı sebebiyle, fenomenolojik yaklaşıma diğer sanatlara göre daha elverişli durumdadır. Sinema sanatı, kurgusunda yarattığı dünya ile seyir-

ci arasında kurduğu ilişkide aynı görüntüyü göstermesine rağmen herkese farklı bir âlem sunma potansiyeline sahiptir. Film, seyirciyle kurduğu ilişkide, kendisinin dışındaki tüm dünyayı paranteze alır ve seyirciyi kendi gerçekliğine davet eder. Dolayısıyla, sinemanın zamansal ve mekânsal yapısı, kavramları, olayları ve olguları resmetme gücü; objektif ve nesnel sınırlara mahkûm değil fenomenolojik metotta olduğu gibi sübjektif ve sezgisel katılıma açıktır. Film ve seyirci arasındaki iletişim, kitlesel anlamda her ne kadar benzer olsa da ayrıntılarda son derece kişisel deneyimler sunmaktadır. Bu öznel-lik, izleyicinin görüntüye yüklediği anlamla ilgili olduğu kadar görüntünün izleyicinin algısına yüklediği mesajla da ilgilidir. İzleyicinin kültürel ve dini alt yapısı, geçmişten getirdiği his dünyası, bilinçaltı ve genel olarak ruh hali film ile şekillenmeye devam eder.

Tarkovski'nin hemen her filminde metafizik dünyanın izlerini sürmek mümkündür. Bu anlamda bütün filmleri yoğunlaşarak izlenip, gönül, ruh ve his dünyasının kapıları aralanmalıdır. Görme me- lekesi olarak kalp göreve çağrılmadır. Çünkü Nostalji (Nostalghia, 1983) filminde bütün bir insanlığa akıl veren, nasihatle bulunan ve kendi canını feda eden Deli Domenico'yu ya da Kurban filminde (Offret, 1986) torunuyla birlikte, yaşamayacağı belli olan kuru bir ağacı ısrarla sulayan adamı ve daha birçok sahneyi başka türlü anlamamız mümkün değil. Daha da önemlisi bu aşkın duyguların sinemada başka türlü bu kadar başarılı aktarılabilmesi mümkün değildir. Aynı şekilde Yağmurdan Önce (Before the Rain, 1994) filminin sonunda-

ki bir amaç uğruna ölme sahnesi, Bab'Aziz filminde (Bab'Aziz, 2005) torunuyla birlikte çölde kum fırtınasından sonra kumların içinden çıkan derviş sahnesi, ölüm ve hayatı; varlık ve yokluğu seyirciye iliklerine kadar hissettirecek sahnelerdir. Bir başka örnek olarak Mecidi'nin Serçelerin Şarkısı (The Song of Sparrows, 2008) filminde mal biriktirme telaşına düşen Kerim'in yüklendiği mavi ahşap kapının altında aslında Allah katında ne kadar da küçüldüğünü görebilmek için böyle bir bakışa ihtiyaç vardır. Sinemaya bir tefekkür alanı olarak yaklaştığınızda, bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak hemen her filmde mümkündür.

Sanat, fark edildiği ilk günden beri insanı her yönüyle anlatmaya çalışan vazgeçilmez bir ifade biçimidir. Felsefe, insanın tüm yakıcı sorularını sorarak ve düşünerek bir anlama ulaşmasını sağlamaya çalışan başka bir ifade şeklidir. Sinema ise bu iki alanın ete kemiğe büründüğü ve her deneyiminde farklı bir yoruma ulaşabildiği zengin bir anlatımdır. Buna rağmen insana dair konuşulabilen ama konuşulmakla anlatılamayan, eksik kalan şeylerin sanatta, felsefede ve sinemada fenomenolojinin belirmesiyle anlatılmaktan öte duyumsanmasını, hissedilmesinin önü açılmıştır denebilir.

Sanat, fark edildiği ilk günden beri insanı her yönüyle anlatmaya çalışan vazgeçilmez bir ifade biçimidir. Felsefe, insanın tüm yakıcı sorularını sorarak ve düşünerek bir anlama ulaşmasını sağlamaya çalışan başka bir ifade şeklidir.

Kaynakça

- Faure, Elie, (2006). Sinema Sanatı, (Metin Gönen, Çev.). İstanbul: Es Yayınları.
- Gülşen, Enver, (2011). Hakikatin Sineması, İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Küçükakal, Kasım (2006). Husserl, Ankara: Say Yayınları.
- Sartre, Jean Paul (2009). Varlık ve Hiçlik, Fenomenolojik Ontoloji Denemesi, (Turhan ILGAZ ve G. Çankaya Eksen, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sobhack, Vivian, (1992). The Address of the Eye: A Phenomenology Of Film Experience, Princeton University Press Princeton, New Jerse.

Bregenz'de Cami Merkezli Faaliyetler

Zübeyir ŞEKERCİ

Yeryüzünde ne olup bittiğini, muhtelif coğrafyaların toplumlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını, cihanşümul değişimlerin/dönüşümlerin insana kazandırdıklarını ve kaybettirdiklerini anlayabilmek için seyahat etmek oldukça mühim bir fiil. Kur'an'ın inen ilk ayetinde ifade edilen "Oku!" emri, kitabî olduğu kadar yaşanan dünyayı da beş duyu ile takip etmekle ilgilidir. Bu minvalde bir Müslüman imkân dahilinde seyahat etmelidir. Bahuşus, gördüğünü değerli bir şekilde aktarmalıdır.

Eylül ayında 15 gün kadar Avrupa'nın çeşitli beldelerine seyahatlerde bulundum. Normal seyrinde niyetim, bu seyahat çerçevesinde birkaç konu başlığı üzerinde durup aktarmaktı ancak misafiri olduğum Bregenz şehri, müstakil bir yazıya konu olmayı fazlasıyla hak ediyor. Avusturya Vorarlberg eyaletine başkentlik yapan Bregenz, 30-40 bin nüfusa sahip sakin bir şehir. Edindiğim bilgiye göre Müslüman nüfusu %9,7'lik bir dilimi temsil ediyor. Çoğunluğu Türklerden oluşan bu dilimde Çeçenler, Boşnaklar ve Araplar da bulunuyor. Görünüşte azınlığı temsil eden Bregenzli Müslümanların faaliyetlerine şahit olunca insan "az, çoktur" sözünün önemini idrak ediyor.

Zürih'ten beni almaya gelen Halit Ağabey'le yol boyu konuştuğumuz sırada cami faaliyetlerinden ufak bir bahiste bulunmuş ve belediye ile anlaşabilirlerse aradaki arsayı da alıp bir külliye yapma niyetleri olduğunu dile getirmişti. Ne demek istediğini ancak camiyi ve cemaatini gördükten sonra anlayacaktım.

Avusturya'nın diyaneti ATİB'in camisi ATİB Bregenz hakkında cemaatinden yönetimine kadar çeşitli insanlarla konuşarak çalışmalara dair detaylı bilgiler edinme fırsatı buldum. Kur'an kursu faaliyetlerinden tefsir derslerine, sohbet halkalarından siyer derslerine, gezilerden gençlik çalışmalarına kadar her anı hareketli her anı dopdolu bir program. Türkiye'de alışık olmadığımız cami merkezli yoğun "vakıf" çalışmaları... Minarenin ve ezanın görünürlüğünün kısıtlandığı bir beldede bu denli "cemaat" olabilmek bana İnşirah suresinin "şüphesiz her zorlukla beraber bir kolaylık vardır" ayetini hatırlatmıştı.

Camiye ilk geldiğimde cami bahçesinde çay içerken tanıştığım abilerden birisi "ATİB Bregenz"nin yerinin ayrı olduğuna dikkat çekmiş ve yapılan buradaki samimiyetin genel Avrupa'ya kıyasla daha kuvvetli olduğunu vurgulamıştı. İlerleyen günlerde bu iddialı sözlerinin altının doldurulabileceğine dair birçok olaya tanıklık etmişim. Öğretmen, marangoz, esnaf, bekçi, otobüs şoförü, vd. meslek sahibi insanların dışlarından turnaklarından artırdıklarıyla camiye güzelleştirmiş ve çevresini genişletip külliye yapılacak dereceye getirmişti. Misafirleri iken el üstünde tutulduğum Cahit Ağabey'in cami için harcadıkları rakamı duyunca hayır işlerine verdikleri önemi maddi anlamda da müşahade etmişim.

Bir namaz sonrasında cami lokasında tanıştığım ve sonrasında Bregenzli Müslümanların demirbaşlarından olduğunu hatta "Akıncılar"ın buradaki temsilcisi diyebileceğimiz Mustafa abinin şu kabiliden ifadeleleri şahitliğimi daha da pekiştirmişti: "Biz de bilirdik kazandığımız parayı biriktirelim, daha iyi evde oturalım,

daha iyi arabalara binelim. Ancak biz yatırımımızı gençlerimize ve camimize yapıyoruz. Her şey gençlerimiz için."

İşten çıktıkları vakit soluğu camide almaları, beş vaktin çoğunu camide kılmaları hatta maçları bile camide izlemeleri aradığımız o "cami merkezli hayat"ın nasıl olabileceğini gösteriyordu. Camide gençlere, hanımlara ve erkeklerle ayrı ayrı tahsis edilmiş mekânlar da çocuklar hem oynuyor hem de öğreniyor. Yazları ayrı güzleri ayrı kursların olduğu camide çocuk sesseri hiç eksik olur mu? Rabbim buradaki Müslümanların çabalarını ve samimiyetlerini diri kılsın.

Yaklaşık 10-12 sene önce İstanbul'dan Avusturya'ya hicret eden, İstanbul gençlerinin yakından tanıdığı Salih Aydoğan abi, birkaç senedir buradaki gençlerle ilgileniyor. Zamanında biz İstanbullu gençlerin gönlünde önemli bir yere sahip olan Salih abi şimdi de Bregenzli gençlerin gözdesi olmuş durumda. Niyazımız, yetiştirdiği gençlerin çeşitli mesleklerde Müslümanca bir tavır içerisinde olmasıdır.

Avusturya'nın diyaneti ATİB'in camisi ATİB Bregenz hakkında cemaatinden yönetimine kadar çeşitli insanlarla konuşarak çalışmalara dair detaylı bilgiler edinme fırsatı buldum.

S/öz İle Yolculuğumuz

Betül ZEYREK

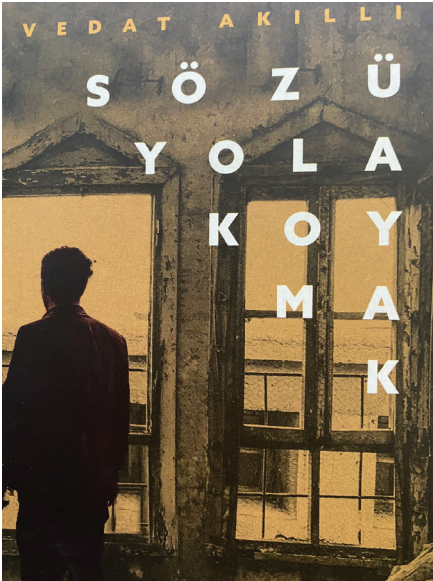
Bazı kitapların ruha iyi gelen yanı vardır. Okuduğunuz vakit kendi kendiniz ile dertleştiğinizi hissedersiniz. Okuduğunuz her bir cümle aslında kendinize bile anlatmaya cesaret edemediğiniz yaralarınızı hatırlatır size. O yüzden daha bir heyecanla okursunuz. Sizi size anlatıyordur çünkü. Herkesin, içinde yaşadığı yaralarla dolu bir yalnızlığı vardır ama ne anlatmaya cesaret edebilir ne de iyileşmesine müsaade edebilir. İşte o yaralarınız sizi hayata bağlar, nefes almanızı kolaylaştırır, bu dünyayı yaşanılır hale getirir.

İnsan yara alır, yaranılır... Ama yoluna devam eder, düştüğü yerden kalkarak. Ben de düştüm, yara aldım, yaralarımı kanattım, iyileşmesine fırsat vermedim. Sonra hiç ummadığım bir anda, yıllar evvel aldığım bir kitap gözüme ilişti ve okumaya karar verdim. Okudukça yaralarımı gördüm, kabullendim, kavradım. Kendiliğinden iyileşen yaralarımın olduğunu işte tam olarak o zaman anladım. Yaralarım iyileşmek istedi, iki kelama ihtiyaç duydu gözüm, gönlümle görmek istedi ve nasibi gelen kitaba gitti elim. Böylece başladı bizim söz ile yolculuğumuz. Gözümüz kelimelerin büyüüne bu şekilde kapıldı ve sözü yola koymanın, yolda olmak olduğunu ben böyle anladım.

Çıkılan bu yolun en önemli azığını, Sayın Vedat Akıllı Hocam söz olarak kabul etmiş, biz de öyle kabul ettik. Böylece bu yolun bir yolcusu da bizler/sizler oldu. “Yolumuzu anlamlı kılacak olan sözümüz, sözümüzü anlamlı kılacak olan öze ilişkili olacaktır. Özden gelen sözle yolda olabileceğiz.” diyor kitabın içerisinde, ve kitaba neden ‘sözü yola koymak’ ismini verdiğini ifade ediyor.

Bu yolculuğa çıkarken yanımıza biraz kelime, biraz söz, biraz toplayıp da heybemize eklediğimiz kitaplar ve içerisinde geçen alıntılardan da alıyoruz. Kitabın içerisinde zenginleşmesinde bu alıntıların da katkısı büyük çünkü. Çok değerli yazarlar ve eserlerinden alıntılar yaparak sayın Akıllı, okuyucunun önüne yaralarının yanında doyurucu bilgiyi de meze olarak sunuyor.

Kitabımız ‘Sözü Yola Koymak’, Beyan Yayınlarından Ekim 2019 yılında okuyucusuna göz kırpmış, kozasından çıkmış. 2014 – 2018 yılları arasında Şanlıurfa’da yerel olarak yayınlanan Gazete İpekyol’da “Yaklaşım” adlı köşede yazılan yazılardan derlenerek kitap haline getiriliyor. Aslında farklı zamanlarda yazılan deneme yazıları olmasına rağmen- okurken en çok dikkatimi çeken şey de buydu – denemeler birbirini tamamlar nitelikte. Deneme başlıklarını ele aldığınız da bile bir bütünün parçalarını yavaş yavaş bir araya getiriyor ve resme dışardan baktığınızdaki ahengi yakalayabiliyorsunuz.

Düşünün, elinizin altında bir kitap var ve siz neresinden bakarsanız bakın bir bütün görebiliyorsunuz karşınızda. Hem bağımsız olarak okuyabiliyorsunuz denemeleri hem de içindeki o uyumu yakalıyor ve bütünü okuyabiliyorsunuz. Okumak, yolda yürümenin ilk adımı olarak çıkıyor karşımıza. Okudukça büyüyoruz, geliyoruz ve güzelleşiyoruz. Ne diyor sayın Akıllı "Okumak; bazen kaçış, bazen arayış, bazen yangındır, bazen yangından kurtuluş. Ve insana can veren kandır, hiçbir zaman kapısını kapatmayacak dosttur okumak."

Ne güzel bir iç dökme öyle değil mi? Çünkü insan yaralarından, dertlerinden kaçarak sığınacak liman arar. Her insanın sığındığı liman, diğerinden ayrıdır. Bizler de kitaba sığındık aslında. Ne diyordu Kafka "Bir kitap, içimizdeki donmuş denize indirilmiş bir baltadır." Bu balta bizim yaralarımızın iyileşmesinin merhemi. Söz ile çıktık bu yola ve çıktığımız yolda bulduğumuz özümüze doğru okuyarak devam ediyoruz.

Yolda olmak kendimize dönüştür, başkalaşmaktan kendimizi korumaktır, herkesleşmemektir. Bu yüzden aslında yolda olmak gerekir. Hayaller kurmak, kendi masalımızı yazmak gerekir. Kendi masalı olmayanın kendi hayali, hayali olmayanın gayesi, gayesi olmayanın derdi, derdi olmayanın özü olmaz. Öze ulaşmak herkesleşmekten uzaklaşarak gerçekleşecektir. Seçtiğimiz kelimelerimiz, sözlerimiz bile bizi öze götürmeli. Okuduğumuz her bir satırda özü görmeli, kurduğumuz her bir hayalde öze yer vermeli ve yaşarken o yolda yürüyebilecek merdivenler edinmeliyiz kendimize. O zaman derdimizi de davamızı da yaralarımızı da sever hale geliriz. Sözümüz güzelleşir, beraberinde özümüz de. Çünkü, "insan için önüne çıkan yollar yürünebilir yollar ise, o insan artık kaybolmuştur".

Kaybolmuş olan ruhumu yeniden bulmak içindi belki de kitabın karışma çıkışı. Kitabın her bir sayfasında kaybettim kendimi ve yine orada, okuduğum herhangi bir sayfanın

bir satırında, bir sözün içinde saklanan kelimede buldum. Birbirinden güzel denemelerden oluşuyor kitap. Hem kaybetti hem buldurdu, hem sarstı hem yeniden topladı, hem üzdü hem sevindirdi, hem hayal kurdurdu hem de kurulamayan hayallerin yerinde oluşan boşluğu gösterdi. Her bir deneme bir basamaktı kendini bulmak için. Merdivenin basamaklarını çıkmanın bu kadar derin ve ağır bir yük olduğunu hissettim, ince ince ruhuma dolan esintide. Bu basamakları çıktıkça kendine bir adım daha yaklaşıyormuş insan. Ruhunun özgürleştiğini hissediyormuş. Merhum Aliya İzzetbegoviç'in de dediği gibi, "okumak özgürlüğe uçmaktır". O halde biraz ruhu özgür kılmak gerekiyor, yaralarını tam manası ile tanımak, iyileştirmek için.

Kitabı üç bölümde kaleme almış Sayın Hocamız. Sebebinin okudukça anladım. İnsan derdinin devasını bulmadan evvel, derdini tanımalı çünkü. Derdini tanımak için de kendini tanımalı. Kendini tanımaya başlamak basamağının peşinden derdini bilmek, anlamak ve kavramak basamağı geliyor. Yani kendi varlığının peşine düşmek. Kendini kaybeden bir insanın varlığından bahsetmek doğru olmayacaktır. "Evet, bugün insan kendini kaybetmiştir. Yitirdiği, insanın kendisidir. Herkesin kendisinden başka her şeye dönüştüğü bir zaman diliminde, insanın kaybettiği kendini araması, kendine yolculuk yapması, kendini bilmesi ve kendini bulması gerekiyor. Kendini kaybeden insan, kendisini kaybettiği yerde; kendinde arayacaktır.. İnsan dünyaya gelişin şaşkınlığından, varoluşun şokundan, yaşadığı gurbetten ve çektiği öz/lemeden kurtaracak olan; varoluş duygusu ve kendilik bilincidir. Sözün özü; var olmak, kendini bulmaktır." Hocamızın da ifade ettiği gibi kendini bulmak, var olmaktan geçiyor. Dar kaptan geniş olana doğru adım atmak. Var olmaktan varoluşa geçmek.

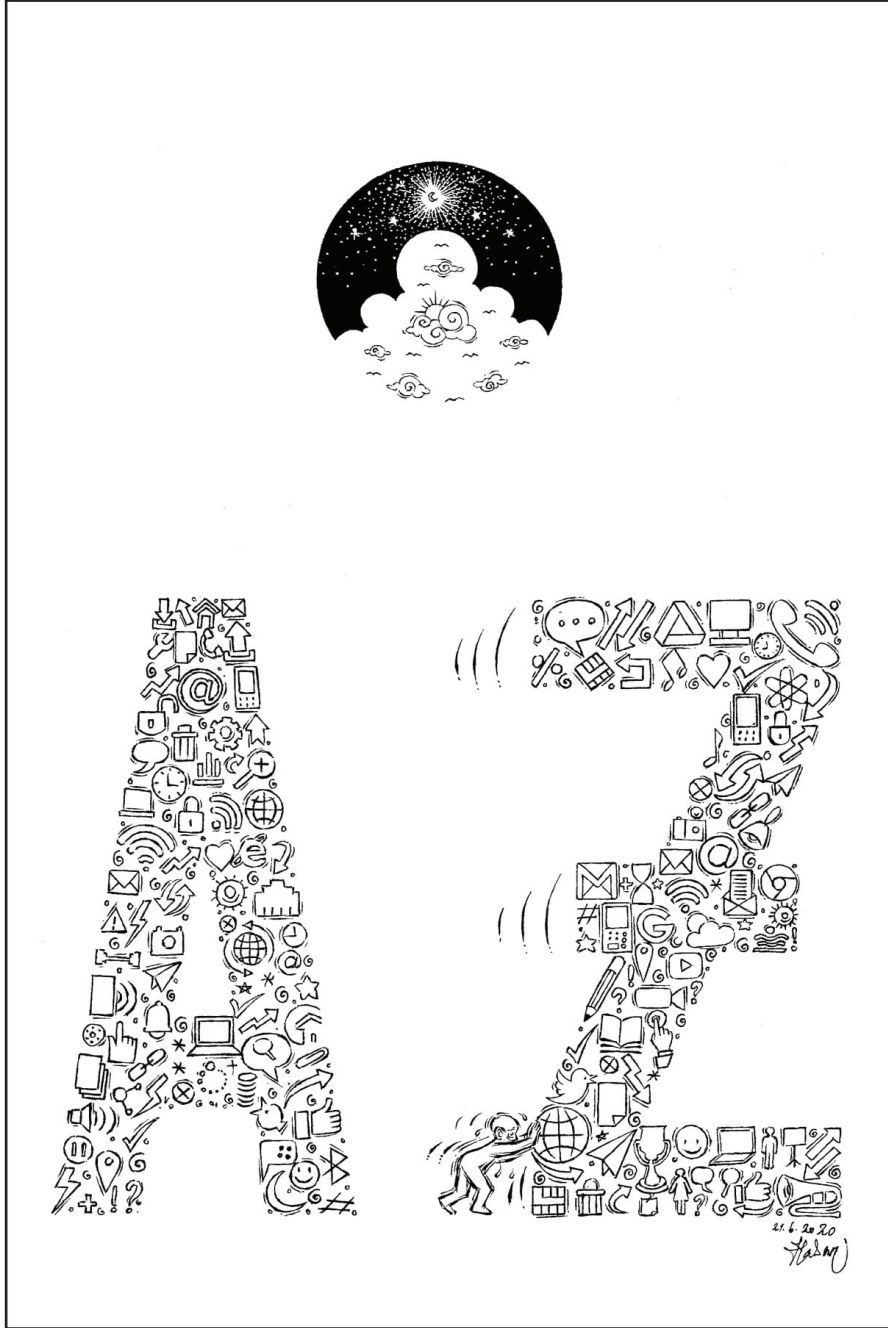
Muhabetin, sözün anlamını yitirdiği bu çağda, insanın kendini bulmasının yolu yeniden sözle hemhal olmak

tan geçiyor. Birbirini anlayan, derdi ile dertlenen güzel yürekli insanların muhabbetinden geçiyor. Nurettin Topçu'nun Türkiye'nin Maarif Davası isimli eserinde dediği gibi, "Bize bir insan mektebi lazım, bir mektep ki bizi kendi ruhumuza kavuştursun. Her hareketimizin ahlaki değeri olduğunu tanıtsın; hayaya hayran gönüller, insanlığı seven temiz yürekler yetiştirsın. Kendini hakikate adanmak gerçek mektebin yoludur." Kendi hikayemizi yazmak, kendi hayalimizi kurmak ve bu hayalin kahramanı olmak kendimizi bulmaya bir adım daha yaklaşmak demek. Yürüdüğümüz yolda yolcu olmak, yaşadığımız hayatın mektebinde ders alarak adım adım ilerlemek demek. Yolda olduğumuzun bilincinde olarak öze doğru, var olmamıza doğru adım adım ilerlemek demek. Kendimize yabancılaşmadan sona doğru, s/öze doğru yaklaşmak demek.

Ve yolculuğumuzun son durağı, duamız. Bir gaye belirleyip çıktık yola, kendimizi bulmaktı gayemiz. Kendimizi bulup var olarak varoluşumuzu kanıtlamaktı. İnsan, kendini hem kaybeder hem bulur lakin dua ile taçlandırırsa yolun sonunda güzellikler ile buluşur. Söz ile değil söze ulaşmada sükût ile devam ediyoruz yolumuza. "Susma insanın en zarif halidir" diyen yazarımızın sükûtuna bürünelim.

"Herkesin kendi sesine kulak kesildiği, kimsenin kimseyi ne dinlemeye ne de tahammüle ihtiyacının kalmadığı bir ortamda konuşmalar suskunluğa, söz sükûta, uğultu sessizliğe bırakmalı yerini, sessizliğe sığınmalı insan. Söz anlamını yitiriyorsa, etkilemiyorsa, gürültü olmaya mahkûm oluyorsa sükûta bürünmeli. Konuşmalardan, konuşanlardan kaçarak insanın en uzun cümlesine, sessizliğine sığınmalı insan. Sükût makamında yaşanmalı artık hayat..." duasına âmîn diyelim ve sözü yola koyarak yolumuza, kendimize, özümüze dönelim.

"Ey Rabbimiz bizi doğru yoldan ayırma, sözümüzü özümüzle bir kıl." (Âmîn)

Çizgi: Hasan Aycin